

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม
และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา : เรือมตรด
ในประเพณีแคแจ็ด บ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

**The Research Study of Participating to
Cultural Network and Community for Cultural Management :
A Case study of Development of Khmer Folk Dance, Ruem Trod
in Kae Jad cevemony at Tram Dom Village, Lom Duan District,
Surin Province.**

นายวัชรนนท์ มั่นใจ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์: การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษา กรณีศึกษา : เรือมตรด ในประเพณีแคแฉัด บ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ (The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management: A Case study of Development of Khmer Folk Dance, Ruem Trod in Kae Jad cevemony at Tram Dom Village, Lom Duan District, Surin Province.)

อาจารย์ที่ปรึกษา: ผศ.ดร. ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, ๑๐๑ หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ภาควิชาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน (๒) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของการละเล่นเรือมตรดในบริบทของชุมชนบ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อศึกษาการละเล่นเรือมตรดในขอบข่าย ดังนี้ ๓.๑ ประวัติความเป็นมา รูปแบบ ขั้นตอนและองค์ประกอบ การละเล่นเรือมตรด ๓.๒ ความเชื่อของชาวบ้านตรำดมที่มีต่อการละเล่นเรือมตรด (จำตรุษ) ๓.๓ มีปัจจัยอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยให้ชาวบ้านตรำดมยังคงอนุรักษ์เรือมตรดไว้ได้ (๔) เพื่อศึกษาพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบทบาทที่เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ตามรายละเอียดดังนี้ ๔.๑ บทบาทที่มีต่อชุมชนในระดับครอบครัวและระดับชุมชน ๔.๒ บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางศาสนา ๔.๓ บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ๑. ประชาชนชาวบ้าน ๒. พระสงฆ์ ๓. ครู ๔. ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๕. นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ๖. ผู้นำชุมชน ๗. ผู้สูงอายุ จัดเก็บข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ การสังเกต การจัดเวทีเสวนา การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ คณะวิจัย ประชุม พุดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมด โดยการเขียนบันทึก การถอดความในเทปบันทึกเสียง มาอ่าน ฟัง แล้ววิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

ผลการวิจัยสรุปว่า การวิจัยครั้งนี้ได้เสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ภาควิชาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน โดยแต่งตั้งคณะวิจัยซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการวัฒนธรรม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัด และในการลงพื้นที่วิจัย ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ครู ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการ นักเรียน และประชาชนในพื้นที่ร่วมให้ข้อมูลแก่คณะวิจัย จากการศึกษาพบว่า การละเล่นเรือมตรด เป็นการอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นเรือมตรดในงานประเพณีแคแฉัด ซึ่งเป็นการละเล่นของประชาชนชาวเขมร ที่ละเล่นเพื่อหาทุนทรัพย์ไปสร้างสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างศาลาการเปรียญ อุโบสถ เป็นต้น การเรือมตรดยังเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์

(ค)

ของประชาชนในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ ความเอื้ออาทรต่อกัน การละเล่น
เรือบตรดยังเป็นการสร้างความบันเทิง และปลดปล่อยคลายความเครียดทั้งผู้แสดงและผู้ชม ทั้งยังส่งเสริม
ให้ประชาชนได้สร้างสรรค์งานศิลปะด้านการแสดง เช่น ท่ารำ การเล่นดนตรี และสร้างสรรค์งานศิลปะ
ด้านการหัตถกรรม เช่น การทอผ้าไหม มาใช้เป็นเครื่องแต่งกายของคณะเรือบตร และเป็นการอนุรักษ์ภาษาถิ่น
เพราะภาษาที่ใช้ในการเจี๊ยง เป็นภาษาเขมร และจากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านตรำดมที่ยังคงอนุรักษ์
การละเล่นเรือบตรในงานประเพณีแคแจัดไว้ได้ เกิดจากความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนบ้านตรำดม
เป็นชุมชนชาวเขมรที่ยึดถือจารีต ประเพณีของท้องถิ่น ผู้นำของชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจความสำคัญ
ของประเพณีท้องถิ่นว่าเป็นสื่อกลางในการสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน จึงมีนโยบายในการบริหาร
หมู่บ้าน โดยอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย การเรือบตรเป็นสื่อเชื่อมระหว่างประชาชนและวัด
ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ทำให้บ้านตรำดมใช้การเรือบตร เป็นสื่อกลางระหว่างบ้านและวัด
บ้านตรำดมมีครูเพลง และคนสีซอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการละเล่นเรือบตร

หัวหน้าโครงการ นายวัชรนนท์ มั่นใจ

ประเภทสื่อ การแสดง

ปีงบประมาณ ๒๕๕๑

ลายมือหัวหน้าโครงการ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

Abstract

Cultural office of Surin Province : A Participative Study of Ruem Trod (a Khmer Dance) in the Kae Jad Festival of Tram Dom Village, Lam Duan District, Surin Province by Community and Cultural Network for Cultural Management : Advisor Asst. Professor Dr. Phasawadee Nitikasetsoontorn 111 pages

This study has as its objectives : 1) To promote the cooperation between Cultural Office of Surin Cultural Council and its Community and Cultural Network 2) To study the role or the influence of Ruem Trod in the milieu of Tram Dom community, Tramdom Sud-district, Lam Duan District, Surin Province 3) To study Ruem Trod in the boundaries of 3.1 its history, forms, stages, and factors in the Ruem Trod divertissement 3.2 the villagers' beliefs in relation to the Ruem Trod divertissement 3.3 the factors that help Tram Dom village maintain this custom 4) To trace the development of the role or influence of Ruem Trod that came about from the beliefs of Tram Dom Village, Tram Dom Sub-district, Lamduan District, Surin Province, in the boundaries of 4.1 its role on both family level and community level 4.2 its role on religious structure 4.3 its role on economic structure. The samples were village Knowledgeable men, monks, teachers, representatives of the local administration, pupils, students, youths, community leaders, old people in Tram Dom Village. Data collection was done by interview, observation, social dialogues, studies of concerned literature, and qualitative analysis of data. The study team had meetings to listen to, talk about and exchange the collected data which had been written down, or recorded in electronic forms before doing the collective analysis and synthesis.

Result of the Study

This study promoted the cooperation between Cultural Office of Surin Cultural Council and its Cultural and Community Network though setting up the study team composed of cultural scholars, the speaker of Surin Cultural, the speaker of Cultural Council of Lam Duan District, and the members of executive committee of Surin Cultural Council. Besides, during the field work, the team got full support from local teachers, representatives of the local administration, civil servants, pupils, and people. They all willingly gave information to the team. It was found that the Ruem Trod divertissement is a way to preserve the traditional Ruem Trod field play of the traditional Kae Jed festival. It is a Khmer amusement to raise money for the construction of

public buildings such as Dharma preaching halls, and temples. Ruem trod is a medium in building relationship, love, unity, sacrifice, and generosity among the people of the community. Moreover, Ruem Trod is a way of creating entertainment, and a release of tension in both the audience and the performers. It also encourages people to create artistic work for the performance, for example, the choreography, the music playing as well as handicraft work such as silk weaving for the costumes of the dance troupe. Lastly, Ruem Trod helps preserve the local Khmer dialect since the words in the singing (Jarieng) is in Khmer. It was found that the strength of the community of Tram Dom helps preserve the Ruem Trod amusement in the Kae Jad festival. The villagers of the Tram Dom community are Khmers who uphold their local customs and traditions. Their leaders are Knowledgeable. They realize that local customs and traditions are media in creating love and unity and so they incorporate and preserve them in the policy of the village administration. In another aspect, Ruen Trod is used as a bond between the villagers and the temple, the people's spiritual center. Tram Dom Village has Jariang teachers and Kantrum bands which always put highlight on fiddle while playing. Fiddles are indispensable in the Ruem Tiod entertainment.

Project Head Mr. Wacharanon manjai

Medium Performance

Fiscal Year B.E. 2551

Project Head

Advisor.....

Co-advisor.....

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
บทคัดย่อ	(ข)
บทคัดย่อ	(ง)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
สารบัญภาพ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑. ความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์การวิจัย	๒
๓. ขอบเขตการศึกษา	๒
๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
๕. คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๓
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม (Review Literature)	
๑. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม	๔
๑.๑ ความหมายคำว่า “การมีส่วนร่วม”	๔
๑.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม	๕
๑.๓ เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม	๗
๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม	๘
๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน	๘
๑.๖ ผลดีของการบริหารแบบมีส่วนร่วม	๑๐
๒. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๑๑
๒.๑ การเกิดวัฒนธรรม	๑๑
๒.๒ ความหมายของวัฒนธรรม	๑๓
๒.๓ การแบ่งระดับของวัฒนธรรม	๑๕
๒.๔ องค์ประกอบของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย	๑๖
๒.๕ ทำไมต้องรักษาวัฒนธรรม	๑๙
๒.๖ วัฒนธรรมช่วยพัฒนาประชาชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างไร	๒๑

สารบัญต่อ

๒.๗	ขอบข่ายงานวัฒนธรรม	๒๒
๒.๘	วัฒนธรรมพื้นบ้าน	๒๘
๓.	แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน	๓๑
	สื่อพื้นบ้าน : ความหมาย	๓๑
	แนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น	๓๔
	การวิเคราะห์บริบทชุมชน	๓๕
	รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน	๓๗
๔.	ประวัติความเป็นมาของการเล่นเรือมตรด	๔๐
	ที่มาของประเพณีทำบุญวันตรุษกับชาติพันธุ์เขมร	๔๐
	ตรด	๔๑
	ประวัติการเล่นเรือมตรด	๔๑
	ขั้นตอนและวิธีการเล่นเรือมตรดในอดีต	๔๒
	สาระบท้องการเล่นเรือมตรด	๔๔
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีการวิจัย		
	รูปแบบการวิจัย	๕๑
	ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง	๕๓
	เครื่องมือวิจัย	๕๓
	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๓
บทที่ ๔ ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ		
๑.	บริบทชุมชนบ้านตรำดม	๕๔
	ประวัติบ้านตรำดม	๕๔
	สภาพภูมิศาสตร์	๕๖
	ลักษณะหมู่บ้าน	๕๗
	ข้อมูลทั่วไปของชุมชน	๕๗
	ข้อมูลประชากร	๕๗
	อาชีพของประชากร	๕๘

สารบัญต่อ

อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชนบ้านตำดม	๕๘
การเมืองและบทบาทผู้นำชุมชนบ้านตำดม	๕๘
ความเชื่อของชุมชนบ้านตำดม	๕๙
การสื่อสารและเครือข่าย	๖๐
๒. การจัดเวทีเสวนา	๖๒
๓. องค์ประกอบของการละเล่นเรือบตรด	๖๗
องค์ประกอบของการเรือบตรดในอดีต	๖๗
การละเล่นเรือบตรดและการแต่งกายของคนะเรือบตรด ของชาวบ้านตำดมในปัจจุบัน	๖๘
๔. คุณลักษณะของการเรือบตรด	๗๓
๕. หน้าที่ของเรือบตรด	๗๕
ข้อสรุป	๗๖
ด้านการเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน	๗๖
ด้านบทบาทหน้าที่ของการละเล่นเรือบตรดในบริบทชุมชนบ้านตำดม ตำบลตำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์	๗๗
ความเชื่อของชาวบ้านตำดมที่มีต่อการละเล่นเรือบตรด	๗๗
ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้บ้านตำดมอนุรักษ์เรือบตรดไว้ได้	๗๗
บทบาทการละเล่นเรือบตรดในระดับครอบครัวและระดับชุมชน	๗๘
บทบาทของเรือบตรดที่มีต่อโครงสร้างทางศาสนา	๗๘
บทบาทของเรือบตรดที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ	๗๘
ปัญหาที่เกิดกับชุมชน/สื่อที่ทำการศึกษา	๗๙
ข้อเสนอแนะ	๗๙
บรรณานุกรม	๘๐

สารบัญต่อ

ภาคผนวก	๘๑
ภาพถ่ายกิจกรรม	๘๒
แบบสัมภาษณ์	๙๙
คำสั่งแต่งตั้งคณะวิจัย	๑๐๑
ตารางแสดงการมีส่วนร่วมของการวิจัยครั้งนี้	๑๐๘
ประวัติคณะวิจัย	๑๑๐

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ ๑ ความหมายของสื่อพื้นบ้าน	๓๔
แผนภาพที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้ (สื่อพื้นบ้าน) กับดิน (บริบทชุมชน)	๓๕
แผนภาพที่ ๓ การวิเคราะห์บริบทชุมชน	๓๖
แผนภาพที่ ๔ การวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อการแสดง	๓๘
แผนภาพที่ ๕ หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน	๓๙
แผนภาพที่ ๖ บริบทชุมชนบ้านตำดม	๖๑
แผนภาพที่ ๗ หน้าที่ของเรือมตรด	๗๖

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพหนองน้ำตรำดม	๕๕
ภาพทางเข้าหมู่บ้านตรำดม	๕๖
ภาพโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานบ้านตรำดม	๕๗
ภาพชาวบ้านตรำดมก่อเจดีย์ทราย	๕๙
ภาพศาลปู่ตาบ้านตรำดม	๖๐
ภาพหอกระจายข่าวบ้านตรำดม	๖๐
ภาพจัดเวทีเสวนาครั้งที่ ๒	๖๔
ภาพนายอำเภอลำดวนร่วมแสดงความคิดเห็น	๖๖
ภาพชั้นตุจ	๖๗
ภาพพานใส่ดอกไม้	๖๗
ภาพขบวนแห่ประกาศวันตอม	๖๘
ภาพการฝึกซ้อมการเร่โจมก่อนออกเร่โจม	๖๙
ภาพการต้อนรับคณะเร่โจมตรดของเจ้าบ้าน	๖๙
ภาพขบวนฟ้อนรำประกอบขบวนเร่โจมตรด	๗๐
ภาพเจ้าบุญชีจตุรกายการบริจาศของเจ้าบ้าน	๗๐
ภาพเจ้าบ้านบริจาศเงินใส่ชั้นตุจ	๗๑
ภาพเจ้าบ้านสงฆ์น้ำพระพุทธรูป	๗๑
ภาพการแต่งกายของคณะเร่โจมตรดในปัจจุบัน	๗๒
ภาพคณะเร่โจมไปเร่โจมหมู่บ้านอื่น	๗๔
ภาพคณะผู้นำประกาศวันตอม	๘๒
ภาพชาวบ้านตรำดมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้	๘๓
ภาพถนนในหมู่บ้านตรำดม	๘๔
ภาพร้านค้าในหมู่บ้านตรำดม	๘๔
ภาพศาลาประชาคมบ้านตรำดม	๘๔
ภาพสถานีอนามัยบ้านตรำดม	๘๔
ภาพโทรศัพท์ประจำหมู่บ้าน	๘๕
ภาพองค์การบริหารส่วนตำบลตรำดม	๘๕

ภาพศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์บ้านตรำดม	๘๕
ภาพวัดบ้านตรำดม	๘๕
ภาพคณะวิจิตรประทุม	๘๖
ภาพจัดเวทีเสวนา ครั้งที่ ๑	๘๖
ภาพคณะผู้นำชุมชนบ้านตรำดม	๘๗
ภาพคณะวิจิตรสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ	๘๗
ภาพคณะวิจิตรสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้า	๘๗
ภาพคณะวิจิตรสัมภาษณ์ชาวบ้านตรำดม	๘๘
ภาพคณะวิจิตรสัมภาษณ์พระสงฆ์วัดบ้านตรำดม	๘๙
ภาพเสนาสนะวัดบ้านตรำดม	๘๙
ภาพตั้งเคาเดินนำขบวนเรือมตรด	๙๐
ภาพรถพระพุทธรูป	๙๐
ภาพตั้งเคาแจ้งวัตถุประสงค์ในการเรือมให้เจ้าบ้านทราบ	๙๐
ภาพเจ้าบ้านรับพานดอกไม้จากตั้งเคาและอนุญาตให้เรือมตรดได้	๙๐
ภาพรูปแบบการแสดงของคณะเรือม ณ สนามบ้านเจ้าบ้าน	๙๑
ภาพพ่อเพลงเจรียงเพลงให้เจ้าภาพฟัง	๙๑
ภาพคณะเรือมลาเจ้าบ้าน	๙๑
ภาพเจ้าบ้านบริจาคเงินใส่ภาพดอกไม้	๙๒
ภาพตั้งคานับเงินที่เจ้าบ้านบริจาค	๙๒
ภาพเจ้าบัญญัติรายการบริจาคของเจ้าบ้าน	๙๒
ภาพเจ้าบ้านบริจาคเงินใส่ขันตุง	๙๓
ภาพเจ้าบ้านสงฆ์พระพุทธรูป	๙๔
ภาพเจ้าบ้านชมการเรือมและร่วมสนุกสนานกับคณะเรือม	๙๕
ภาพประชาชนบ้านตรำดมร่วมกิจกรรมเวทีเสวนา ครั้งที่ ๒	๙๖
ภาพการจัดเวทีเสวนา ครั้งที่ ๒ ณ วัดบ้านตรำดม	๙๗
ภาพคณะเรือมและชาวบ้านนำเงินที่ได้จากการเรือมทำผ้าป่าถวายวัดบ้านตรำดม	๙๘
ภาพชาวบ้านตรำดมทำพิธีชุธินไปก่อเจดีย์ทรายในวันตรมาส	๙๘

บรรณานุกรม

- ส่วนการวิจัย กระทรวงวัฒนธรรม . เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนา
นักวิจัยท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม , ๒๕๕๑
- กลุ่มแผนงาน ติดตามและประเมินผล สำนักงานศึกษาธิการอำเภอลำดวน สำนักงานศึกษาธิการ
จังหวัดสุรินทร์ . ำตรุษ (เรือมตรวด) โครงการอนุรักษ์และส่งเสริมการขับร้องเพลง
พื้นเมือง, ๒๕๔๔
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดสุรินทร์ . ๒๕๔๒
- อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์. ประวัติความเป็นมาเมืองสุรินทร์นิคมและแหล่งโบราณคดี. ๒๕๓๘
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือแนวทางปฏิบัติการดำเนินงาน
ของสภาวัฒนธรรม และคู่มือวิทยากรกระบวนการ : วัฒนธรรมชุมชน. ๒๕๔๗
- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สังคมและวัฒนธรรม. ๒๕๔๗
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือการบริหารจัดการงาน
วัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายวัฒนธรรม. ๒๕๕๑
- สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. ระบบการบริหาร – การจัดการ
วัฒนธรรม. ๒๕๔๐
- กรมศิลปากร. วัฒนธรรม : บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. ๒๕๔๔
- กระทรวงวัฒนธรรม, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล.
ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน. ๒๕๔๘
- <http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/>. การมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง
- <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=๓๓๙๕๐๗> . หลักวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน
- <http://www.sing-area.net/mangmoom/modules.php?name=News&file=article&sid=๑๔๑> .
การบริหารจัดการศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ทัศนศึกษา เรือมตรด ในประเพณีแคแจัด บ้านตรำตม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ นี้สำเร็จเรียบร้อย ได้ก็ด้วยความเสียสละ และน้ำใจจากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย คณะวิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ ผศ.ดร.ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร ที่ให้คำปรึกษา ให้แนวคิด และช่วยตรวจแก้ไขใน ส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนรายงานการวิจัยสำเร็จเป็นรูปเล่ม คณะสงฆ์บ้านตรำตม ทุกรูป ชาวบ้านตรำตมทุกคน นายอำเภอลำดวน นายพงศ์พันธ์ วิเชียรสมุทร ผู้ใหญ่บ้านตรำตม นายสมชาย จันทร์วงศ์ องค์การบริหารส่วนตำบลตรำตม ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตรำตม คณะกรรมการ หมู่บ้านบ้านตรำตมทุกคนที่อำนวยความสะดวก และให้ข้อมูลแก่คณะวิจัยมาโดยตลอด ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ นายสุชาติ สะอาดยิ่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน นายบุญเติม เทียนชัย นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ นางวิไล อนุไวยา นางกาญจนาพร ระหว่างบ้าน นายถวิล เครือนาค นางสุพัชรา ไตรโยธี นางณัฐธรมล ปุ่นโพธิ์ นางเรวดี หมายกล้า คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ นางอัญชญา มีชัย ที่เสียสละเวลาเข้าร่วมเป็นคณะวิจัย ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม นาวเอมอร โกลละสุด นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัด สุรินทร์ นายประยูร แก่นมัน นางศุภวรรณ มีพร้อม ที่เสียสละเวลาลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลร่วมกับคณะวิจัย และเจ้าของผลงานทุกชิ้น ที่คณะวิจัยได้นำมาอ้างอิงในงานวิจัย

ท้ายที่สุดนี้ คุณความดี และกุศลที่พึงบังเกิดมีจากงานวิจัยเล่มนี้ เป็นผลมาจาก บิดา มารดา ตลอดจนคนในครอบครัวของคณะวิจัย ที่คอยให้กำลังใจ และครู อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ ประศาสน์วิชาความรู้ แก่ผู้วิจัย จึงขอยกคุณความดีเหล่านั้น เป็นเครื่องบูชาคุณบิดามารดา คุณครู อาจารย์ ด้วยความเคารพและสักการะยิ่ง คณะวิจัย จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

นายวัชรนนท์ มั่นใจ

หัวหน้าคณะวิจัย

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นมรดกร่วมทางสังคมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การสืบสานและสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องร่วมมือร่วมใจกัน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานวัฒนธรรมของภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น โดยการประสานเชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน และประชาชนให้เข้มแข็ง สามารถรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอิทธิพลหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอและตำบลขึ้นตามระเบียบของกระทรวงวัฒนธรรมว่าด้วยสภาวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งมีสถานภาพเป็นองค์กรภาคเอกชนที่ดำเนินงานวัฒนธรรมภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

สภาวัฒนธรรมจังหวัด ประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากผู้แทนองค์กรภาคี จำนวน ๕ ภาคี ได้แก่ ภาคีภาครัฐ ภาคีภาคเอกชน ภาคีภาคชุมชน ภาคีภาคธุรกิจ ภาคีภาควิชาการ ที่ดำเนินงานวัฒนธรรมหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้น ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จ จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ที่จะต้องประสาน และร่วมมือกันในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้เกิดพลังในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างพร้อมเพรียงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ จะต้องเปิดโอกาสให้เครือข่ายและชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัฒนธรรมของตนเอง ประกอบกับปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ การดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรม ซึ่งใช้แรงงานสัตว์และแรงงานคนในการทำเกษตรกรรม ประชาชนในพื้นที่จังหวัดที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหันมาใช้เครื่องจักรกลในการเพาะปลูก ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ประเพณีพื้นบ้านบางอย่างเริ่มสูญหายไป หรือกำลังจะสูญหายอย่างเช่นการเรือมตรด ในงานประเพณีแคนแจ็ด ซึ่งในอดีตชุมชนที่ประชาชนมีเชื้อสายเขมรจะมีการละเล่นเรือมตรดในช่วงเดือนแคนแจ็ดทุกหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันนี้ การละเล่นเรือมตรดกำลังจะสูญหายไปจาก

สังคมชาวเขมร จังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ จึงได้จัดทำโครงการ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา เรือมตรด ในงานประเพณีแคนแจ๊ด บ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งชุมชนบ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนชาวเขมรที่ยังคงอนุรักษ์ การละเล่นเรือมตรด (รำตรุษ) การละเล่นเรือมตรดเป็นการละเล่นในวันตอม หรือวันหยุดสงกรานต์ เป็นการละเล่นเพื่อหารายได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างวัด ศาลาการเปรียญ สร้างอุโบสถ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เป็นของทางศาสนา

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยให้ บ้านตรำดมยังคงอนุรักษ์เรือมตรด และเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ขั้นตอน องค์ประกอบ ความเชื่อ บทบาทของชาวบ้านที่มีต่อการละเล่นเรือมตรดหรือรำตรุษ ซึ่งเป็นการละเล่นในประเพณีแคนแจ๊ด (พิธีตรุษสงกรานต์) ของชาวบ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร และข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ และจัดเวทีชาวบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สุภาวัฒนธรรม จังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของการละเล่นเรือมตรดในบริบทของชุมชนบ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

๒.๓ เพื่อศึกษาการละเล่นเรือมตรดในขอบข่ายดังนี้

๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมา รูปแบบ ขั้นตอนและองค์ประกอบ การละเล่นเรือมตรด

๒.๓.๒ ความเชื่อของชาวบ้านตรำดมที่มีต่อการละเล่นเรือมตรด (รำตรุษ)

๒.๓.๓ มีปัจจัยอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยให้บ้านตรำดมยังคงอนุรักษ์เรือมตรดไว้ได้

๒.๔ เพื่อศึกษาพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบทบาทที่เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ตามรายละเอียดดังนี้

๒.๔.๑ บทบาทที่มีต่อชุมชนในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

๒.๔.๒ บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางศาสนา

๒.๔.๓ บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ขอบเขตในการศึกษา

พื้นที่ศึกษา ชุมชนบ้านตรำดม หมู่ที่ ๑ ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้เสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนบ้านตรำตม ตำบลตรำตม อำเภอลำดวน
๒. ได้ปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชน เยาวชนในชุมชนตรำตม ตำบลตรำตม อำเภอลำดวน ก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง
๓. ได้ส่งเสริมให้ประชาชน เยาวชนในชุมชนบ้านตรำตม ตำบลตรำตม อำเภอลำดวน อนุรักษ์การเล่นเรือมตรดในงานประเพณีแคนแจ็ด
๔. ได้สร้างความร่วมมือในการทำงานวิจัยร่วมกัน ระหว่างสภาวัฒนธรรม วัฒนธรรมจังหวัด และประชาชนในท้องถิ่น
๕. ได้ผลงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ควรได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมเพื่อเผยแพร่สู่ชุมชน
๖. ประชาชนในหมู่บ้านตรำตม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ มีความภูมิใจและรักหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
๗. ได้ชุดความรู้เรื่องการเรือมตรด ในงานประเพณีแคนแจ็ด ที่สามารถนำสู่การเรียนรู้ในชุมชนในระดับเด็ก เยาวชน เพื่อสร้างสำนึกรักในวัฒนธรรมท้องถิ่น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

เรือมตรด เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งในวันตอมหรือวันหยุดสงกรานต์ ซึ่งการละเล่นจะเป็นรูปแบบการร้องเพลงประกอบดนตรี และมีนางรำประกอบด้วย แต่การร้องเพลงนั้นเนื้อเพลงจะเป็นภาษาเขมร

ประเพณีแคนแจ็ด คำว่าแคนแจ็ด เป็นชื่อเดือนที่ชาวเขมรใช้เรียก เดือน ๕ และประเพณีแคนแจ็ดคือประเพณีเดือน ๕ หรือประเพณีสงกรานต์

ตอม	หมายถึง	หยุด
ตอมทม	หมายถึง	หยุดยาว
กันแซร	หมายถึง	เครื่องให้จังหวะ
ตั้งเคา	หมายถึง	เต่าแก่
เจ้าบุญชี	หมายถึง	เหรียญก
มียตรด	หมายถึง	แม่เพลงตรุษ
ชั้นตุง	หมายถึง	คันเบ็ดที่ปลายมีถุงสำหรับใส่เงิน
ตะนุ	หมายถึง	คำร้อง บทร้อง
พ่อเพลง/แม่เพลง	หมายถึง	นักร้อง
เจี๋ยง	หมายถึง	ร้อง

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม (Review Literature)

โครงการ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ทัศนศึกษา เรือมตรด ในงานประเพณีแคแจัด บ้านตรำตม ตำบลตรำตม อำเภอลำดวน จังหวัด สุรินทร์ คณะวิจัยได้อาศัยเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นฐานคิดและฐานวิเคราะห์ที่ สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของโครงการในประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม
๒. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
๓. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน
๔. ประวัติความเป็นมาของศิลปะการแสดงเรือมตรด

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

๑.๑ ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้คำนิยามต่าง ๆ ดังนี้

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (๒๕๒๖ : ๒๕) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการเข้ามา มีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้วมา เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่เข้ามาร่วมสมทบแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ

พัฒน์ บุญยรัตนพันธ์ (๒๕๑๗ : ๓) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขึ้นโดย ตลอดตั้งแต่ขั้นการร่วมวางแผน โครงการ การเสียสละกำลัง แรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๖ : ๒๐) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการเปิด โอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบใน เรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง

อำนาจ อนันตชัย (๒๕๒๗ : ๑๓๘) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของงานดียิ่งขึ้น ประสิทธิภาพ เกี่ยวกับหน่วยงาน มีโครงสร้าง นโยบาย การดำเนินงานและใช้วิธีการให้บรรลุถึง เป้าหมาย โดยวิธีการที่ดี ที่สุดในสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกกับคุณภาพของคนในหน่วยงาน

Keith (๑๙๗๒ : ๑๓๖) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้อง ทางจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุ ใ้เข้าใจ ให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบ กับกลุ่มดังกล่าวด้วย

Reeders (๑๙๖๓:๓๙) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

Erwin (๑๙๗๖:๑๓๘) ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็น กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตน เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงขั้นของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Chapin (๑๙๗๗:๓๑๗) กล่าวว่า ลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้การมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม จะดูได้จากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุ สิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน การเงิน การเป็น สมาชิกของคณะกรรมการและการเป็นผู้ดำเนินการในกิจการนั้น ๆ โดยตรง

(<http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/page๓๑.htm>)

๑.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ฉอาน วุฑฒิกกรรมรักษา (๒๕๒๖:๑๖) ได้จำแนกการเข้ามามีส่วนร่วมไว้เป็น ๕ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นกำหนดความต้องการ
๒. ขั้นวางแผนการดำเนินงาน
๓. ขั้นตัดสินใจ
๔. ขั้นดำเนินการ และ
๕. ขั้นติดตามผลงาน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (๒๕๒๗:๑๐) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม
๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และ
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (๒๕๒๗: ๖-๗) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม

ตลอดจนความต้องการของชุมชน

๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง

และของหน่วยงาน

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปรกรณ์ (๒๕๓๐) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชน จะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการกำหนดว่า อะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน

๒. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน

๓. เป็นผู้มึบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณขึ้น

๔. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ เกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ปรัชญา (๒๕๓๐) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

๑. ร่วมแสดงความคิดเห็น

๒. ร่วมสละทรัพยากรวัสดุ

๓. ร่วมสละแรงกาย

๔. ร่วมสละเวลา

วิไลพร (๒๕๓๔) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดเป็น กรอบในการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

๑. การมีส่วนร่วมศึกษาปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมวางแผน

๓. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน

๔. การมีส่วนร่วมติดตามผลงาน การมีส่วนร่วมบำรุงรักษา

(<http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/page๓๒.htm>)

๑.๓ เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม

Chapin (๑๙๗๗) ได้เสนอเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคมโดยได้กำหนดความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กรของชุมชนดังนี้

๑. การมีความสนใจในกิจกรรมและการเข้าร่วมประชุม
๒. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
๓. การเป็นสมาชิกและกรรมการ
๔. การเป็นเจ้าของหน้าที่

Brown กล่าวว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสังคมอย่างแข็งขัน และไม่แข็งขันจะมีฐานะแตกต่างกันออกไป แนวความคิดที่เขาคาดหวังให้เข้าร่วมในกิจกรรมบางอย่างบุคคลที่มี สถานภาพทางสังคม (การศึกษา อาชีพ และรายได้สูง) มักจะเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างแข็งขันมากกว่าบุคคลที่มี สถานภาพทางสังคมต่ำ (สุริย์, ๒๕๓๑)

ประเวศ (๒๕๓๒) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นความคิดริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กรและการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในส่วนของการละเอียดที่แยกย่อยลงไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้จึงได้สรุปรวมแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาไว้ ๕ ขั้นตอน เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะการทำงานของสตรีในชนบท คือ

๑. การมีส่วนร่วมศึกษาปัญหา
๒. ร่วมวางแผนวางโครงการ
๓. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน
๔. การมีส่วนร่วมติดตามผลและ
๕. ร่วมบำรุงรักษา

โดยสรุปแล้วเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม คือ ความเต็มใจ ตั้งใจ สนใจที่จะเสียสละทั้งแรงกาย แรงใจ ททรัพย์สิน วัสดุโดยแสดงให้เห็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม เพื่อให้การสนับสนุนต่อสังคมโดยส่วนรวมและให้ท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความรัก ความสามัคคี มีความคิดริเริ่มที่จะทำให้เกิดการจัดองค์กร อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นไปในทางที่ดียิ่งขึ้นตลอดไป

(<http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/page๓๓.htm>)

๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

เกียรติศักดิ์ (๒๕๓๖) ได้เสนอปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ หมายถึง การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ นั้น คือ ประการแรก ตนจะได้ผลตอบแทนในสิ่งที่ทำไป และประการที่สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นให้เข้าร่วม

๒. ปัจจัยโครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วม หมายถึง ช่องทางการมีส่วนร่วมและมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับหลังการมีส่วนร่วม ดังนั้นพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของการมีส่วนร่วมควรมีลักษณะดังนี้ คือ ประการแรกเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ประการที่สอง มีการกำหนดเวลาของการมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนสามารถกำหนดเงื่อนไขตามสภาพความเป็นจริง ประการที่สาม มีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

๓. ปัจจัยด้านอำนาจ ในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนสามารถกำหนดเป้าหมายวิธีการและผลประโยชน์ของกิจกรรมได้

ชูเกียรติ (๒๕๓๖) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนร่วมออกได้ ๓ ปัจจัย คือ

๑. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ

๒. ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

๓. ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

นิรันดร์ (๒๕๒๗) กล่าวถึงเงื่อนไขการมีส่วนร่วมอย่างน้อย ๓ ประการ

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participation)

๒. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participation)

๓. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participation)

(<http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/page๓๔.htm>)

๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการดำเนินงานวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ซึ่งมีความหลากหลายในตัว

ของมันเอง จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงจะเกิดผลให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาติ

การมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง โดย โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเน้นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนาเป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติ และผลประโยชน์ก็จะเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed-back) จากการประเมินผลและปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แบ่งลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน กลุ่มต่าง ๆ

๒. การมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน กรรมการกลุ่มสตรี กรรมการหมู่บ้าน

๓. การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ซึ่ง ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (อ้างในพิมานา บุรณินทุ) ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาทั้งหลายจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ๘ ประการ ดังนี้

๑. ขั้นร่วมศึกษา ค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน

๒. ^๒ขึ้นร่วมสร้างรูปแบบ ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓. ^๓ขึ้นร่วมกำหนดหรือนโยบาย วางแผนงานโครงการ และกิจกรรม

๔. ^๔ขึ้นร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด

๕. ^๕ขึ้นร่วมปรับปรุง เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ^๖ขึ้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถและศักยภาพของตนเอง

๗. ^๗ขึ้นร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน

๘. ^๘ขึ้นร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ดี เจ.แคร์รี่ (อ้างในพินานา บูรณินท) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. มีส่วนร่วมโดยเป็นสมาชิกของกลุ่ม

๒. มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้เข้าประชุมกลุ่ม

๓. มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้สนับสนุนเงินให้แก่กลุ่ม

๔. มีส่วนร่วมโดยเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม

๕. มีส่วนร่วมโดยเป็นประธาน หรือผู้นำกลุ่ม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติ การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคมและต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นการเพิ่มความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อการดำเนินการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวมของประเทศที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้รับผิดชอบให้สอดคล้องกับยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

(<http://frc.forest.ku.ac.th/maewang/ews/early/page๓๕.htm>)

๑.๖ ผลดีของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

๑. เป็นการสร้างสรรค์ให้มีการระดมสรรพกำลังจากบุคคลต่าง ๆ เช่น พลังความคิด สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ เป็นต้น
๒. เป็นการสร้างบรรยากาศและพัฒนาประชาธิปไตยในการทำงาน
๓. ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงาน เพราะเกิดความเข้าใจซึ่งกัน และการมีส่วนร่วมช่วยให้ประสานงานกันดี
๔. การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะทำให้งานมีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดี เพราะจะมีความรับผิดชอบ
๕. ผลงานที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่บุคลากร เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในความสำเร็จของงาน
๖. ช่วยให้การดำเนินงานสำเร็จลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะมีการแบ่งหน้าที่กันทำ
๗. สร้างความสมดุลระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายปฏิบัติ

(<http://www.sing-area.net/mangmoom/modules.php?name=News&file=article&sid=๑๔๑>)

๒. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๑ การเกิดวัฒนธรรม

ระยะแรกมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีลักษณะคล้ายครอบครัวขนาดใหญ่ เมื่อคนกลุ่มเล็กอาศัยอยู่ด้วยกัน ก็สามารถเข้าใจกัน และประพฤติปฏิบัติต่อกันได้ โดยไม่มีความขัดแย้งเท่าใดนัก เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น มีคนหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน การใช้วิถีชีวิตอาจแตกต่างกันบ้าง ความคิดความอ่านอาจไม่สอดคล้องกัน และปัญหาเรื่องความขัดแย้งคงจะตามมา ฉะนั้น เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นก็จำเป็นต้องมีระบบและระเบียบมากขึ้น ต้องมีการตกลงกันว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ข้อตกลงต่าง ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิต เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับความคิดความเชื่อซึ่งอาจเรียกรวม ๆ กัน ว่า วัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์

นอกจากนี้การเกิดวัฒนธรรมยังอาจอธิบายได้ทางด้านความต้องการของมนุษย์และสัตว์ ความต้องการของมนุษย์มีอยู่หลายระดับ ระดับแรกคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา ระดับที่สองคือ ความต้องการขั้นที่สองซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับการตอบสนองแล้ว และเป็นความต้องการอย่างอื่นนอกจากความต้องการทางชีววิทยา อาจเรียกได้ว่าเป็นความต้องการทางสังคม การตอบสนองความต้องการขั้นที่สองหรือความต้องการทางสังคม คือต้นเหตุของการเกิดวัฒนธรรมและเมื่อเกิดวัฒนธรรมแล้ว ความต้องการอื่น ๆ ก็อาจเกิดขึ้นตามมาอีก วิธีการทำมาหาเลี้ยงชีพ ถือเป็น การตอบสนองความต้องการที่อยู่เหนือความอยู่รอดและวิถีการผลิตเพื่อยังชีพก็นับเป็นรูปแบบหนึ่งของ วัฒนธรรม ซึ่งมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์อาจคิดขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมของตัว ความต้องการที่เกิดขึ้น

หลังจากมีวัฒนธรรมแล้วคือ ความต้องการความสะดวกสบาย ความหรูหรา และเป็นเหตุให้มนุษย์ในบางสังคมพยายามคิดประดิษฐ์ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้สะดวกสบายกว่าเดิมและมีผลทำให้สังคมเจริญขึ้น ความเจริญทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการทางชีววิทยาได้รับการตอบสนองแล้วและมีการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาด้วย

มนุษย์และสัตว์มีความต้องการขั้นมูลฐานหรือความต้องการทางชีววิทยาการตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานเป็นสิ่งที่มนุษย์และสัตว์กระทำกัน เช่น เมื่อมีความต้องการอาหารและเกิดความหิว มนุษย์และสัตว์จะตอบสนองความต้องการด้วยการหาอาหารกิน หรือเมื่อต้องการที่อยู่อาศัย มนุษย์และสัตว์จะหาถ้ำหรือสร้างรังทำที่อาศัย การตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานหรือความต้องการทางชีววิทยานี้ มนุษย์และสัตว์กระทำได้ตามสัญชาตญาณ และกิจกรรมที่ทำเพื่อตอบสนองความต้องการทางชีววิทยานี้ไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและเป็นกิจกรรมสากลเหมือนกันคล้ายกันในทุกสังคม เมื่อเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณก็หมายความว่าพฤติกรรมเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ รวมความว่ามนุษย์และสัตว์มีความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา และการตอบสนองความต้องการทางชีววิทยาซึ่งมนุษย์และสัตว์กระทำตามสัญชาตญาณและตามธรรมชาตินี้ไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรม แต่มนุษย์ต่างจากสัตว์เพราะมีพฤติกรรมอีกชุดหนึ่งซึ่งเป็นวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นต่อไป เป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติจากการเรียนรู้

ลักษณะของการตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานจะวิวัฒนาการจนถึงขั้นว่า ไม่ได้มีเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานอย่างเดียว แต่มีเพื่อประโยชน์อย่างอื่นด้วย ตัวอย่างเช่น มนุษย์มีความต้องการอาหารและสามารถตอบสนองความต้องการนั้นด้วยการเก็บผลไม้ในป่ามากิน แต่มนุษย์มิได้ตอบสนองความต้องการอาหารด้วยวิธีง่าย ๆ แต่เพียงเท่านั้น ในระยะแรก ๆ มนุษย์อาจจะเก็บผลไม้มากินแก้หิวแต่แล้วมนุษย์ก็เกิดความคิดที่จะหาวิธีหาอาหารด้วยวิธีอื่น ๆ และในที่สุดวิธีที่จะตอบสนองความหิวก็เกิดขึ้นหลายวิธี มนุษย์คิดค้นหาเครื่องมือล่าสัตว์หาอาหาร เครื่องมือแรกที่มนุษย์ใช้ก็คือการเอาหินมาฝนให้คม เพื่อใช้แทงมีดหรือใช้ทำร้ายสัตว์ให้เจ็บและฆ่าสัตว์ให้ตายเลยก็ได้ในตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าความหิวคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา การเก็บผลไม้จากต้นไม้ใส่ปากคือการตอบสนองความต้องการทางชีววิทยานี้ แต่มนุษย์ยังต้องเรียนรู้ว่าผลไม้อะไรกินได้อะไรกินไม่ได้และมีวิธีเก็บอย่างไร ความรู้นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และถ้ามนุษย์ใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงจากต้นแล้วเอามาปลอกเปลือกก่อนกิน การใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงและการใช้มีดปลอกเปลือกมะม่วงเป็นวิธีการที่มนุษย์คิดเพิ่มเติมขึ้นมาทีหลัง เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่ได้ช่วยแก้หิวโดยตรง การใช้ตะกร้อเก็บมะม่วงเป็นวิธีหาอาหารให้ง่ายการใช้มีดปลอกเปลือกก่อนกินช่วยทำให้มะม่วงอร่อยขึ้น ทั้งสองอย่างนี้เป็นการตอบสนองความต้องการขั้นที่สองคือความต้องการที่ไม่ใช่ความหิวทางชีววิทยา อัลเฟรด โครเบอ์ (Alfred Kroeber) ให้นิยาม

ว่า วัฒนธรรมอยู่เหนือสภาพชีววิทยา (Superorganic) การต้องการกินมะม่วงให้อร่อย หรือการต้องการเก็บมะม่วงด้วยวิธีง่าย ๆ เป็นความต้องการขั้นที่สองซึ่งได้รับการตอบสนองด้วยการคิดหาวิธีและคิด

ประดิษฐ์เครื่องมือทั้งสองอย่างนี้เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมตะกร้อและมีดเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ส่วนวิธีเก็บมะม่วงและปอกมะม่วงเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

(คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗: ๒๓-๒๕)

๒.๒ ความหมายของวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงมีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้หลากหลาย ดังนี้

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๕ สาขา ดังนี้

๑. สาขาศิลปะ (The Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ฟอนร่า วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ละคร ประติมากรรม ฯลฯ

๒. สาขามนุษยศาสตร์ (The Humanities) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา ค่านิยมในสังคม ฯลฯ

๓. สาขากีฬาและนันทนาการ (The Sports and Recreation) ได้แก่ การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง ฯลฯ

๔. สาขาช่างฝีมือ (The Practical Craft) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ

๕. สาขาคหกรรมศิลป์ (Domestic Arts) ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน เรือ ผ้า การต้อนรับแขก มารยาทในการกินอยู่ ความรู้ในการดูแลเด็ก การแก้ปัญหาครอบครัว ฯลฯ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายนัย ดังนี้ “วัฒนธรรม” หมายถึง ผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

“วัฒนธรรม” หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไป และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน

“วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญอกงามของสังคมนั้น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๕๑: ๒๖ - ๒๗)

ในขั้นต้นนี้ เราอาจสรุปสั้น ๆ ไว้ก่อนว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรืออาจเป็นการกำหนด พฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ

วัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันในสังคมเดียวกันทำความเข้าใจกันว่าจะยึดระบบไหนดี พฤติกรรมใดบ้างที่จะถือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและมีความหมายอย่างไร แนวความคิดใดจึงเหมาะสม ข้อตกลงเหล่านี้คือการกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมเพื่อว่าสมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกันและยึดระบบเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่ง เราอาจเรียกระบบที่สมาชิกในสังคมได้ตกลงในความหมายแล้วนี้ว่า ระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคม

มนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว จึงสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอด เมื่อมนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม มนุษย์ก็รู้ว่าอะไรคือ ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคม และส่วนใหญ่มนุษย์จะรู้ว่าอะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมาก

๒.๓ การแบ่งระดับของวัฒนธรรม

คนในแต่ละสังคมต่างมีความคิด ความก้าวหน้าและแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันคนในประเทศเดียวกันแต่สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ออกไป ความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ

๑. ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประชากร สังคม ศาสนาและสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างหนึ่ง

๒. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และดินฟ้าอากาศ ทำให้ความต้องการของคนแตกต่างกันด้วยคนเมืองหนาวมีความต้องการแต่งกายแตกต่างจากคนเมืองร้อนเพราะฉะนั้น การแตกต่างทางวัฒนธรรมของคน จึงมีสาเหตุ ๒ ประการ ตามที่กล่าวมาแล้วคือ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมทางสังคม

คนในประเทศเดียวกัน ก็มีลักษณะการแสดงออกทางวัฒนธรรมแตกต่างกันด้วยเพื่อให้แนวทางในการบริหารและการจัดการทางวัฒนธรรมสะดวกมากขึ้น นักวิชาการจึงแบ่งระดับของวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับชาวบ้าน ระดับชาติ ระดับโลกหรือระดับสากล

ดร.วีระ บำรุงรักษ์ ได้กล่าวไว้ในบทความของท่านว่า ระดับวัฒนธรรมไทย อาจแบ่งวัฒนธรรมได้หลายอย่างหลายประเภท เช่น เดียวกับการแบ่งวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม แต่เพื่อประโยชน์ในการทำงานร่วมกันในปัจจุบัน อาจแบ่งวัฒนธรรมไทยเป็น

๑. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน** หมายถึง วัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ประชาชน หรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสังคมย่อยในสังคมไทย วัฒนธรรมพื้นบ้านที่แบ่งประเภทย่อยสำหรับการดำเนินงาน ปัจจุบันมีการแบ่งกันเป็น ดังนี้

- ๑.๑ วัฒนธรรมล้านนา
- ๑.๒ วัฒนธรรมอีสานเหนือ (เกี่ยวพันกับลาว)
- ๑.๓ วัฒนธรรมอีสานใต้ (เกี่ยวพันกับเขมร)

๑.๔ วัฒนธรรมภาคกลางตอนบน (หัวเมืองฝ่ายเหนือ)

๑.๕ วัฒนธรรมภาคกลาง (ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา)

๑.๗ วัฒนธรรมปักษ์ใต้ (ตอนล่าง) ใน ๕ จังหวัด ชายแดนที่เกี่ยวข้องกับคนไทยซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม

นอกจากนี้อาจจะแบ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยตามประวัติความเป็นมาของคนไทยเผ่าและประเภทต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมไทยมอญ วัฒนธรรมไทยลาว วัฒนธรรมไทยเขมร วัฒนธรรมไทยกระเหรี่ยง วัฒนธรรมไทยอิสลาม เหล่านี้เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมประจำชาติ หมายถึง วัฒนธรรมที่รัฐกำหนด และมอบหมายให้คนในชาติประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เช่น ภาษาไทย มีภาษาไทยภาคกลาง มีภาษาถิ่นต่าง ๆ เช่น ภาษาไทยเหนือ ไทยใต้ ไทยอีสาน โดยเฉพาะภาษาไทยภาคกลางที่ใช้ในราชการเป็นภาษาประจำชาติ วัฒนธรรมประจำชาติเป็นวัฒนธรรมร่วมของคนไทยทุกหมู่เหล่า จึงมักจะเป็นผลงานหรือการสร้างสรรค์จากผู้ปกครองในสังคมไทยในอดีตราชสำนักหรือวัดวาอารามเป็นหน่วยที่รับมาหล่อหลอมประชาชน ในสมัยปัจจุบันหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องเหล่านี้

๓. วัฒนธรรมสากล หรือวัฒนธรรมนานาชาติ หมายถึง วัฒนธรรมที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคมอื่น ๆ แต่มีความนิยมทั่วไปในนานาประเทศ เช่น การแต่งกายชุดสากล การเล่นดนตรีสากล ซึ่งปกติแล้ววัฒนธรรมสากลนี้มีบ่อเกิดมาจากวัฒนธรรมตะวันตก เหตุที่สังคมไทยต้องรับเอาวัฒนธรรมสากลมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยนั้น ก็เพราะสังคมไทยเป็นสังคมย่อยสังคมหนึ่งในสังคมโลกการที่จะคบค้าสมาคมกับชนชาตินั้น จำเป็นจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติอย่างผสมกลมกลืนกับเข้าด้วย นอกจากวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว เรายังมีวัฒนธรรมสากลต่าง ๆ มากมายที่แทรกซึมเข้ามาในสังคมไทยหลายสิ่งหลายอย่างยังก่อให้เกิดปัญหาในการประพฤติปฏิบัติอยู่บ้าง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป การประพฤติปฏิบัติที่มีปัญหานั้นก็จะค่อย ๆ ปรับตัวเองให้เหมาะสมต่อไป(วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี: ๔๖)

๒.๔ องค์ประกอบของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย

ในความเห็นของพระยาอนุমানราชชน อธิบดีอธิบดีกรมศิลปากร คนทุกเผ่าพันธุ์ทุกสังคมย่อมมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีคนในสังคมมีส่วนร่วมร่วมกันในการชี้และกำหนดว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองนั้นมีลักษณะอย่างไร เอกลักษณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในอดีตสืบต่อกันถึงปัจจุบันและถ่ายทอดไปสู่อนาคต วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการทำให้อาณาจักรในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่น สร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้าด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยแยกเป็นอนุภาคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์ และการดำรงชีวิต (Life) ในเรื่องเผ่าพันธุ์ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกเผ่าพันธุ์จะต้องมีการเจริญพัฒนาการและแสดงออกให้เห็นเป็น ภาพลักษณ์เฉพาะที่เรียกกันว่าเอกลักษณ์เฉพาะเผ่าหรือเอกลักษณ์ของชาติ นอกจากรูปร่างหน้าตา สีผิว ทรงผม ฯลฯ ทางกายภาพซึ่งบ่งบอกถึงเผ่าพันธุ์แล้ว ปัจจัย ๔ ประการ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของทาง วัฒนธรรมของคนแต่ละเผ่าประกอบด้วย อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในการพิจารณา กิจกรรมที่จะช่วยสร้างและเสริมรูปแบบของเผ่าชนในการดำรงชีวิตให้ภาพชัดเจนขึ้นคือ

๑. เผ่าพันธุ์ พันธุกรรม
๒. การตั้งถิ่นฐาน
๓. ภาษาของการสื่อสาร
๔. คติชนวิทยา
๕. การนุ่งห่มแต่งกาย
๖. บ้านเรือนที่อยู่อาศัย
๗. ครอบครัว
๘. เครื่องใช้ในครัว
๙. เครื่องมือเครื่องใช้ในการครองชีพ
๑๐. พัฒนาการในสังคม
๑๑. ศาสนาและความเชื่อ
๑๒. ประเพณีประจำเผ่า
๑๓. อาหารและการครัว
๑๔. การประกอบอาชีพ — การทำมาหากิน
๑๕. ยารักษาโรค
๑๖. โหราศาสตร์-ไสยกลางแบบต่าง ๆ
๑๗. พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต
๑๘. เทคโนโลยีพื้นบ้าน-ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔.๒ วัฒนธรรมประเภทภาษาและวรรณกรรม (Word) เมื่อมนุษย์รวมตัวเป็น

เผ่าพันธุ์ เป็นชุมชน จำเป็นจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกัน การติดต่อนั้นกระทำด้วยข้อความหรือคำพูดที่เราเรียกว่า ภาษา ซึ่งกลุ่มวัฒนธรรมที่สอง ซึ่งบอกให้เราทราบว่าคนพวกนั้นเป็นใคร เผ่าใด อยู่ภาคพื้นไหน ภาษาจึงเป็นวัฒนธรรมสำคัญสาขาหนึ่งที่เราจะต้องอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนา ภาษาไทยเป็นภาษาสำคัญภาษาหนึ่งซึ่งมีพื้นฐานตรงกันกับภาษาลาว ภาษาเขมร และภาษามอญ จะแตกต่างกันไปบ้าง ก็เฉพาะสำเนียงการออกเสียง จนแยกไม่ออกว่าใครเป็นเจ้าของคำเดิมและใครยืมเข้ามาใช้เมื่อใด นอกจากศัพท์พื้นฐานประมาณ ๗๐% จะตรงกับภาษาลาว เขมร และมอญแล้ว ยังมีภาษาอินเดีย แบบบาลี และสันสกฤต นำเอามาใช้ด้วยแสดงให้เห็นว่าไทย ลาว เขมร มอญนั้นผูกพันกันมาช้านานแล้ว ต่อมาภายหลังมีการติดต่อกับอินเดียและจีน ซึ่งได้เอาคำของชาตินั้นมาใช้อีกประมาณ ๒๐% ส่วนภาษาจีนนั้นจะเห็นเด่นชัดก็เพียงการนับเลข ๑ – ๑๐ เท่านั้น ปัจจุบันคำในภาษาขอมและภาษาอินเดีย ถือว่าเป็นคำชั้นสูงใช้เป็นราชาศัพท์ เพื่อใช้กับพระมหากษัตริย์ และเป็นการถวายแก่พระเกียรติยศซึ่งราชาศัพท์ได้ถูกใช้เป็นระเบียบแบบแผนมาช้านาน ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาแขนงหนึ่งของชาติ

ภาษาไทยทั่วไปจะแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น

ภาษาถิ่น หมายถึง คำที่คนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ใช้ เช่น **สำเนียงลาว** ใช้กันในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของประเทศ **สำเนียงไทยใต้** ใช้พูดกันในหมู่ประชาชนภาคใต้ **สำเนียงสุพรรณ** เป็นสำเนียงเฉพาะถิ่น

ภาษาประจำชาติ คือ ภาษาที่ทางราชการกำหนดเป็นภาษากลางใช้ทั่วประเทศส่วนในการเขียนนั้นได้พัฒนามาจากอักษรขอม ซึ่งพ่วงรวมคำแห่งดัดแปลงขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖

ภาษาทางศาสนา คือ ภาษาเกี่ยวกับหลักธรรมในศาสนา เช่น ภาษาบาลี เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ภาษาอาหรับเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ฯลฯ

๒.๔.๓ วัฒนธรรมประเภทศาสนา จริยธรรม-คุณธรรม (Deed) เมื่อมนุษย์รวมตัวกันเป็นกลุ่มจำเป็นจะต้องมีหลักทางจริยธรรมและศีลธรรมเป็นตัวกำหนดกรอบวิถีชาติ และได้พัฒนาความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ จนกระทั่งเป็นศาสนาตั้งปรากฏตามพระบรมราชาโวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๒ “คำว่าศาสนามีความหมายได้หลายอย่างก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นศาสนาที่มีชื่อหรือที่สอนเคร่งครัดตามแนวทางการสั่งสอนอย่างหนึ่งอย่างใดมีความคิดแน่นอนก็ดี และไม่เบียดเบียนอย่างนี้ ถือเป็นศาสนาได้ทั้งนั้น เมืองไทยนี้ที่อยู่ได้ก็เพราะไม่มีการถือกันระหว่างคนโน้นคนนี้ ศาสนานี้แต่ว่าเป็นที่ทราบกันดีว่า ทุกคนปฏิบัติศาสนกิจของตนด้วยความมุ่งดีหวังดีตั้งนี้จะให้เกิดประโยชน์ตนเองส่วนรวม ศาสนาทุกศาสนาจึงใช้ได้ทั้งนั้น ขอแต่เพียงอย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน”

๒.๔.๔ วัฒนธรรมประเภทสุนทรียศาสตร์ ศิลปะและกีฬาการละเล่นของไทย (Aesthetic) วัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดอีกแขนงหนึ่ง คือ ศิลปะอันเป็นสุนทรียศาสตร์ ซึ่งโดยปกติมักจะรวมเรียกว่า ศิลปะและวัฒนธรรมบ้าง เป็นงานด้านสุนทรียศาสตร์บ้าง แต่ไม่ว่าจะใช้ภาษาคำใด

ในความหมายก็คือการแสดงออกในงานฝีมือที่ให้ความงดงามทางอารมณ์ความรู้สึกแขนงต่าง ๆ โดยปกติงานศิลปะแยกออกได้เป็นสาขาใหญ่ ๆ คือ

งานจิตรกรรม คือ การวาดภาพ เขียนภาพ ซึ่งอาจเป็นงานสายเส้น หรือแต้มสี

งานประติมากรรม ได้แก่ การแกะสลักเป็นรูปปั้นบ้าง แกะหิน หรือหล่อโลหะ เช่น รูปปั้นอนุสาวรีย์ต่าง ๆ หรือพระพุทธรูป เป็นต้น

งานสถาปัตยกรรม ได้แก่ การก่อสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ศูนย์การค้า อาคารพาณิชย์ โบสถ์วิหาร พระเจดีย์ ฯลฯ

งานดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ ได้แก่ การบรรเลงดนตรี หรือการฟ้อนรำ การรำที่ให้อารมณ์สนุกสนานครื้นเครงใจ

กีฬาและการละเล่น ซึ่งถือกันว่าเป็นเรื่องของระเบียบวินัยที่สำคัญที่สุด

๒.๔.๕ วัฒนธรรมประเภทครอบครัวเศรษฐกิจและการเมือง (Family economic)

วัฒนธรรมกลุ่มสังคม เศรษฐกิจและการเมือง เป็นการรวมยอดของวัฒนธรรมทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพราะในกรอบของสังคม ได้รวมเอาเรื่องเผ่าพันธุ์และการดำรงชีพ ภาษา ศาสนา และศิลปะเข้าด้วยกัน บทบาทของสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญของวัฒนธรรม แต่เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เคลื่อนไหวไม่ตายตัวอยู่กับที่ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นดังพระบรมราชาโฆวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ ดังต่อไปนี้

“สัตว์อื่นทั้งหลายที่เกิดมาได้รับการฝึกสอนจากพ่อแม่ก็เพียงให้ความรู้ถึงวิธีการดำรงความเป็นอยู่อย่างธรรมดาของสัตว์ หรืออาศัยสัญชาตญาณที่มีอยู่ในตัวนั้น ส่วนคนนั้นนอกจากความรู้ก็ได้รับมาตามธรรมชาติแล้วยังมีสติปัญญาที่จะค้นคว้าหาความรู้สืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ มีตำรับตำราเป็นอันมากซึ่งได้รักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนถึงวิชาการและขนบธรรมเนียม ประเพณีอันชอบด้วยศีลธรรม ปัญญาเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่คนจะต้องนำมาใช้ในทางที่ดีที่ชอบประกอบกับตำราและขนบธรรมเนียม ประเพณีอันมีมาแต่โบราณกาลนั้นแต่ถ้าเอาปัญญาไปใช้ในทางมิชอบปราศจากศีลธรรม คนก็จะเลวกว่าสัตว์” (กรมศิลปากร. ๒๕๔๕: ๔๖-๕๗)

๒.๕ ทำไมต้องรักษาวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อสังคมและชาติบ้านเมือง

โลกเราเป็นดาวนพเคราะห์ดวงหนึ่ง ซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วย อากาศ ดินและน้ำ กับสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งอาศัยทั้งในน้ำและบนผิวดิน ในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตนั้นแตกแยกออกเป็นคน และสัตว์ที่มีพันธุกรรมแตกต่างกันไปตามสภาพของชีวิตนั้น ๆ

“คน” เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปเป็นชาติเป็นเผ่าพันธุ์ เช่น คนมองโกลอยด์ คนนิกรอยด์ ฯลฯ หรือแบ่งออกตามพื้นที่ เช่น คนเอเชีย อเมริกา ยุโรป และออสเตรเลียบ้างก็แยกสภาพตามศาสนา เช่น พวกคริสเตียน พวกชาวพุทธ พวกมุสลิม เป็นต้น

เผ่าชนหรือกลุ่มชนใด ย่อมมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ และความรู้สึกนึกคิดและสร้างสรรค์ของสังคมนั้น ๆ วิถีชีวิตและพฤติกรรมของสังคมเป็นเสมือนอารมณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเครื่องประดับโลก เป็นมรดกของเผ่าพันธุ์ที่สืบทอดกันมา ศิลปะและวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติเป็นองค์ประกอบของอารยธรรมโลก ถ้าคนไทยเราไม่มีประวัติศาสตร์ ภาษา ศิลปะ และศาสนา ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองไทยแล้ว เราจะมีสภาพเป็นประเทศ เป็นชาติหรือไม่ วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดชนชาติ ชุมชนสังคม และเผ่าพันธุ์ของมนุษย์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำรัสเนื่องในพิธีเปิดวันรณรงค์วัฒนธรรมไทย เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๓๕๓๗ ว่า

“ชาติไทยเรามีความเจริญด้วยศิลปกรรม จรรยาและศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขาที่สืบทอดต่อเนื่องมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่า เป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอก ที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทยคนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น คนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่า และพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ ความสามารถ และความฉลาดรอบคอบ เพื่อมิให้ต้องสูญหายและแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในงานนี้ทุกคนจะต้องหมั่นใส่ใจและตระหนักว่า การศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทยแท้จริง คือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยและคนไทยแต่ละคนไว้ นั่นเอง”

การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ

ทุกประเทศทั่วโลกต่างมีเอกลักษณ์ที่บ่งวิถีชีวิตเป็นของตนเอง ซึ่งบ่งบอกถึงรากเหง้าพื้นฐานของความเป็นชาติ ที่สืบเนื่องถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตกาล และประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอดีต เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นซากของอารยธรรมที่สูญหายไป ดังนั้น การให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยและจรรยาบรรณที่สำคัญของประชาชนในปัจจุบัน

วัฒนธรรมประจำชาติเป็นสิ่งที่บ่งบอกให้ประชาคมโลกรู้ว่า ใครเป็นใคร? มีศักดิ์ศรีมากน้อยเพียงใด แต่ข้อเท็จจริงในวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละเผ่าชน ยังแบ่งออกเป็นภาค-เขต (Zone) และเป็นเผ่าพันธุ์ (Ethnic) ซึ่งล้วนแต่ต้องรักษาไว้ทั้งสิ้น

ไม่มีวัฒนธรรมของชนชาติใดหยุดนิ่งอยู่กับที่ วัฒนธรรมจะมีการเลื่อนไหลไปตามสภาพการสร้างสรรคจนเกิดการพัฒนา การพัฒนาทุกชนิดเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมพื้นฐานเดิมของชน

ชาตินั้น วัฒนธรรมย่อมมีการผสมผสานกับอิทธิพลต่าง ๆ ที่ไหลเข้ามากระทบ ถ้าประชาชนเจ้าของวัฒนธรรมนั้นดำรงรักษาคงรูปแบบที่เป็นแกนหลักเอาไว้ได้ สังคมนั้นจะสามารถรักษาเอกภาพของตนเองไว้ได้

แต่เมื่อใดที่สังคมปล่อยปลະละเลยให้การพัฒนาทำลายจนสูญเสียเอกลักษณ์เฉพาะไป สังคมนั้น วัฒนธรรมนั้น ย่อมอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นแม้การพัฒนาจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อคุณภาพของทุกสังคม แต่แนวทางการพัฒนาที่ดีนั้น จะต้องให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่อดินฟ้าอากาศ ทรัพยากร และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา ถ้าการพัฒนาไม่มีความสมดุลและตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่ถูกต้อง สังคมนั้นก็มีความก้าวหน้า ประชาชนประสบกับความสุข แต่เมื่อใดที่การพัฒนาขาดการพิจารณาพื้นฐานเหล่านั้น ย่อมจะเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตผู้คน การพัฒนานั้นย่อมพบกับความล้มเหลวในที่สุด

๒.๖ วัฒนธรรมช่วยพัฒนาประชาชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างไร

๑. ศึกษาเรื่องการดำรงชีวิต (Life) เพื่อ

๑.๑ ทราบประวัติศาสตร์ของตนเอง ทำให้เกิด รู้ว่าเราเป็นใคร มีสภาพสังคมอย่างไร

๑.๒ ภาคภูมิใจในชาติและเผ่าพันธุ์ตนเอง

๑.๓ มีเกียรติภูมิมากน้อยแค่ไหน ควรแก้ไขตนเองอย่างไร

๒. ศึกษาเรื่องของสังคมและสถาบันต่าง ๆ (Social) เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง (Social) เพื่อ

๒.๑ ปรับปรุงคุณภาพชีวิต — ครอบครัว และสถาบันทางสังคม

๒.๒ พัฒนาการเมืองเศรษฐกิจ วิถีชีวิตที่เหมาะสม

๒.๓ สร้างค่านิยมและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัว

๒.๔ กำกับควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของส่วนรวม

๓. ศึกษาศาสตร์/จริยธรรม เพื่อ

๓.๑ ควบคุมสังคมไม่ให้สับสนวุ่นวายเป็นจลาจล

๓.๒ นำคุณธรรมและหลักธรรมมาเสริมสร้างความผาสุกให้ตนเอง

๓.๓ ใช้กลไกทางศาสนาและพิธีกรรม ประเพณี สร้างความสงบสุขให้กับสังคม

๓.๔ ทำให้คนมีจรรยาบรรณ ศีลธรรม จริยธรรม

๓.๕ เกิดความมั่นคงในสังคมและประเทศชาติ

๔. ศึกษาศาสตร์วิทยาศาสตร์ เพื่อ

๔.๑ ยกกระตือรือร้นนิยมของตนเอง

๔.๒ เสริมอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและรายได้

๔.๓ ยกกระตือรือร้นของบ้านเมือง (อาคาร-สถานที่)

๔.๔ ไม่ลืมหักพินทุ์นันทนาการที่บ้าน

๕. ศึกษาภาษา วรรณกรรม และเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ เพื่อ

๕.๑ รักษาเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ — สังคม — ประเทศชาติ

๕.๒ พัฒนาความรู้เพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

๕.๓ เข้าใจเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ ฯลฯ

๕.๔ ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้

(สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๔๐: ๒๙-๓๒)

๒.๗ ขอบข่ายงานวัฒนธรรม

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๒๙ กำหนดให้ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นปีเริ่มต้นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม ซึ่งทศวรรษนี้ได้จบลงในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ การที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศเช่นนี้เป็นเครื่องแสดงถึงความสำคัญของงานวัฒนธรรม ที่จะต้องเข้ามา มีบทบาทอย่างเด่นชัดในการสร้างสันติภาพ สันติสุข และอิสรภาพให้แก่มวลมนุษยชาติจากการวิเคราะห์ ธรรมชาติของวัฒนธรรมจะพบว่า วัฒนธรรมต้องมีการริเริ่มสร้างสรรค์ มีการสั่งสม และสืบทอดจาก คนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีลักษณะเป็นดังกระแสธารที่ไหลจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันและพุ่งไกลออกไปสู่อนาคต กระแสธารแห่งวัฒนธรรมนี้จะเหือดแห้งมิได้ เพราะมันย่อมหมายถึงความสูญเสียสายแห่ง วิญญาณและเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ จากความจริงข้อนี้ทำให้ต้องมีงานวัฒนธรรมอย่างน้อย ๓ งาน คือ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม และงานเสริมสร้างเอตทัคคะ

และเนื่องจากกระแสธารแห่งวัฒนธรรมจะต้องไหลผ่านหลายยุคสมัย ต้องเผชิญกับ เหตุการณ์นานัปการ ประกอบกับสภาพปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยล้วนผิด ผกกัน จึงมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมไปตามกาลเวลา เป็นเหตุให้วัฒนธรรมบางอย่างสูญหาย หรือเสื่อม คลายความสำคัญลง และวัฒนธรรมบางอย่างอาจจะเหมาะสมกับยุคสมัย ความจริงข้อนี้ทำให้ ต้องมีงานวัฒนธรรมอย่างน้อย ๓ งาน คือ งานอนุรักษ์ งานฟื้นฟู และงานพัฒนา

มาในปัจจุบัน การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เป็นไปอย่างรวดเร็ว การไหลบ่าของวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาค และระหว่างประเทศก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในสภาวะเช่นนี้อาจเกิดความขัดแย้ง หรือไม่ก็อาจเกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมขึ้นได้ จึงจำเป็นที่คนที่มี วัฒนธรรมต่างกันควรจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน อีกทั้งยังช่วยให้สามารถเลือกสรรกลั่นกรองเอา แต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์จากวัฒนธรรมอื่นมาปรับหรือดัดแปลงให้กลมกลืนเข้ากัน และบังเกิดคุณค่าอันทวี ประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมของตนอย่างแท้จริง จากความจริงข้อนี้จึงต้องมีงานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพิ่มขึ้นอีกงานหนึ่ง

ในการทำงานวัฒนธรรมให้บังเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรมอย่างรอบด้านและอย่างเป็นระบบ จึงต้องมีงานวิจัยวัฒนธรรมอีกงานหนึ่ง โดยที่งานนี้จัดว่ามีความสำคัญถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นฐานรองรับงานอื่น ๆ ทั้งหมดทีเดียว

๒.๗.๑ งานวิจัยวัฒนธรรม

งานวิจัยวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษา สํารวจข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ประวัติความเป็นมา บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญ วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา อาหาร สมุนไพร ทัศนคติ ประเพณี เป็นต้น เพื่อเป็นพื้นฐานและประโยชน์ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นใน ลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ถิ่นพื้ ถิ่นพื้ ถิ่นพื้ ส่งเสริมกิจกรรม เสริมสร้างอัตลักษณ์และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษา สํารวจ และรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
๒. การจัดประชุมสัมมนา
๓. การเลือกสรร กำหนดหัวข้อ และดำเนินงานในการศึกษา สํารวจข้อมูล วัฒนธรรม
๔. การจัดทำงบประมาณและการให้ทุนอุดหนุนการศึกษา สํารวจข้อมูล วัฒนธรรม
๕. การพัฒนานักวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น
๖. การยกย่องเชิดชูเกียรตินักวิจัยดีเด่น
๗. การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่องานวิจัยทางวัฒนธรรม
๘. การประชาสัมพันธ์เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้
๙. การสร้างเครือข่ายงานวิจัยวัฒนธรรม
๑๐. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๒ งานอนุรักษ์วัฒนธรรม

งานอนุรักษ์วัฒนธรรม หมายถึง การพิทักษ์รักษาและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจ ในความเป็นท้องถิ่นและความเป็นชาติ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของ

ท้องถิ่น

๒. การจัดทำทะเบียนผลิตผลทางวัฒนธรรมเพื่องานอนุรักษ์
๓. การจัดทำงบประมาณสนับสนุนงานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๔. การรณรงค์ให้เกิดความตื่นตัว ตระหนักในคุณค่า และให้ความร่วมมือในงานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๕. การออกข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เอื้อต่องานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๖. การจัดสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๗. การประชาสัมพันธ์งานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๘. การยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคลหรือหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในงานอนุรักษ์วัฒนธรรม
๙. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๓ งานฟื้นฟูวัฒนธรรม

งานฟื้นฟูวัฒนธรรม หมายถึง การเลือกสรรวัฒนธรรมที่สูญหายหรือที่กำลังจะเสื่อมสลายไปจากสังคมไทย

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาสภาพปัจจุบันของผลิตผลทางวัฒนธรรมที่สูญหายหรือกำลังจะเสื่อมสลายไปจากสังคมไทย
๒. การจัดทำทะเบียนผลิตผลทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การฟื้นฟู
๓. การรณรงค์เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม
๔. การสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานได้ดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรม
๕. การจัดทำงบประมาณเพื่อสนับสนุนงานฟื้นฟูวัฒนธรรม
๖. การจัดสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานฟื้นฟูวัฒนธรรม
๗. การประชาสัมพันธ์งานฟื้นฟูวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยกระบวนการทางการศึกษา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
๘. การยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคลและหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในงานฟื้นฟูวัฒนธรรม
๙. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๔ งานพัฒนาวัฒนธรรม

งานพัฒนาวัฒนธรรม หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย บังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติ โดยที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นท้องถิ่นและความเป็นไทย

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาสภาพความเหมาะสมของวัฒนธรรมและงานวัฒนธรรมในปัจจุบัน
๒. การเลือกสรรวัฒนธรรมที่ควรได้รับการพัฒนา
๓. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาวัฒนธรรม
๔. จัดหางบประมาณสนับสนุนงานพัฒนาวัฒนธรรม
๕. การปรับปรุงหรือออกกฎระเบียบข้อบังคับให้เอื้อต่องานพัฒนาวัฒนธรรม
๖. การประชาสัมพันธ์งานพัฒนาวัฒนธรรม
๗. การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่พัฒนาแล้วเข้าไปในกระบวนการให้การศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนเผยแพร่ทางสื่อมวลชน
๘. การยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคลและหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในงานพัฒนาวัฒนธรรม
๙. การจัดประชุมสัมมนาทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรม
๑๐. การติดตามประเมินผล

๒.๗.๕ งานถ่ายทอดวัฒนธรรม

งานถ่ายทอดวัฒนธรรม หมายถึง การนำวัฒนธรรมที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองแล้ววาทดี และก่อให้เกิดประโยชน์ไปใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาเรียนรู้แก่เด็ก เยาวชน และคนในท้องถิ่น อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับยุคสมัย

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาและกำหนดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การถ่ายทอด
๒. การพัฒนาวิธีการถ่ายทอดและสื่อเพื่อการถ่ายทอด
๓. การรณรงค์ให้เกิดความตระหนักและความร่วมมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๔. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานถ่ายทอดวัฒนธรรม
๕. การฝึกอบรมครูและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๖. การจัดหางบประมาณสนับสนุนงานถ่ายทอดวัฒนธรรม

๗. การยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคลและหน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จในด้าน
การถ่ายทอดวัฒนธรรม
๘. การประชาสัมพันธ์งานถ่ายทอดวัฒนธรรม
๙. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๖ งานส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรม

งานส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรม หมายถึง การสนับสนุนให้บุคคลหรือหน่วยงาน
สามารถจัดกิจกรรมวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาและกำหนดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่
การถ่ายทอด
๒. การพัฒนาวิธีการถ่ายทอดและสื่อเพื่อการถ่ายทอด
๓. การรณรงค์ให้เกิดความตระหนักและความร่วมมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๔. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานถ่ายทอดวัฒนธรรม
๕. การฝึกอบรมครูและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๖. การจัดทำงบประมาณสนับสนุนงานถ่ายทอดวัฒนธรรม
๗. การยกย่องและเชิดชูเกียรติบุคคลและหน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จในด้าน
การถ่ายทอดวัฒนธรรม
๘. การประชาสัมพันธ์งานถ่ายทอดวัฒนธรรม
๙. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๗ งานส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

งานส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้
บุคคลที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแสดงออกและพัฒนาความรู้ความสามารถ
ทางวัฒนธรรมนั้นอย่างเต็มตามศักยภาพ ถึงขั้นที่สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
ของท้องถิ่นในด้านนั้น ๆ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่น ได้จัด
กิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรม เช่น การฝึกอบรมการ
ประกวด การแข่งขัน อันจะนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในอนาคต

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การสำรวจ เลือกรับ และจัดทำ ทำเนียบผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ

ทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น

๒. การสนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมได้แสดงออกพัฒนาและถ่ายทอดความรู้ความสามารถอย่างเต็มตามศักยภาพ
๓. การเชิญเกียรติผู้ที่มีความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๔. การบันทึกความรู้ความสามารถและผลงานของเอตทัคคะทางวัฒนธรรมเพื่อการเผยแพร่และถ่ายทอด
๕. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนเสริมสร้างเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๖. การจัดทำงบประมาณเพื่อสนับสนุนงานเสริมสร้างเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๗. การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการใช้สื่อบันทึกความรู้ความสามารถทางผลงานของเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๘. การประกวดความรู้ความสามารถและผลงานด้านวัฒนธรรมของนักเรียนนักศึกษา และบุคคลโดยทั่วไปในระดับท้องถิ่น
๙. การให้ทุนการศึกษาหรือทุนอุดหนุน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถทางวัฒนธรรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปของท้องถิ่น
๑๐. การสนับสนุนให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมได้ฝึกงานหรือร่วมทำงานกับเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๑๑. การประชาสัมพันธ์งานเสริมสร้างเอตทัคคะทางวัฒนธรรม
๑๒. การติดตามและประเมินผล

๒.๗.๘ งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หมายถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่ความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจอันดีแห่งการอยู่ร่วมกัน

กิจกรรมหลักที่ควรดำเนินการ มีดังต่อไปนี้

๑. การสำรวจและเลือกสรรกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การแลกเปลี่ยนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ
๒. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนงานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
๓. การจัดทำงบประมาณเพื่อสนับสนุนงานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
๔. การปรับปรุงหรือออกกฎระเบียบให้เอื้อต่องานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

๕. การประชาสัมพันธ์งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

๖. การติดตามและประเมินผล

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.๒๕๕๑:๒๖ – ๓๕)

๒.๘ วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ลูจิวส์ ฟงส์ไพบูลย์ กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือคติชาวบ้าน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Folklore คำ Folk – lore บัญญัติขึ้นโดยนักโบราณคดีชาวอังกฤษชื่อ วิลเลียม จอห์น ธอมส์ (William John Thoms) เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๔๖ (พ.ศ.๒๓๘๙) เพื่อแทนวลี “Popular Antiquities” ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีมาในอดีตของกลุ่มชน หรือเรื่องโบราณกาลที่ได้รับความนิยมชมชอบ คำ Folklore เกิดนิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปในหลายภาษาของกลุ่มประเทศยุโรป

ในประเทศไทย พระยาอนุমানราชธนะและราชบัณฑิตยสถานบัญญัติคำ “คติชาวบ้าน” แทนคำว่า Folklore ดร.กิ่งแก้ว อัดถากร เห็นว่าคำ “คติชาวบ้าน” น่าจะเหมาะสมสำหรับใช้กับข้อมูลบางส่วน ส่วนที่เป็นชื่อวิชาควรจะใช้คำว่า “คติชนวิทยา” เพราะให้ความหมายกว้างขวางเหมาะสมกับขอบข่ายความสนใจและการค้นคว้าเท่าที่ปฏิบัติกันอยู่ในวงการ Folklore สากล

ในการประชุมคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญระดับรัฐบาลว่าด้วยการพิทักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ณ สำนักงานใหญ่ยูเนสโก ปารีส สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมได้ให้คำนิยามคำ “Folklore” ว่าเป็นงานสร้างสรรค์ของกลุ่มชนหรือของปัจเจกชนที่มีลักษณะสัมพันธ์กับกลุ่มชนนั้น และมีขนบนิยมของกลุ่มชน พื้นฐาน เป็นสิ่งที่ได้รับการพิทักษ์ตรงตามแบบจางของกลุ่มชน ฐานะที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งบ่งถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมพอเหมาะ ปทัสถานและค่านิยมถ่ายทอดด้วยปาก (มุขปาฐะ) หรือด้วยการเรียนแบบหรือโดยอาศัยรูปแบบอื่น

ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

จากนิยามของนักคติชนที่ยกมาอาจสรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะที่เป็นตัวร่วมมากกว่าตัวแปร ลักษณะที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ ลักษณะที่เป็นมรดกร่วมของกลุ่มชน ได้แก่การมี เนื้อหาสาระหลัก เป็นตัวร่วม มีผู้ถือปฏิบัติร่วมกัน และปรากฏอยู่ในกาลเวลาอันยาวนาน มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ตัวอย่างเช่น การที่ชาวภาคใต้นิยมกินแกงไตปลากันทุกครัวเรือน

ถ้าความเชื่อหรือสิ่งสร้างสรรค์ใดเป็นเพียงของปัจเจกชน ไม่ปรากฏเป็นตัวร่วมในที่ทั่วไป ไม่มีการสืบทอดและแพร่สะพัดของสิ่งนั้นๆไม่จัดว่าส่วนที่ปรากฏขึ้นเฉพาะอย่างเป็นทางการเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่

หัตถกรรมเครื่องปั้นที่ชาวบ้านกลุ่มนั้นทำได้และคงให้เห็นลักษณะอันเป็นตัวร่วมได้ มีการสืบทอดและมีการแพร่สะพัด หัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นอันนั้น จัดเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน

โดยสรุปว่าความคิดหรือพฤติกรรมหรือผลงานใดๆ ที่เกิดแต่ความรู้สึกและความสามารถเฉพาะ ไม่ใช่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ส่วนความคิด พฤติกรรมหรือผลงานใดๆ ที่เกิดจากผลของการสืบทอด มีลักษณะที่เป็นตัวร่วมอันเป็นมรดกของสังคมระดับชาวบ้านที่แพร่สะพัด อันนั้นคือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่จำเพาะว่าจะเป็นผลงานหรือการแสดงออกโดยกลุ่มชนหรือปัจเจกชน

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีการสืบทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ การสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสู่คนรุ่นหลัง หรือแม้แต่คนรุ่นเดียวกันที่ไม่ใช่เป็นคนต้นคิดต้องอาศัยการเล่าด้วยถ้อยคำจากปากสู่ปาก การเล่าด้วยปากเรียกว่าวิธีมุขปาฐะ วัฒนธรรมมุขปาฐะแตกต่างกับวัฒนธรรมลายลักษณ์ (Literary Tradition) ตรงที่วัฒนธรรมลายลักษณ์ มีการจดลงเป็นลายลักษณ์ ส่วนวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมมุขปาฐะ มีการแพร่กระจายด้วยบุคคลผู้สืบทอด

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นไปตามครรลองของการถ่ายทอดด้วยปาก คือ การสงวนรักษามีขีดจำกัดตามความสามารถของการจำของผู้รับทั้งขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้นั้น และสังคมยุคนั้นๆ ลักษณะเป็นธรรมชาติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือการประสมประสานกับวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องผูกพัน เช่น วัฒนธรรมที่ปรากฏในวิถีประชา (Folkways) ของชาวญี่ปุ่นมีประวัติความยาวนาน การประสมประสานของวัฒนธรรมที่ค่อยเป็นค่อยไป และมีการประสานทั้งประโยชน์และคุณลักษณะก็จะช่วยให้เป็นผลดีแก่วัฒนธรรม แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีการประสมทางวัฒนธรรมมีผลกระทบทำให้วัฒนธรรมเดิมเสื่อมสูญประโยชน์จะเป็นอันตรายแก่เจ้าของวัฒนธรรมเดิม

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะเป็นวิทยาการ วัฒนธรรมพื้นบ้าน มีลักษณะเป็นทั้งประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือคติชาวบ้าน (Folklore) มีลักษณะเป็นวิทยาการ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คติชนวิทยา ตัวอย่างที่สนับสนุนว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิทยาศาสตร์และมีกลวิธีสืบทอดเฉพาะตัว คือ ภาษิตของชาวใต้ที่ปรากฏในรูปของคำแนะนำว่า ถ้าชายใดจะเลือกหญิงมาเป็นคู่ครอง ห้ามเลือกหญิงที่ "ต้มปูหลังไม่แดง แกงหอยไม่เปื่อย" เป็นต้น

วัฒนธรรมบางส่วนของชาวบ้านอาจไม่ใช่วัฒนธรรมพื้นบ้าน "วัฒนธรรม" ประกอบด้วย ขนบนิยม ๓ กลุ่มสำคัญ คือ

๑. ขนบนิยมลายลักษณ์ (Literary tradition)
๒. ขนบนิยมตามสมัย (Popular tradition)
๓. ขนบนิยมของสามัญชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Oral or Folk tradition)

ขนบนิยามลายลักษณ์ คือวัฒนธรรมที่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้ผู้อ่านออกเขียนได้ ส่วนขนบนิยามตามสมัยนิยมมักมีลักษณะแปรเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของการเร่งส่งเสริมทางวัฒนธรรมทั้งอิทธิพลของสื่อ เช่น วารสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ขอบข่ายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ริชาร์ด ดอร์สัน (Richard Dorson) กล่าวถึงขอบข่ายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า คือเรื่องราวต่างๆ และเครื่องหมายหรือสิ่งที่บ่งชี้ถึงต่างๆ ที่นิยมเชื่อถือกันมาคลุมถึงเนื้อแท้ของสิ่งที่กล่าวแล้วที่ปรากฏในรูปของผลงานของนักเขียนคนใดคนหนึ่ง หรือที่ปรากฏตามเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ซึ่งผู้นำมาเสนอยังรักษาคุณลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ตามหลักวิชาและวัตถุประสงค์เดิมของมันไว้อย่างมั่นคงไม่มีการยักย้าย

มติของคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญระดับรัฐบาลว่าด้วยการพิทักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กำหนดขอบข่ายของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า คือสิ่งที่เป็สมบัติแห่งภูมิปัญญา ที่ได้รับการพิทักษ์โดยกลุ่มและเพื่อกลุ่มที่สิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับและแสดงเอกลักษณ์

เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านมีขอบข่ายกว้างขวางดังได้กล่าวมาแล้ว เพื่อความสะดวกแก่การศึกษา อาจจำแนกประเภทโดยอาศัยรูปที่ปรากฏเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่ต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องแสดงออกโดยตรง (Verbal Folklore) ประเภทที่แสดงออกโดยไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Non – Verbal Folklore) และประเภทที่ประสมกันระหว่างการใช้ภาษาและไม่ต้องใช้ภาษาเป็นสื่อ (Partly Verbal Folklore หรือ mix) แต่ละประเภท มีประเภทย่อยดังตัวอย่างต่อไปนี้

วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ต้องอาศัยภาษา (Verbal Folklore) ได้แก่

๑. นิทานพื้นบ้าน (Folklore)
๒. ภาษาถิ่น (Dialect)
๓. บทภาษิต (Proverb)
๔. ปริศนาคำทาย (Riddles)
๕. คำพูดที่สอดคล้อง (Rhymes)
๖. เพลงชาวบ้าน (Folk- songs)

วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Non – Verbal Folklore) ได้แก่

๑. สถาปัตยกรรมชาวบ้าน (Folk architecture)
๒. ศิลปะชาวบ้าน (Folk art)

๓. งานฝีมือชาวบ้าน (Folk craft)
๔. เครื่องแต่งกายชาวบ้าน (Folk costumes)
๕. ดนตรีชาวบ้าน (Folk music)

วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทประสมประสาน (Partly Verbal Folklore) ได้แก่

๑. ความเชื่อ (Belief)
๒. การละครชาวบ้าน (Folk dramas)
๓. ประเพณีพื้นบ้าน (Folk customs)
๔. งานมหกรรม พิธีการฉลอง (Festivals)
๕. การเล่น หรือกีฬาพื้นเมือง (Folk games)

วัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่าง อาจมีลักษณะไม่เด่นชัดตามประเภทที่กล่าวมาแล้ว แต่อาจจัดเข้ากลุ่มได้โดยอนุโลม เช่น **“เพลงบอก”** ของภาคใต้ เป็นการร้องขับกลอนสด มีรูปแบบของฉันทลักษณ์ที่แน่นอน มีฉิ่งเป็นเครื่องที่คุมจังหวะการร้องขับ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวหรือใช้ปฏิภาณเฉพาะหน้าก็ได้ เป็นต้น

๓. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้าน: ความหมาย

การสื่อสารของชาวบ้านในอดีตที่มักเรียกกันในปัจจุบันว่า สื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นเมือง หรือสื่อประเพณี (Folk Media) นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาททางสังคมที่สำคัญยิ่งในหลายๆด้านและที่สำคัญที่สุดก็คือสื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างดุลยภาพให้แก่ชุมชนอีกด้วย

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้นไม่ว่าจะเปล่านั้นคือหมายความว่าก่อนที่จะมีการนำเอาสื่อสมัยใหม่เข้าไปในสังคมชนบทนั้น ชาวบ้านมีระบบการสื่อสารของตัวเองอยู่แล้ว และในธรรมเนียมประเพณีการสื่อสารในชนบทไทยจะมีการปะทะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารตามแหล่งต่างๆ หรือเมื่อถึงงานเทศกาลตรุษสารทก็จะมีการแสดงการละเล่นต่างๆซึ่งการแสดงเหล่านี้ไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงเท่านั้นแต่ยังให้เนื้อหาที่เป็นความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็นและการอบรมสั่งสอนในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าต่างๆอีกด้วย

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (๒๕๒๗ : ๑๗) กล่าวว่า สื่อบ้านมิได้หมายถึงการแสดงละครเท่านั้น แต่หมายถึงรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่มคน หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคนที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นความเคยชินเป็นประเพณีขึ้น และครอบคลุมถึงประเพณี

เรื่องภาษา ท่าทาง การแต่งกาย เครื่องใช้ ที่ประชาชนในสังคมหนึ่งกำหนดความหมายที่แน่นอนเอาไว้ ให้เป็นที่เข้าใจตรงกันอีกด้วย

สมควร กวียะ (๒๕๒๙ : ๘) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านคือวัฒนธรรมที่ได้รับการสร้างสรรค์และสั่งสมมาแต่อดีต กลายเป็นเครื่องมือที่รับส่งและเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ปรากฏให้เห็น ในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี และการละเล่น ทัศนกรรม สถาปัตยกรรม พิธีการ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือแม้กระทั่งชีวิต

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า สื่อพื้นบ้านหมายถึง รูปแบบของการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดมาอย่างเป็นระบบ และก่อให้เกิดเป็นการสื่อสารที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในสังคม เช่น ประเพณี การละเล่นและพิธีกรรมต่าง ๆ

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๔๑ : ๑๒๑) กล่าวถึงบทบาทของสื่อพื้นบ้านว่า สื่อพื้นบ้านมีบทบาทดังนี้

๑. ให้ความบันเทิง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักและหน้าที่พื้นฐานของสื่อพื้นบ้าน ไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนไปเพื่อการอื่นอย่างไรก็ตาม หน้าที่นี้จะคอยติดตามสื่อประเพณีไปอยู่เสมอ ลักษณะความบันเทิงของสื่อพื้นบ้านมีหลายรูปแบบ เช่น ผ่อนคลายอารมณ์ การหยอกล้อ การสร้างอารมณ์ขัน ตลอดจน ความบันเทิง ประเทืองอารมณ์ผสมกับบำรุงปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

๒. การแจ้งข่าวสารหรือการรายงานสภาพสภาวะแวดล้อม เช่น การเล่นหนังตะลุง แม้จะเล่นเรื่องที่เคยเล่นตามแบบฉบับ แต่สื่อประเพณีเหล่านี้จะมีที่ว่างสำหรับสอดแทรกเหตุการณ์ปัจจุบันลงไป เช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เช่น หนังตะลุงจะสอดแทรกเรื่องสงครามระหว่างอเมริกากับอิรักลงไปในเรื่องจนได้

๓. การให้การศึกษ เป็นหน้าที่หลักพื้นฐานอีกประการหนึ่งของสื่อประเพณี มิติของการศึกษานั้นมีอยู่หลากหลาย เช่น

๓.๑ การศึกษาให้ความรู้ทั่วไปเรื่องศาสนา เป็นโลกทัศน์หลักของชุมชนชาวบ้านนั้น มิติด้านศาสนาเป็นแกนหลักของชุมชนในการหล่อหลอมสมาชิก ดังนั้นสื่อพื้นบ้านทุกชนิดจะต้องเอาการเอางานในการอบรมสั่งสอนเรื่องศาสนา ด้วยการแนะนำหลักการต่าง ๆ ให้รู้จักและเข้าใจ

๓.๒ การอบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะ อันเป็นการประยุกต์หลักศาสนามาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนา เช่น หลักความกตัญญู หลักอหิงสา การให้อภัยโทษ เป็นต้น

๓.๓ การชี้แนวปฏิบัติ อันเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากที่สุด เพราะลงไปสู่ภาคปฏิบัติของแต่ละบุคคล เช่น การประพฤติของสตรี การประกอบสัมมาชีพ การฝึกตนเอง

๔. การแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ไปจนกระทั่งวิพากษ์วิจารณ์สังคมเป็นองค์ประกอบที่มีสีสันของสื่อประเพณี / สื่อพื้นบ้าน ซึ่งสื่อมวลชนมักจะแสดงบทบาทไม่ได้หรือแสดงได้อย่างจำกัด เนื่องจากสื่อมวลชนต้องทำงานอยู่ภายในกรอบหรืออยู่ภายใต้เงื่อนไขกดดันอื่น ๆ องค์ประกอบนี้ช่วยอธิบายว่าเหตุใดประชาชนจึงชื่นชอบสื่อพื้นบ้านหลายประเภทเช่น หนังสือตลกที่มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองหรือรัฐบาล เป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของประชาชน

๕. การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้าน เพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ตัวอย่างเช่น รองเงิงเป็นการละเล่นที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนพุทธและคนมุสลิม งานประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านจากหลาย ๆ หมู่บ้าน เป็นต้น

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๙) กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านตามแนวคิดสำนักหน้าที่นิยมว่าเป็นส่วนหนึ่งในสถาบันย่อยสถาบันหนึ่งของสังคม และเปรียบสถาบันต่างๆของสังคมว่าเป็นเหมือนอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกายที่ต่างทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความเป็นอยู่ของร่างกายโดยรวม กล่าวคือส่วนประกอบย่อยทุกส่วนจะต้องทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เพื่อความมีเสถียรภาพของสังคมโดยรวม

นอกเหนือจากหน้าที่ที่สำคัญคือการรักษาเสถียรภาพของสังคมโดยรวมแล้ว หากสังคมนั้นต้องการสืบทอดชีวิตให้ยืนยาวไป บรรดาสถาบันย่อยของสังคมรวมถึงสื่อพื้นบ้านต้องมีหน้าที่อบรม ซึ่งอาจเรียกการทำหน้าที่นี้ว่าเป็น "การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม" แต่เนื่องจากสังคมประกอบด้วยคนจำนวนไม่น้อย ดังนั้นแม้การอบรมบ่มเพาะก็ไม่อาจให้หลักประกันได้ว่าสมาชิกในสังคมจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามเสมอไป ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจะต้องทำหน้าที่อีกแบบหนึ่งคือการควบคุมทางสังคม (Social Control) ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ บรรดาความเชื่อที่เป็นข้อห้ามต่างๆ เช่น ถ้าจิ้งจกทักไม่ควรออกจากบ้าน ถ้าเขาแห่ศพผ่านหน้าบ้านให้รีบเก็บเสื้อผ้า เป็นต้น

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ ยังได้กล่าวว่า นักวิชาการเยอรมันสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ได้เปรียบเทียบกล่าวถึงหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนว่า สื่อพื้นบ้านมีหน้าที่มากมายกว่า ดังเช่น

๑. ทำหน้าที่ปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ ตัวอย่างเช่น เพลงลำตัด และประเพณีตีฉิ่งตีฆ้อง
๒. สร้างความสามัคคีระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ตัวอย่างเช่น ประเพณีการแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน
๓. ทำการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่เป็นอยู่ ตัวอย่างเช่น ในประวัติศาสตร์เมื่อมีการเก็บภาษีอย่างรุนแรง ดังเช่น ภาษีผักนึ่ง ขณะลิกที่เข้าไปเล่นให้กษัตริย์ทอดพระเนตรก็ได้สอดใส่คำร้องเรียนลงไปด้วย
๔. ช่วยให้ผู้พัฒนาด้านภูมิปัญญา ตัวอย่างเช่น การเล่นปริศนาคำทาย และการดูภาพชาดกตามฝาผนังโบสถ์

๕. ทำหน้าที่ให้การศึกษาและสร้างความสำนึกทางการเมือง ตัวอย่างเช่น เพลงกล่อมเด็กมีเนื้อหาเรื่องการเมืองสอดแทรกอยู่

๖. มีลักษณะสัมพันธ์กับชีวิต ตัวอย่างเช่น ตัวตลกในลิเกหรือหนังตะลุงมักเป็นชื่อคนในท้องถิ่น รวมถึงแสดงทัศนคติต่อความเป็นไปในชุมชน

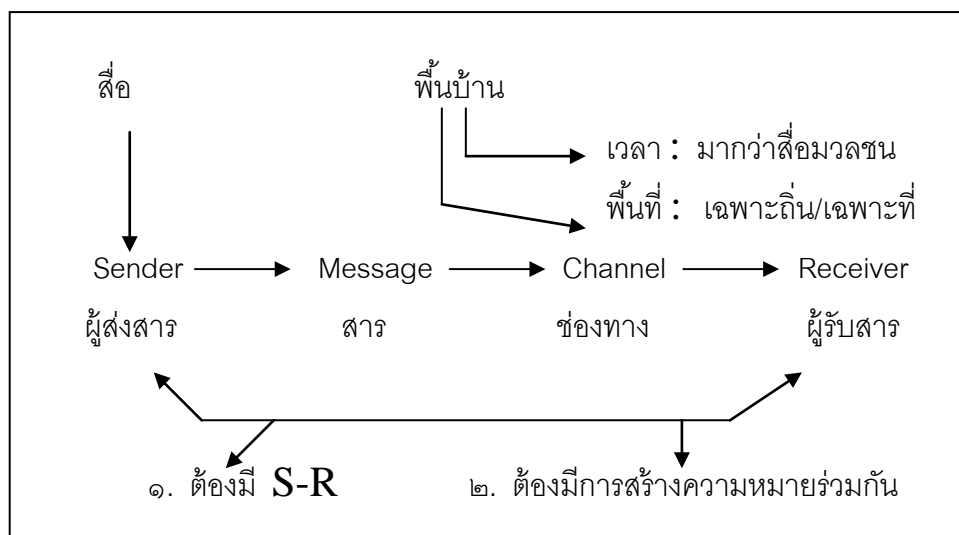
๗. มีหน้าที่ให้ความบันเทิงเหมือนสื่อมวลชนโดยทั่วไป

(<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=๓๓๙๕๐๗>)

แนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น

สมสุข หินวิมาน (การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. ๒๕๕๑) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้ว เมื่อพูดว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน” จะมีวิธีการทำความเข้าใจได้หลายลักษณะด้วยกัน เช่น สายคติชนวิทยา ก็จะทำให้ความหมายว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชน ฯลฯ แต่สำหรับแนวทางการทำงานวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม คำว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงอาจพิจารณาได้อีกแง่หนึ่งว่าเป็น “สื่อพื้นบ้าน” นั่นเอง

ในทางนิเทศศาสตร์นั้น อะไรก็ตามที่มีฐานะเป็น “สื่อ” จะต้องมีคุณสมบัติในการประสานการพบกันของธาตุทั้ง ๔ ให้ครบ S-M-C-R ดังแผนภาพที่ ๑

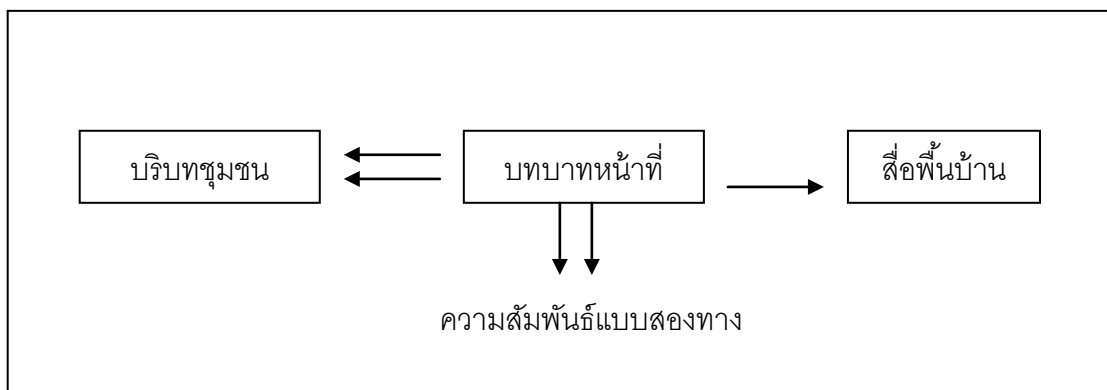
แผนภาพที่ ๑ ความหมายของสื่อพื้นบ้าน

จากแผนภาพที่ ๑ “สื่อ” จะต้องเกี่ยวข้องกับคนอย่างน้อยสองกลุ่มคือ ต้องมีผู้ส่งสาร กับผู้รับสาร โดย “สื่อ” จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมคนสองกลุ่มนี้ให้เกิดการสร้าง ความหมาย/ความรู้สึก/ความเข้าใจร่วมกัน เช่น ผ่านผู้ส่ง/ผู้รับ จะมีส่วนเป็น “สื่อ” ก็ต่อเมื่อมีผู้แสดง (ผู้ส่งสาร) ที่บรรจุใจความหมาย/ความรู้สึก (สาร) เข้าไปในผืนผ้าทอ (ช่องทาง) ที่จะสื่อไปยังผู้สวมใส่ (ผู้รับสาร) และเกิดเป็นความหมาย/ความรู้สึกร่วมกันระหว่างคนทั้งสองกลุ่ม

ทั้งนี้ หากเป็น “สื่อ” ประเภท “สื่อพื้นบ้านแล้ว” เอกลักษณะที่เพิ่มขึ้นมาก็คือ คำว่า “พื้นบ้าน” ที่แสดงให้เห็นว่า ในแง่ของเวลา สื่อพื้นบ้าน จะถูกมองว่ามีอายุยาวนานและเป็นสื่อดั้งเดิม ส่วนในแง่ของ พื้นที่ สื่อพื้นบ้านถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่ เช่น โนราแต่ละจังหวัดก็จะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่าง กัน ฯลฯ และด้วยเหตุที่สื่อพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่เช่นนี้ สื่อพื้นบ้านจึงถือเป็นอัตลักษณ์ ร่วมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น เช่น หากเพลงโคราชสูญสลายหายไปจากโคราชแล้ว ก็แปลว่า ชาวโคราช อาจต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่บ่งบอกตัวตนไป

การวิเคราะห์บริบทชุมชน

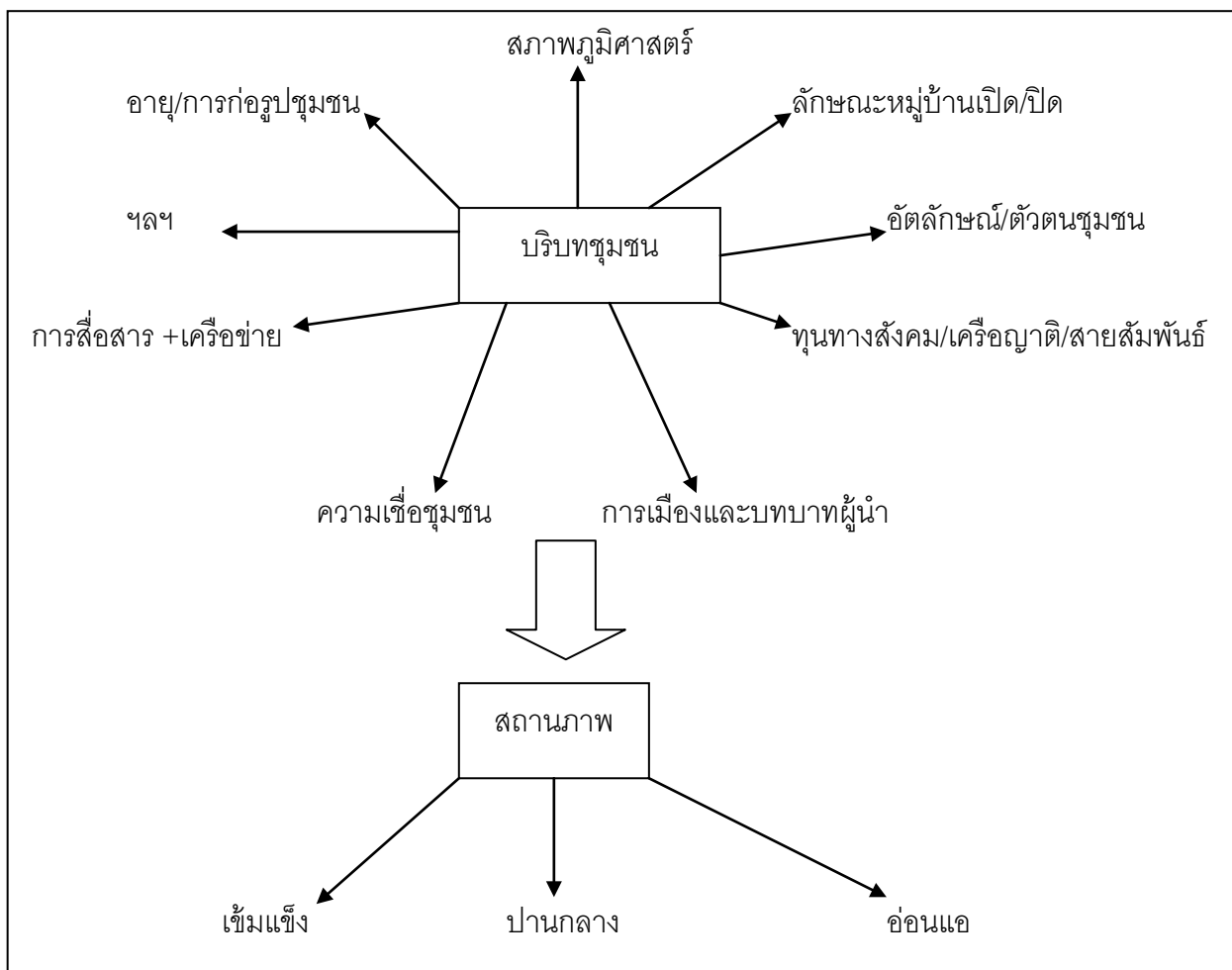
เนื่องจากสื่อพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่ เพราะฉะนั้นการศึกษาทำวิจัยเรื่อง สื่อพื้นบ้าน จึงต้องพิจารณาควบคู่ไปกับบริบทของชุมชนด้วย หากจะเปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านเป็นต้นไม้ เปรียบเทียบ บริบทชุมชนเป็นดิน อาจกล่าวได้ว่า ถ้าจะศึกษาต้นไม้ก็ต้องดูดินชนิด ถ้าจะทำวิจัยสื่อพื้นบ้านก็ต้องดู บริบทของ “ท้องถิ่น/พื้นบ้าน” ฉะนั้น ทั้งนี้เพราะต้นไม้(สื่อ) แต่ละชนิด ก็จะออกงามบนดิน (บริบท) ที่ไม่ เหมือนกัน และถ้าดินเปลี่ยนต้นไม้ก็จะเปลี่ยนแปลงตาม ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้ (สื่อพื้นบ้าน) กับดิน (บริบทชุมชน) จึงอาจสรุปได้เป็นแบบสองทางดังแผนภาพนี้

แผนภาพที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้ (สื่อพื้นบ้าน) กับ ดิน (บริบทชุมชน)

สื่อพื้นบ้านกับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์แบบการทำหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่น ถ้าชุมชนเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ก็จะเอื้อ/ทำหน้าที่สร้างเสริมให้สื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ตามและในทางกลับกัน หากสื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้น ๆ เข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) เป็นเงาตามตัว เช่น กรณีพิธีกรรมผีปู่ย่าที่ ต.ห้างฉัตร จ.ลำปาง นั้น ในอดีตทั้งชุมชนและพิธีกรรมต่างก็มีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน เมื่อชุมชนดี ผีปู่ย่าก็เข้มแข็ง และก็สร้างเสริมให้ชุมชนเป็นสุขตามมา แต่ต่อมา เมื่อมีแรงปะทะจากสังคมภายนอกเข้ามา (เช่น ผีปู่ย่ากลายเป็นเรื่องมงาย และคนเริ่มหมดศรัทธาในความเชื่อ) ชุมชนก็เริ่มมีปัญหาตามมา (อาทิ เยาวชนเริ่มติดเอดส์เพราะไม่มีผีปู่ย่าดูแล) แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อมีการรื้อฟื้นผีปู่ย่าขึ้นมา (โดยชุมชนมีส่วนร่วม) ชุมชนก็เริ่มกลับมาเข้มแข็งอีกคำรบหนึ่ง

แล้วการศึกษาบริบทชุมชนจะต้องวิเคราะห์อะไรบ้าง? ในที่นี้จะขอให้ “พิมพ์เขียว” ที่อาจนำไปประยุกต์ใช้วิเคราะห์ชุมชนในแต่ละแห่ง ดังแผนภาพนี้

แผนภาพที่ ๓ การวิเคราะห์บริบทชุมชน

๑. **อายุ/การก่อรูปชุมชน** ซึ่งจะมีหลักการพื้นฐานง่าย ๆ ว่า หากชุมชนมีอายุยาวนาน ก็แปลว่า แนวโน้มสายสัมพันธ์น่าจะแน่นแฟ้น และมีต้นทุนวัฒนธรรมมากมาย แต่ตรงกันข้าม หากเป็นชุมชนเกิดใหม่หรืออายุไม่มากนัก การต่อสู้กับแรงกระหน่ำจากภายนอกก็จะเปราะบางกว่า
๒. **สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน** เช่น ถ้าเป็นพื้นที่อยู่ติดกับคลองหรือทะเล ชาวบ้านก็จะสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตดังกล่าว ดังกรณีเพลงเรือหรือแหลมโพธิ์ จ.สงขลา
๓. **ลักษณะหมู่บ้านเปิด/ปิด** กล่าวคือ ยิ่งหากชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมที่ปิดต่อโลกภายนอก โอกาสที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเดิมก็จะเป็นไปได้สูง แต่ถ้าเป็นชุมชนเปิด (อาทิ มีถนนตัดผ่าน เป็นชุมชนแบบเมืองใหญ่) สื่อพื้นบ้านก็จะต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับคลื่นลมค่อนข้างสูง
๔. **อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชน** อัตลักษณ์หมายถึงการสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใครเหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไร
๕. **ทุนทางสังคม** อันได้แก่ ระบบเครือข่าย บุคคล สายสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการสืบทอดและการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสื่อพื้นบ้าน
๖. **การเมืองและบทบาทของผู้นำ** การศึกษาการเมืองและบทบาทของผู้นำจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการค้นหานักคนหรือผู้นำที่มีแนวโน้มจะสนใจการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม
๗. **ความเชื่อชุมชน** เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีมิติความเชื่อ/ความศักดิ์สิทธิ์หล่อเลี้ยงอยู่
๘. **การสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร** เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาเส้นทางการไหลเข้าออกของข่าวสารในชุมชน ตลอดจนการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ถ้าชุมชนมีการไหลเข้าออกและตรวจสอบข่าวสารภายนอกได้ดี ก็แปลว่า น่าจะมีแรงปะทะต่อสู้กับโลกภายนอกได้สูง

จากการวิเคราะห์บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ ก็เพื่อประเมินสถานการณ์ชุมชนว่า กรณีที่เราเลือกศึกษาวิจัยนั้น เป็นชุมชนที่มีศักยภาพเข้มแข็ง ปานกลาง หรืออ่อนแอนั่นเอง

รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน

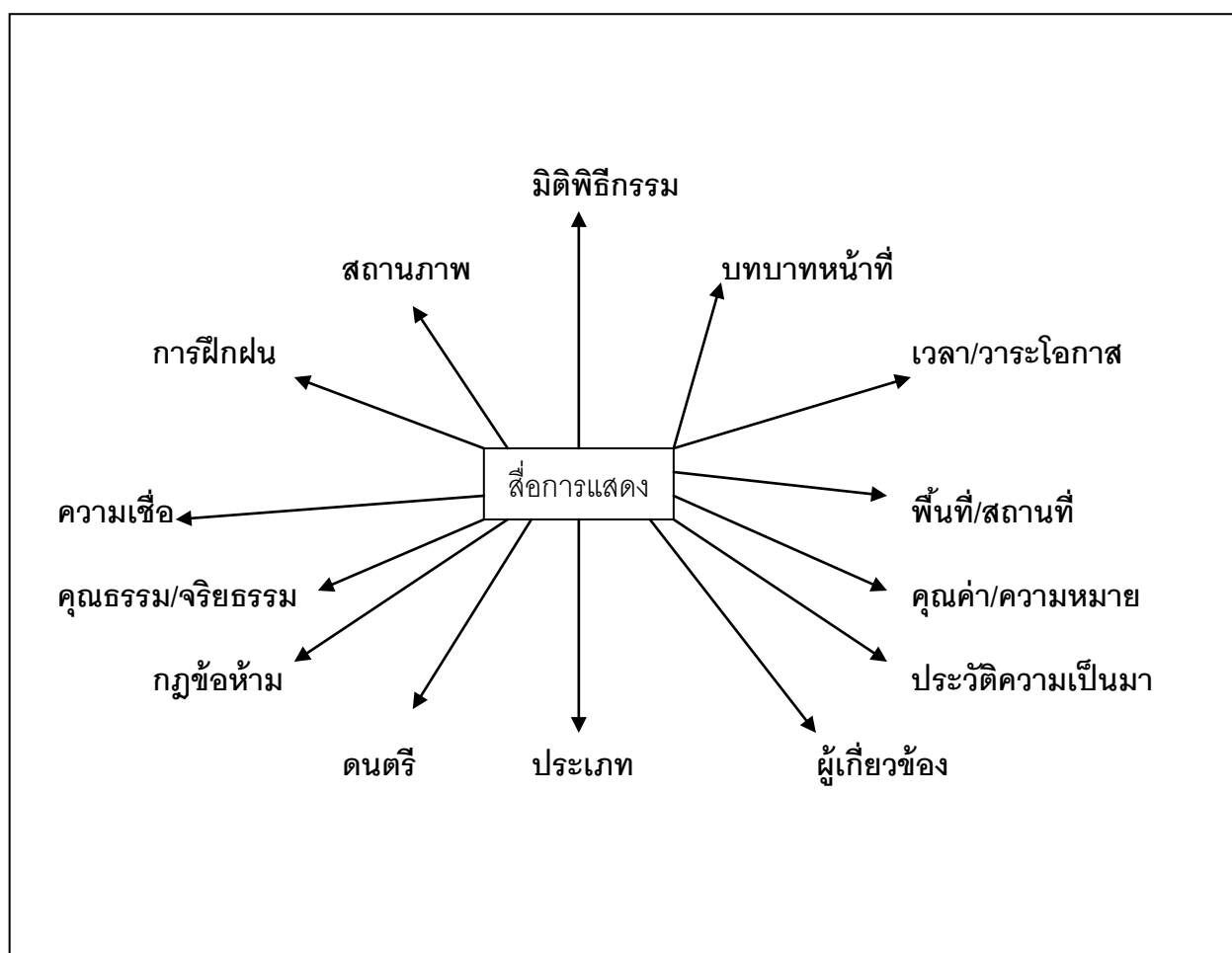
แนวคิดการศึกษาวิจัยและทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม นั้น อาจเริ่มต้นด้วยหลักการง่าย ๆ ที่เป็นสูตร ๔ รู้ ว่า รู้จัก / รู้ใจ / รู้ใช้ / รู้รักษา สื่อพื้นบ้าน ดังนี้

รู้จัก : การวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้าน โดยปกติแล้ว หากเราจะศึกษา/ทำงานวิจัยสื่อชนิดใด ประการแรกนั้นเราจำเป็นต้องรู้จักคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นให้ถ่องแท้มากที่สุด

รู้ใจ : การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน หากเราจะเปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านเป็นดังต้นไม้ เมื่อเราผ่าต้นไม้ ออกมา จะเห็นองค์ประกอบของต้นไม้เป็น ๒ แนว คือแนวตั้ง และแนวนอน

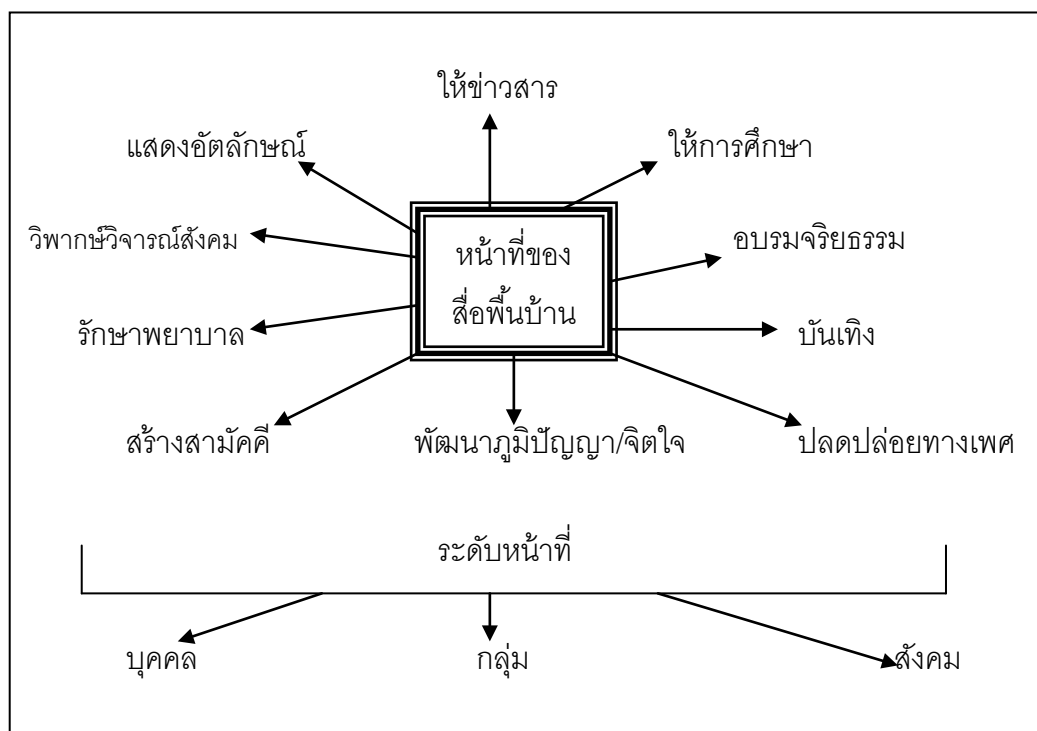
แนวตั้ง ต้นไม้ประกอบด้วย ราก/ต้น/ดอก/ใบ/ผล การวิเคราะห์ต้นไม้แนวนี้ก็เพื่อให้เข้าใจคุณค่า/ความหมายของสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากว่า สื่อพื้นบ้านจะมีทั้งส่วนที่มองเห็นชัดเจน อันได้แก่ ต้น ดอก ใบ ผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงรูปแบบของสื่อพื้นบ้านที่สามารถปรับประยุกต์ได้ กับอีกส่วนหนึ่งที่ไม่เห็น คือราก ที่แม้ว่าจะอยู่ใต้ดิน/เป็นนามธรรมแต่ก็สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น หลังจากวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้านแล้ว ผู้วิจัยต้องนำคุณลักษณะต่าง ๆ มาจัดให้เห็นว่า อะไรคือราก (คุณค่า/ความหมาย) และอะไรคือ ต้น ดอก ใบ ผล (หรือรูปแบบของสื่อพื้นบ้าน)

แนวนอน อันหมายถึงการผ่าเฉพาะลำต้นออกมาดูและเห็นเป็นเปลือก/กระพี้/แก่นของต้นไม้ ในกรณีนี้จะใช้เปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อให้เข้าใจการสืบทอด/ปรับตัวของสื่อพื้นบ้านว่า ถ้าเป็นส่วนที่เป็นเปลือก (หรือแม้แต่กระพี้) ก็จะปรับเปลี่ยนได้ แต่ถ้าเป็นส่วนของแก่นแล้ว ทุกครั้งที่มีการปรับประยุกต์สื่อพื้นบ้าน จะต้องพยายามรักษาส่วนนี้เอาไว้เสมอ

แผนภาพที่ ๔ การวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อการแสดง

รู้ใช้ : การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ให้กับชุมชนท้องถิ่นมากมาย ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคม ดังนั้น ในการวิจัยสื่อพื้นบ้าน จึงต้องสกัดให้เห็นหน้าที่สำคัญของสื่อพื้นบ้านที่เราศึกษาอยู่ว่าทำอะไรได้บ้าง ซึ่งตัวอย่างของบางบทบาทหน้าที่เด่น ๆ ของสื่อพื้นบ้าน ได้แก่

แผนภาพที่ ๕ หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่า หากหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านชนิดใดในปัจจุบันเริ่มที่จะจำกัดตัวลง การวิเคราะห์หน้าที่นั้นก็อาจจะช่วยเสริมหน้าที่ใหม่ ๆ ให้กับสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นได้

รักษา : กระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ตามหลักนิเทศศาสตร์นั้น การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครบธาตุทั้ง ๔ คือ S-M-C-R เพราะฉะนั้น หากเราจะทำวิจัยหรือทำงานด้านสืบทอดสื่อพื้นบ้านแล้ว ก็ต้องสืบทอดให้ครบทั้ง ๔ ด้านเช่นกัน

อย่างไรก็ดี โดยทั่วไปศิลปิน/นักวัฒนธรรมท้องถิ่น มักจะสนใจทำงานสืบทอด S-M-C-R อยู่เป็นปกติแล้ว แต่ทว่า องค์ประกอบที่มักถูกมองข้ามในแง่การสืบทอดก็คือ ผู้รับสาร (หรือตัว R) ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน เช่น หากในอนาคต มีแต่ศิลปินและตัวสื่อพื้นบ้านที่ถูกสืบทอดไว้แต่ขาดผู้รับสารที่ดูแลประเป็นหรือขาดความมุ่งมั่นในการเสพงานศิลปะ สื่อพื้นบ้านแขนงนั้นก็มันต้องสูญสลายไปเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน เนื่องจาก สื่อพื้นบ้านถือเป็นมรดกร่วมกันของชุมชน ดังนั้น การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ก็จำเป็นต้องให้เป็นการทำงานที่ร่วมกันครบเจ้าของวัฒนธรรมทุกกลุ่ม ตั้งแต่ศิลปิน ผู้นำชุมชน พระ ครู ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ใหญ่ ชาวบ้านทุกคน ไปจนถึงกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชน ทั้งนี้เนื่องจากว่าวัยรุ่นและเยาวชนนั้นก็คืออนาคตของสื่อพื้นบ้านนั่นเอง(เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม หน้า ๒ - ๑๔)

๔. ประวัติความเป็นมาของการละเล่นเรือมตรด

ที่มาของประเพณีทำบุญวันตรุษกับชาติพันธุ์เขมร

ตรุษ แปลตามความหมายภาษาไทย ว่า ตัด หรือ ขาด หมายความว่า ตัดปีเก่าที่ล่วงมาแล้วให้ขาดหรือ ขาดจากปีเก่าแล้วนั่นเอง เมื่อวันตรุษได้มาครบรอบปี ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็แสดงความยินดี

พิธีวันตรุษนี้ เดิมทีเป็นพิธีของชาวอินเดียทางฝ่ายใต้ กล่าวคือ เมื่อพวกทมิฬได้เข้ามาครอบครองและมีอำนาจอยู่ในลังกา พวกทมิฬได้นำเอาพิธีตรุษซึ่งเป็นลัทธิในศาสนาของพวกเขาตนให้เป็นประเพณีของชาวลังกาที่นับถือศาสนาพุทธมาเป็นประเพณีทำบุญในพุทธศาสนา ชาวไทยได้แบบแผนพิธีตรุษมาจากชาวลังกาอย่างไรงั้น กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้วินิจฉัยว่าด้วยเหตุ ๓ ประการคือ

๑. ได้หนังสือที่เป็นตำราภาษาสิงหลมาแปล
๒. มีพระเถระชาวลังกามาเผยแพร่
๓. พระสงฆ์ไทยที่ไปลังกานำหนังสือตำรามาสู่ไทย

และข้อวินิจฉัยอีกประการ บางตำราบอกว่าที่มาจากหลักฐานปรากฏนอกจากภาษาคือ ศิลาจารึกด้วยอักษร ปัลลวะ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ และพบอักษรขอมในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้าสู่อีสานใต้สมัยเขมรพระนคร (พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘) การขยายอำนาจทางการเมืองของเขมรในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕ - ๑๕๙๓) พระสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖ - ๑๖๙๓) และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ - ประมาณ พ.ศ. ๑๗๖๑) โดยกษัตริย์เขมรเกณฑ์ชาวบ้านมาสร้างปราสาทและสร้างเมืองในอีสานใต้เป็นจำนวนมาก ชาวเขมรที่ถูก

เกณฑ์แรงงานจึงตั้งหลักแหล่งทำให้วัฒนธรรมเขมร ขยายเข้าสู่อีสานได้ โดยเฉพาะพวกที่อพยพเข้ามาที่เป็นกรรมกรเมืองและขุนนางที่หนีภัยสงคราม(สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์.รำตูลุข โครงการอนุรักษ์และส่งเสริมการขับร้องเพลงพื้นเมือง.๒๕๔๔:๓)

ตรด

ตรดหรือตูลุข เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งในวันตอมหรือวันหยุดสงกรานต์เป็นการละเล่นเพื่อหารายได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างวัด ศาลาการเปรียญ สร้างอุโบสถ ซึ่งสิ่งก่อสร้างอื่นที่เป็นของทางศาสนา ชาวบ้านจะใช้เครื่องดนตรีกันตรึม และมีพ่อเพลงหัวหน้าตูลุขเพื่อเป็นตัวแทนเดินบอกบุญ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุรินทร์.๒๕๔๒ :๑๓๓)

ประวัติการละเล่นเรือมตรด

ประเพณีการละเล่นเรือมตรด ไม่มีการบันทึกความเป็นมาว่าเกิดขึ้นในสมัยใด ใครเป็นผู้ให้กำเนิด ร้องรำ ด้วยเหตุผลใดจึงวิเคราะห์ วิจารณ์ จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้ความว่าชาวพื้นเมืองเขมร นับวัน เดือน ปี ถือเอาแคแฉัด (ตรงกับเดือน ๕ ของไทยโบราณ) เป็นวันขึ้นปีใหม่ จึงมีการร้องรำเป็นการต้อนรับ แสดงความยินดี ดังปรากฏในบทร้องว่า

ก็อ ฤ เดาวแคแฉัด แคตติดยไมย

แคแฉัดโจลชะนำ แมปะด้าออยลิ่ง

ฯลฯ

ดังนั้น ประเพณีการละเล่นเรือมตรด หรือพิธีกรรมการเรือมตรดกำหนดเอาตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ แคแฉัด (ตรงกับเดือน ๕ ของไทยโบราณ) ถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ โดยมีประวัติ ดังนี้ เมื่อถึงวันแรม ๑๓ - ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ผู้นำอาวุโสด้านศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำอาวุโสมีส่วนมากเป็นทายกวัด ผู้นำจะไปเยี่ยมทุกหลังคาเรือน โดยมีคนหนุ่ม ๒ - ๓ คน หามซ่องใบใหญ่เดินตาม ตีดัง โหม่ง โหม่ง โหม่ง แล้วร้องบอกว่า ตอม ตอม ตอม หมายความว่า บัดนี้ถึงแคแฉัดแล้ว ให้ทุกคนหยุดทำงานทุกชนิดเป็นเวลา ๓ วัน ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๓ ค่ำ การร้องบอก ตอม ตอม ตอม นี้จะเสริมคำสาปแช่งไปด้วย คือ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามเมื่อเข้าป่าขอให้เสือกัด ลงน้ำขอให้จระเข้คาบ ผนตกขอให้ถูกฟ้าผ่า เป็นต้น และวันแรม ๑๕ ค่ำ นี้ให้ไปทำบุญที่วัด ตอมครั้งแรก ๓ วันนี้ เรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า ตอมมหาจักราน หรือตอมกบาล จักราน การตอม

นี้ หมายถึงให้หยุดงานเลี้ยงไม้ ทอผ้า ปลูกเรือน ถางไร่ เป็นต้น แต่การเลี้ยงสัตว์ การทำสวนครัว ให้ทำตามปกติ ระหว่างหยุด ๓ วัน ผู้คนในชุมชนจะไปช่วยงานวัดหรืองานสาธารณชนอื่น ๆ แล้วแต่ผู้นำในชุมชนจะเห็นควร หนุ่ม ๆ บางกลุ่มจะเที่ยวคุยสาว สาดน้ำ เล่นสะบ้า เล่นช่วงชัย เอาเขม่าดำ กั้นหม้อไถทาหน้าตากันหรือเล่นดนตรี เป่าขลุ่ย เป่าแคน ร้องรำทำเพลงเป็นที่สนุกสนาน เมื่อครบ ๓ วัน จึงทำงานอื่นตามปกติในช่วงแคว้ด (เดือน ๕) นี้มีการอาบน้ำให้บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บางพวกก็ไปหาบน้ำให้วัด ขนทรายเข้าปรับปรุงบริเวณวัด ตลอดทั้งเดือนเลย เมื่อถึงวันข้างแรมจะกำหนดให้มีการตอมอีก ๗ วัน อาจเป็นวันแรม ๑ - ๗ ค่ำ หรือ แรม ๘ - ๑๔ ค่ำ เป็นต้น ตอมชุดนี้เรียกว่า ตอมทม ละเว้นยาว (หยุดยาว) ในช่วง ๗ วันนี้ จะมีการละเล่นเรียกว่า เรือมตรุษ (รำตรุษ) คือมีบุคคลกลุ่มหนึ่ง จำนวนประมาณ ๒๐ - ๓๐ คน มีแม่เพลงร้องนำ ๑ คน นอกนั้นเป็นลูกคู่ร้องตาม มีเครื่องดนตรีคือ ซอพื้นเมือง ๑ คัน กลอง(โทน) ๑-๒ ลูกฉาบ กัณฑ์ฆ้อง ทำรำและเครื่องแต่งกายไม่มีกำหนดพากันไปรำทุกหลังคาเรือน เพื่อขอรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทเส้นไหม ผ้าขาวม้า เงิน สิ่งของประเภทนี้จะมีผู้ถือบัญชีจดไว้ เพื่อนำไปใช้ทำสาธารณประโยชน์

๒. ประเภทวัสดุประกอบอาหาร เช่น ข้าวสาร ไข่ ผักต่าง ๆ เหล้า ฯลฯ สิ่งของประเภทนี้คณะรำจะนำไปประกอบอาหารกินกันในกลุ่มคนรำ

การเรือมตรุษนี้ ถ้าในหมู่บ้านมีความจำเป็นต้องสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์บางอย่าง ก็สามารถออกไปเล่นเพื่อขอรับบริจาคจากหมู่บ้านอื่นได้ ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เป็นต้นไป การออกไปเรือมตรุษยังหมู่บ้านอื่นนี้ กลุ่มเรือมตรุษจะต้องกลับมาเล่นเรือมตรุษในหมู่บ้านของตนเองให้เสร็จในวันตราสด้วย (ตราส คือการทำบุญ เพื่อให้รู้วาระยะเดือนแคว้ด (เดือน ๕) ได้หมดลงแล้ว วันตราสนี้ แล้วแต่ทางผู้นำจะกำหนดแต่จะต้องเป็นข้างแรม ส่วนมากแล้วจะกำหนดวันแรม ๑๓ ค่ำ เป็นวันตราส การทำบุญในวันตราสนี้ ในช่วงบ่ายจะมีการก่อเจดีย์ทราย การละเล่นพื้นเมืองชนิดอื่น ๆ เช่น ชักกะเย่อ ช่วงชัย มอญซ่อนผ้า เรือมอันเร (รำกระทบไม้) เรือมอาลัย กัณฑ์ริม มโหรี สาดน้ำ คณะเรือมตรุษก็จะไปร่วมด้วยจนกระทั่งเย็นค่ำจึงกลับบ้าน สนุกสนานเปียกน้ำกันถ้วนหน้า วันรุ่งขึ้นเป็นวันพระแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ผู้คนจะไปร่วมทำบุญตักบาตร ณ สถานที่ทำบุญตราส เมื่อพระฉันภัตตาหารเสร็จผู้ไปทำบุญจะทำพิธี สรงน้ำพระ คือนำพระพุทธรูปทั้งของตนเองและของวัดมาขัดถูให้สะอาด ด้วยน้ำผสมแป้ง - ขมิ้นผง แล้วนำแห่เวียนขวา รอบบริเวณ ๓ รอบ ถ้าเป็นสถานที่วัดจะสรงน้ำพระประธานในโบสถ์

เรือมตรุษหรือรำตรุษ จึงเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยที่มีวัฒนธรรมการใช้ภาษาเขมร ซึ่งจะเล่นในประเพณีสงกรานต์ (บุญแคว้ด) เป็นการละเล่นเพื่อหารายได้สิ่งของเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สมทบทุนสร้างวัด สร้างศาลาการเปรียญ สร้างอุโบสถ ในการละเล่นมีอุปกรณ์ดนตรีกันตรึม

ประกอบการให้จังหวะการร้องของพ่อเพลง และผู้ร่วมขบวนเรีอมตรดก็ร้องตามเพลงบอกของพ่อเพลง เนื้อหาในเพลงจะเน้นการอวยพร

ขั้นตอนและวิธีการเล่นเรีอมตรดในอดีต

๑. เมื่อทางหมู่บ้านกำหนดวัน ตอมทม แล้ว ตังเคา (เฒ่าแก่) จะประชาสัมพันธ์หาสมาชิกร่วมรำ เมื่อได้จำนวนพอสมควรแล้ว จึงประชุมวางแผนกำหนดท่ารำ การแต่งกายและอื่น ๆ ตามความเหมาะสม โดยมีแม่เพลงพาฝึกซ้อม

๒. ก่อนออกเรีอม คณะเรีอมตรดจะไหว้ครู โดยมีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ไหว้ครู ดังนี้

ไก่ ๑ ตัว

สุราขาว ๒ ขวด

ขันห้า (หมากพลู ๕ คำ, บุหรี่ ๕ มวน, กรวยดอกไม้ ๕ ดอก)

เงิน ๒๒ บาท

ธูป ๓ ดอก

เทียน ๑ คู่

ขั้นตอนการประกอบพิธีไหว้ครู นักดนตรี นำดนตรีทุกชิ้นมาวางรวมกัน หัวหน้าคณะเรีอม นักดนตรี และคณะเรีอมนำเครื่องไหว้ครูใส่ถาด หรือพานมาตั้งไว้ด้านข้างเครื่องดนตรี หัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโส เป็นผู้ประกอบพิธี โดยเริ่มจากการจุดธูปเทียน และสวดบทไหว้ครู เมื่อสวดจบแล้ว นำสุราขาว เทใส่เครื่องดนตรีทุกชิ้น และเพลงพื้นดินบอกกล่าวครู อาจารย์ เทวดา อารักษ์ ให้เล่นดนตรีด้วยความราบรื่น ไพเราะ

๓. การออกเรีอม เมื่อคณะเรีอมไปถึงบ้านหลังใด ตังเคาจะเป็นผู้กล่าวขออนุญาตเจ้าบ้าน โดยยกพานดอกไม้ทูนไหว้เจ้าบ้านขออนุญาตเข้าไปเรีอม โดยบอกถึงวัตถุประสงค์ของการเรีอม เมื่อเจ้าบ้านอนุญาตคณะเรีอมจึงจะเข้าไปในบ้านได้

๔. เมื่อเจ้าบ้านอนุญาตให้คณะเรีอมเข้าไปเรีอมในบริเวณบ้านได้แล้ว เจ้าบ้านจะปูเสื่อให้ตังเคาและผู้ติดตามนั่ง เมื่อตังเคาและผู้ติดตามนั่งแล้วตังเคาจะยกพานดอกไม้ขึ้นทูนหัว กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการออกเรีอมให้เจ้าบ้านทราบรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เจ้าบ้านจะรับพานดอกไม้แล้วยกทูนขึ้นใส่หัวแล้ววางลง จากนั้นเจ้าบ้านจะหาน้ำดื่ม เครื่องดื่มมารับรองคณะเรีอม ในบางกรณีเจ้าบ้านอาจมีความจำเป็นอาจของดไม่ต้องการให้คณะเรีอมเล่น เช่น มีคนป่วยภายในบ้าน มีธุระสำคัญ เป็นต้น ในกรณีนี้ เจ้าบ้านจะมอบสิ่งของแก่เฒ่าแก่ เฒ่าแก่จะบอกแก่คณะเรีอม แล้วผ่านไปบ้านหลังอื่นต่อไป

๕. เมื่อเจ้าบ้านอนุญาตให้เข้ามาเล่นได้ ดนตรีเริ่มบรรเลง แม่เพลงจะร้องนำ ให้สมาชิกร้องตาม (ร้องบทขออนุญาต) แล้วบรรเลง- ร้อง — เรีอม เดินเข้าไปในบริเวณลานบ้าน จัดขบวนตามที่ตกลงกัน

การร้อง การเรือม คนตรีจะดำเนินไปเรื่อย ๆ ตามลำดับเนื้อหา ในระหว่างที่คณะเรือมกำลังเรือมเจ้าบ้าน จะนั่งชมการเรือมของคณะเรือม อยู่ระยะหนึ่งจึงจะบริจาคเงิน หรือสิ่งของที่นำไปทำสาธารณะประโยชน์ โดยนำเงินที่จะบริจาคใส่ในพาน และมอบสิ่งของให้กับเจ้าบุญศรี ตั้งเคาให้พรแก่เจ้าบ้าน เจ้าบ้านจะผูกค้ายข้อมือ ประพรมน้ำแป้งแต่ตั้งเคา เจ้าบุญศรี ผู้ติดตาม และคณะเรือม แล้วกลับมาที่นั่งที่เดิม

๖. เมื่อเจ้าบ้านมอบสิ่งของต่าง ๆ บริจาคเพื่อสาธารณกุศลและประพรมน้ำแป้งเรียบร้อยแล้ว แม่เพลงจะขึ้นเพลงบทของชั้นตุง คนเรือมถือชั้นตุง จะเรือมออกไปหาเจ้าบ้านและคนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กันเมื่อเจ้าบ้านใส่เงินในถุงปลายชั้นตุง แม่เพลงขึ้นร้องบทให้พร ต่อด้วยบทลา และจบลงด้วยการเอื้อน เอ...แล้วบอกลา และคณะเรือมยกมือไหว้ลา ผ่านไปบ้านหลังใหม่

๗. ก่อนบอกลา ถ้ามีเวลาหรือโอกาสเหมาะสม คณะรำอาจบรรเลงเพลงร้องรำทำนองอื่น ๆ เพื่อความสนุกสนานเพิ่มเติมได้ แล้วจึงบอกลา

๘. การเรือมนิยมเรือมเป็นวง มีดนตรีและแม่เพลงอยู่กลาง การเรือมจะเดินเรือมเวียนซ้ายมีผู้ถือกันชนหน้า หรือ จะเดินเรือมแบบแถวตอนก็ได้ ตามสภาพพื้นที่ของบ้านที่เข้าไปเรือม

๙. เมื่อเรือมเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะเรือมจะนำเงินที่ได้ไปถวายวัด ในวันตรัส หรือวันตัด ซึ่งวันนั้นจะมีพิธีสงฆ์พระพุทธรูป การสงฆ์พระ การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ การถวายผ้าป่า การรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

สาระบทร้องการละเล่นเรือมตรด

บทร้องการละเล่นเรือมตรด เรียงตามลำดับประกอบด้วยเนื้อหา ๕ บท ๑ เบ็ดเตล็ด คือ

๑. ขออนุญาตเจ้าบ้านเข้าเล่น
๒. บทร้องบอกเหตุผลและจุดประสงค์ของการเล่น
๓. บทร้องขอรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ
๔. บทร้องให้พรแก่เจ้าบ้าน
๕. บทร้องลาเจ้าบ้าน
๖. บทร้องเบ็ดเตล็ด ซึ่งสามารถสอดแทรกกับบทร้องทั้ง ๕ บทได้ตามความเหมาะสม

โน้ตเพลงเรือมตรด

ขอพื้นเมือง ตั้งสายคู่ ๔ สายทุ้มเสียง เร สายเอกเสียง ซ

ซอ	- - - ร	ร ม พ -	- ล - ล	- ด - ซ	- ล - ล	- ร - ล	- - ร ม พ
----	---------	---------	---------	---------	---------	---------	-----------

	- ท - ท	- ล - ช	- ล - ท	-- ล ช	- ล - ล	- ร - ล	-- ร ม พ
กลอง (โทน)	- - - ใจะ	- - - ใจะ	- - - ตรีม	-----	- - - ใจะ	- - - ใจะ	- - - ตรีม

หมายเหตุ — แทนเสียงกล ใช้คั่นชั๊กออก

บทร้องขออนุญาตเจ้าบ้าน

เอ { จึ่งเจียนรูปของ ไตโกงสั้นระ } โกกฮาวแม่มั่นจะปะเตีย ใจลบานรือเต
 { ชะมาดโมดอลเต็บ จันเรียบออยสะเรียส }

{ ใจลแอง แจ๊ะแอง คลาจลูก แมจี } ใจลบานรือเต คะเนีย คะมาสสามเสอบ
 { ใจลบาน มั่นบาน ออยลูกแมโมปรับกี }

เบอลูกแม่มั่นจือ อันจียลูกเอวเจ้าะโมเรือบ คะเนียคะมาดสามเสอบ ด็อบด็อบไบายดอง
 เมียนต็องกะมม ทะเลยะดอล มนี ใจะ มะมายกันเลาะ กะเมงโมพอง
 จุยเรือม จุยเจรียง สะแรก ชะเลย ชะลอง ด็อบ ด็อบ ไบายดอง คะเนียคะมาดจะเรอญนะ

คำแปล

ทำเหยียบบัว มือจับขวากหนาม เรียกแม่เจ้าบ้านเข้าได้หรือเปล่า ผมมาถึงแล้ว แจ้งเพื่อทราบ
 เข้าเองรู้เองเกรงแม่ว่าให้ เข้าได้หรือเปล่าเพื่อนผมมีสามสิบ เข้าได้หรือไม่ได้ให้คุณบอกมาด้วย
 ถ้าคุณแม่ไม่เชื่อ เชิญคุณพอลงมานับ พวกผมสามสิบ สิบสามครั้ง มีทั้งสาวและคนแก่
 แม่หม้ายและเด็กก็มาด้วย ช่วยรำช่วยร้องตามบททำนอง สิบ สิบ สามครั้งพวกผมมีมากมาย

บทร้องบอกเหตุผลและจุดประสงค์ของการเล่น

เอ ... คะมาดสิ่งเงเนาะ มั่นเมนคะมาดสิ่งเจ็ดแอง ออยเรือมใจลชะนำทะมัย
 เอ ... คะมาดสิ่งเงเนาะมั่นเมนคะมาดสิ่งฮือดแหด ถือ ฤ เดวแคะแจ็ด แคะตีดออยไมย
 เอ ... คะมาดสิ่งเงเนาะ ชมเตี๋ยงฮัดปัจจัย มั่นเมนยัวเทอกำไร ตุเทอบ็อนแคะแจ็ด

คำแปล

ผมเล่นวันนี้ไม่ได้เล่นตามใจตัวเอง ท่านผู้ใหญ่จัดแจงให้รำขึ้นปีใหม่ ผมเล่นวันนี้ไม่ได้เล่นไรเหตุ
 คือฤดูเดือนห้า เดือนเข้าปีใหม่ ผมเล่นวันนี้ขอทั้งเงินและข้าวของ ไม่ได้เอาไปทำกำไร เอาไว้ทำ
 บุญเดือนห้า

บทร้องขอรับบริจาคสิ่งของต่างๆ

เอ ... ปะเตียะทมชะเนียงฮ้อบ ปะเตียะทมชะเนียงฮ้อบ ปะแสงพะเลิงฮยล้อบบานกะเลนสะสาคะลั้ง
 กะเลนโมพายพายโกนเมียนกำลั้ง บานกะเลนสะราคะลั้ง แจกโกนบานมูยเสอะ
 อากะลี้ก้อเอา อาคะเมาโกนตาพะอะ เบอเม้นเตือนจะตีก โกนกะกายบายไฮบ
 เอ ... แมเฮยชมเมื่อน แมเฮยชมเมื่อน มูเมื่อดสะน้อมเก็รอน สะแตเมียนเมื่อนกะแรล
 มือเตอวกะรวมปะเตียะเคือยเดกรูแดล สะเมียนเมื่อนกะแรล แจกคะมาดบานมูย
 แมออยมีคะเมา เออวทาออยมีสะกูย แจกคะมาดบานมูย ตอกำลั้งระเงียกนิ
 เอ ... แมเฮยชมเมื่อน แมเฮยชมเตีย ชมกะฮู้บเอาะป็นแล ระเปอวมะแนบ
 ออยแมสะเนาะ โกนสะแรกมะแฮบ มะแฮบ ชมระเปอวมะแนบ บานเทอป็นแล
 เอ ... แมเฮยชมกะฮู้บแมเฮยชมเอาะ ชมโสดชมเม๊าะ ชมสะไปกะวัดจั้งแกะ
 ชมสต่างค์ชมฮัดชมกะฮู้บแต่ยปะระะ ชมสไปกะวัดจั้งแกะ แจกคะมาดบานมูยกะนัด
 เอ ... แมเฮยชมโสด แมเฮยชมเม๊าะ เบอแมสะเนาะจับเมาะจองได

คำแปล

บ้านใหญ่เจดียงทบ บ้านใหญ่เจดียงทบ ครัวไฟฟุ้งตระหลบได้กลืนเหล้าแรง ได้กลืนลอมมา
 ลูกมีกำลั้ง ได้กลืนเหล้าแรง ลูกขอสักหนึ่งขวด สาโทก็เอา เหล้าขาวลูกก็กิน ถ้ายังไม่เหน้ำ ลูกจะโกย
 ข้าวกิน แม่เอยขอไก่ แม่เอยขอไก่ หน้าตาสวยครั้น คงมีไก่หลาย มองไปได้ดูบ้านเห็นนอนเกลื่อนกลาด
 คงมีไก่หลาย ผมขอหนึ่งตัว แม่ให้นางดำ พ่อว่าให้นางลาย ให้ผมหนึ่งตัว ไว้ต่อกำลั้งเย็นนี้ แม่เอยขอไก่ แม่
 เอยขอเป็ด ขอครบพีชผักพักทอง พักแนบ ให้แม่ส่งสารลูกร้องจนเสียงแหบ ขอพักทอง พักแนบ เอาไว้ทำ
 แกง แม่เอยขอครบ แม่เอยขอหมด ขอเส้นไหม เส้นด้าย ผ้าขาวม้าคาดเอว ขอสต่างค์ขอเงินขอครบร้อย
 แปร ขอผ้าขาวม้าคาดเอว ขอผมหนึ่งผืน แม่เอยขอเส้นไหม เส้นด้าย

บทร้องขันตุง

เอ ... อากะเงาะเงาะเฮยได้ด กอกูงาน เบอลูกแมปะร็องบานบาดซั่มไปว คะมาดดอลเฮย
 กะมอยเทอมู กันตอง แบคะนองกันตอย บาดซั่มไปวคะมาดดอลเฮย แมทายางนา
 ออยคางเนาะโจลบัญชี คางเนะตะพะอะสะรา บาดซั่มไปวโกนงา ดอลลาแมตะโม

คำแปล

ไอ้คุด ๆ อ ๆ ดุงคอกพวกท่าน ถ้าคุณแม่พร้อมตุ๊กกันบาตรของผมมาถึงแก้ว อย่าทำหน้าองหัน
 หลังกันเลย ตุ๊กกันบาตรผมถึงแล้ว แม่จะว่าอย่างไร ให้ทางโน้นเข้าบัญชี ทางนี้ไว้กินสุรา ตุ๊กกันบาตรลูกยา
 เมื่อไรแม่จะใส่ลงให้

บทร้องให้พรเจ้าบ้าน

เอ ... แมออยคะมาดเฮยสะเนะคะมาดนี่องออยปวอ ออยยัวะ ออยยวอ ออยปวอสำแต่ย

เบอแมบานโกนเปราะตุ่มกะบาลตำแร็ย เบอแมบานโกนสะแร็ยตุ่มแกยจันละ
 แจะกูร แจะชะละ แจะปะตะโปงคะเนย แจะกรูบเอาะเฮย ตะบายโฮลปะแระคะนอง
 แมเกิดเจ็ยคินิ แมเนอวน้องแต่็ย ดับสังคานเจ็ยคทะเม็ยเล็งดาวดิ่งสา
 ดับสังคานเตอวเฮย กะมอยเตอวตาแอง ยัวตรคคะมาดเตอวกำปะแลง เร็อมชะเวงเร็อมสะดำ
 เอ ... สะแนะคะมาดน้องออยปวร สะแนะคะมาดน้องออยปวร ออยยัวะออยยวรออยปวรสำแต่็ย
 แมบานโกนเปราะ ตุ่มกะบาลตำแร็ย แมบานโกนสะแร็ย บานปะแต่็ยจอมพล
 กะมอยตะเร็อบแมแบก ออยตะเร็อบแมทน บานปะแต่็ยจอมพลเบ็กปะระแคเกิดเล็ยนเล็ยน
 เอ ... สะแนะคะมาดน้องออยปวร สะแนะคะมาดน้องออยปวร ออยยัวะออยยวรออยปวรสำแต่็ย
 แมบานโกนเปราะ ออยเกิดมหาแสดแร็ย แมบานโกนสะแร็ยเกิดกรูโรงรีน
 เกิดสมุ เกิดสะมีน แพต อนาคต เม็ยนอัฐู บัจจัย ปะระ เม็ยะเกิดหีบหีบ
 เอ ... แมเฮยโกนออยปวร แมเฮยโกนออยปวร ออยยัวะออยยวรออยปวรกุมนนาย
 แมเม็ยนยุงเสรา ตะเนอบ กะปัวะเป็นจ็องสะวาย แมเม็ยนยุงเสรา กะชายกะปัวะเป็นจ็องสะลา
 แมเจาะโตวนา เม็ยนสะแบกตะเน็อบตะเร็อบจั้ง เบอแมโตวมึง เม็ยนรดตะเร็อบตะปุก
 กะบาลแมตะเร็อบมูก กะบอยเตรามีกเตราทะง
 เอ ... แม่เทอบอนเฮย ก้อมจองอันเจอม แม่เทอมุปะปรีมบ็อนโฮรโจลแอง
 แม่เทอบอนฮูยจ เฮยตั้งเจ็ยคออยละอ กะไมยสะเก็ล ยากสะเก็ลกรอจวบแต่ะกะเสดไท
 แมเกิดเจ็ยคินิ แมเดอรนองโดย แมเกิดเจ็ยคทะไมยเล็งดาวดิ่งสา

คำแปล

แม่ให้ผมแล้ว ผมจะให้พร ให้อายุมันขวัญยืน ดุจคำอวยพร ถ้าแม่ได้ลูกชายให้ได้เป็น
 นายควาญช้างถ้าแม่ได้ลูกสาวให้ได้นั้นก็เกะสลัก รู้วาด รู้แกะ ปะซุน หมอน รู้ครบหมดเลย ทอผ้าโฮล
 สองหน้า แม่เกิดชาตินี้ แม่อยู่พื้นโลก ดับสังขารชาติใหม่ ขึ้นดาวดิ่งส์ ดังสังขารไปแล้ว ออย่าไปคนเดียว
 เอาตุ้มผมไปหยอกเข่ารำซ่ายรำขาว

ต่อไปผมจะให้พร ต่อไปผมจะให้พร ให้อายุมันขวัญยืนดุจคำอวยพร แม่ได้ลูกชายให้ได้เป็นนาย
 ควาญช้าง แม่ได้ลูกสาวให้ได้ผ้าเป็นจอมพล ออย่าให้ทรัพย์แม่แตก ให้ทรัพย์แม่ทน ได้ผ้าจอมพลเบ็ก
 เงินเดือนเป็นล้าน ล้าน ต่อไปผมจะให้พร ต่อไปผมจะให้พร ให้อายุมันขวัญยืนดุจคำอวยพร แม่ได้ลูกชาย
 ให้ได้เป็นมหาเศรษฐี แม่ได้ลูกชายให้เป็นครูโรงเรียน เป็นสมุห์ เป็นเสมียน แพทย์ อนาคต มีสินทรัพย์
 เงินทองเป็นหีบ หีบ

แม่เอยลูกให้พร แม่เอยลูกให้พร ให้อายุมันขวัญยืน ให้พรคุณมารดา แม่มีขี้ข้าวเหนียวสูงเท่ายอด
 มะม่วง แม่มีขี้ข้าวเจ้าสูงเท่ายอดหมาก แม่ไปไหน ให้มีรองเท้ารองขา ถ้าแม่ไปเมือง ให้มีรถนั่ง

ให้ศิระหามีมีหมวกบัง อย่าให้ถูกแดดถูกฝน แม่ทำบุญแล้ว ตั้งใจให้ดี อย่าได้พบความลำบากยากเข็ญ
ให้พลแต่เศรษฐี แม่เกิดชาตินี้แม่เกิดกับดิน แม่เกิดชาติใหม่ให้ขึ้นดาวดั่งส์

บทร้องลาเจ้าบ้าน

เอ ... แม่เฮยคะมาดเลีย แม่เฮยโกนเลีย ก็อมปะโตจปะดาฮสา คางกรอยคะมาดเตอว
แม่จี แม่ทา กำบุงคะมาดเนอว คางกรอยคะมาดเตอว แมก็อมอันแยยเดิม
เอ ... เลียเฮยเลียตีด เลียเฮยเลียตีด เลียมันเซารูมิด กระจมุนเมื่อดพอง

โกนเลียตาเมื่อด กระจง แม่สะอือบ ลีกันเรียนไต่ตือบ { แกรงเม้นกะรูบ ปะเตียะกี
ปะเตียะกีเนอวเจริญ
เอ ... เลียเฮยเลียตีด เลียเฮยเลียตีด เลียเอ้าะเนียะพะตัง เลียเตียงเนียะสะโกว
โกนเลียตาเมื่อด กระจงแม่เออวสะอือบ เลิกมันเรียนไต่ตือบ โคนชมชบเซิน
เอ ... เลียเฮยเลียตีด เลียเฮยเลียตีด เลียลูจจังกังวงเลียตีดเตอวตีด
โกนเลียตีดองมันเซาโกนเลียตีดองรูมิด เลียตีดเตอวตีด ปะเตียะกีเนอวเจริญ ... เอ

คำแปล

แม่เอยผมลา แม่เอยลูกลา อย่าดูดำ หลังผมไป แม่ดู แม่ว่า ให้ว่าตอนผมอยู่ หลังผมไปแล้ว แม่
อย่านินทา ลาแล้วลาอีก ลาแล้วลาอีก ลาแบ่งลาขมั้น และสี่ปากด้วย ลูกลาแต่ปาก เกรงแม่เกลียดซัง
ยกนิ้วทั้งสิบ บ้านเขายังมีอีกมาก ลาแล้ว ลาเล่น ลาแล้ว ลาเล่น ลาทั้งนักร้อง ลาทั้งคนกลอง ลูกลาเพียง
ปาก เกรงพ่อแม่เกลียดซัง ยกนิ้วทั้งสิบ ลูกขอหยุดก่อน ลาแล้วลาล่วง ลาแล้วลาล่วง ขอคุกเข่าลา เพื่อ
ลวงหน้าไปอีก ลูกลาทั้งแบ่ง ลาทั้งขมั้น ลาล่วงไปอีก บ้านเขายังมีอีกมาก

บทร้องเบ็ดเตล็ด

เอ ... บองสะไลย สะแรยมูย ปีสววยตือบปะกา ดอลสะววยตือมละเลีย อันแยยคะเนียเม้นจัมเปียก
อันแยยปีแคบาะ ระโหดดอลแคเปียก อันแยยคะเนียเม้นจัมเปียะ ปะวีวะแต่เนียงเมียนทะเลแมย
เอ ... บองสะไลยสะแรยชอ ละออเจียงสะแรยคะมา ปะปะเรง ปะมันเซา สะแรยคะมาละออเจียง
เอ ... สักกะวาปะกาปูปัด โคนอาลัยแต่เอียล เม้นแจ๊ะเฮียนสะแรก
สักกะวาปะกาตระแบก โคนเม้นแจ๊ะเฮียนสะแรก อาลัยแต่เอียลกรู
เอ ... ป้อมเฮยเนียมป้อม ป้อมเฮยเนียงป้อม สะลาตุ่มกระฮอม แดลเมื่อดบองคำ
บองคำแต่สะมาะ ตุเกว็อบออยเนียงดำ สะลาแดลบองคำ เนียงดำดือสเฮย
เนียงดำดือสเฮย จันเรียส สะมาลูตึง ออยโกนรวดตึง กระจอมเดิมสะลาสะโตบทะเลแมย
เอ ... อ็องเฮยเนียงอ็อง อ็องเฮยเนียงอ็อง อ็องจัตินโจลกะน็อง ธิบบอนจำบอง

กันเตี้ยลเกาะเนียงแฮบคะเนยแถบบายตอง รับบอนจำบอง เรือมแต่เมียนวาสนา
 เอ ... ปะโกรเลือนกะดุงกะดุง ปะโกรเลือนกะดุงกะดุง ตะไดลือตุง ตุงเนียงกัมปะเรีย
 ตุงกียแอตีด กียเมียนคะนี่คะเนย ตุงเนียงกัมปะเรีย สะเนาะกถุนเองนะ
 เอ ... สะเนาะเฮยอาโอด สาเนาะเฮยอาโอด รัวซีตามสะโลด อันเจ็มคถุนทม
 กียเตือด กียทะ ลือแต่เมื่อตุม อันเจ็มคถุนทม ซองกุนกียวิง
 เอ ... ตั้งเคาตั้งเคอง ตั้งเคาตั้งเคอง ตั้งเคาซัปลองสะมอดคำจิง
 ทะมิงเวียเป็นแดก พะแนกเวียเป็นเดิง อังกลิ้มดอลจะเอิง คำลือแต่เพาะกรูบ
 เอ ... อาเล็ยคะเนยเอียง อาเล็ยคะเนยเอียง ประร็องไดประร็องจิงคำเมื่อดคำกอ
 จะร็องออยปะรั้ว เรือมออยละออ คำเมื่อดคำกอ ละบายละปือดอลเซวระชะงาย
 เอ ... เจกเฮยแจกแพ๊ะ เจกเฮยแจกแพ๊ะ เจกละออ ออยปะแล็ย ดอลลาเจกทม
 เดิมเวียเจ็ยมันลื้อ สะเลอะเวียกันจ็อบนม ดอลลาเจกทม บองชมกะเด็ยตะรูย
 เอ ... ปะโกรเลือนคะแลงสะราบ ปะโกรเลือนคะแลงสะราบ เทอบ็อนบานบาย สะลัยปะะ ปะเด็ยกี
 ซองมันลือกียทา ซองสะลาเก็ยจ็ย สะลัยปะะ ปะเด็ยกีย กั๊วะตุงสะดาयरอย
 เอ ... ทะงะตริองคะเล็ยนเล็ยจ ทะงะงะเง็ยกคะเล็ยนบาย คะเล็ยนพะแล็ดอกเป็ย อัยเฮย เล็งแบ๊ะ
 คล้างปะเรียบ ปะโตกเวียของบันแล็ยะ อัยเฮยเลองแบ๊ะ ซีแต่ปัวะเย็อร
 เอ ... ทะงะตริองคะเล็ยนเล็ยจ ทะงะงะเง็ยกคะเล็ยนบาย เค็อยตุ่มด็อกเป็ย อาเล็ยดเฮยเล็งแบ็ยะ
 อาคะละเป็อดบังออง อาคะละซองบันแล็ยะ อาเล็ยดเล็งแบ็ยะ ซีแต่ปัวะเย็อร
 เอ...ปะโกรเลือนแอเกิด ปะโกรเลือนแอเกิด ดองตังตระเช็ด กำปูลสลาไลย
 กัจแมกกร็อก ใสงานจิงปะเวอย กำปูลสลาไลย สะงัดแอ จะร็องุม
 เอ ... กันชะตริมชา ซารา กะมมบอง เนียงตุเซาะผมโปง ปะโบรเมื่อดกระฮอมเปาะ
 เอ ... ตั้งเคาตั้งไค ตั้งเคาตั้งไค ตั้งเคาจังไร อังกุยตะปุกปะแอม
 เอ ... อาเลาะ เลาะเฮย เนอว ดอยกินเตอะ เบอเม็นเต็อนจะดี โคนกะกายบายโฮบ
 เอ...อาเร็งคะเนยยั้ง อาเร็งคะเนยยั้ง ประร็องไดประร็องจิงลองมือกันตริอบไก

คำแปล

พี่รักหญิงหนึ่ง ตั้งแต่่ม่วงเริ่มออกดอก ถึง่ม่วงมีเมล็ดแข็ง พุดกันไม่จำคำ พุดจากเดือนสาม
 จนถึงเดือนสี่ ไม่จำคำพุด เพราะน้องมีใหม่ พี่รักสาวผิวขาวสวยกว่าสาวผิวดำ ทาแป้ง ทาน้ำมัน
 สาวผิวดำสวยกว่า ดอกเอยเจ้าดอกพะยอม ลูกมัวแต่อาย จึงไม่ค่อยกล้าร้อง ดอกเอยเจ้าดอกตระแบก
 ลูกไม่ค่อยกล้าร้องมัวแต่อายครุ ป้อมเอยน้องป้อม ป้อมเอยน้องป้อม หมากสุกสีแดง จากปากพี่เค็ย
 พี่เค็ยแต่เปลือก ไร่เมล็ดให้น้องปลูก หมากที่พี่เค็ย น้องปลูกงอกแล้ว น้องปลูกงอกแล้ว ดายหญ้าสะอาด
 ให้ลูกวิ่งเล่น ใต้ต้นหมากทางใหม่ สาวเอยสาวอ้อง สาวเอยสาวอ้อง จุดเทียนเข้าห้อง จัดที่รอพี่ เสื่อกน้อง

กวาดหมอนสะอาดสีใบตองจัดที่คอยพี่ เมื่อมีวาสนา ฟ้าร้องโครม ๆ ฟ้าร้องโครม ๆ วางแขนบนอก ออกน้อง
 กำพรว้า ออกคนอื่นเขา เขามีพวกมีเพื่อน ออกน้องกำพรว้า สงสารตัวเองนัก สงสารเอ๋ยไอ้โอด สงสารเอ๋ยไอ้โอด
 หากินโดยสุจริต เลี้ยงตัวจนใหญ่ เขาเตะเขาถีบ ได้ยินแต่เสียงร้อง เลี้ยงตัวจนใหญ่แล้ว แทนคุณคืนเขา
 หัวหน้าเอ๋ยหัวหน้า หัวหน้าเอ๋ยหัวหน้า หัวหน้ารีบขึ้นมดกัดขา ฟันมันเท่าเหล็ก ตามันเท่าขวาน ขบเคี้ยวถึง
 กระดูง กัดเสียงดังกรูบกรูบ ไอ้เลือดเพื่อนเอ๋ย ไอ้เลือดเพื่อนเอ๋ย เต็มไม้เต็มมือ กัดคอกัดฟัน ร้องให้ไพเราะ

จำให้สวย กัดคอ กัดฟัน ให้เลื่องลือ ถึงบ้านไกล กล้วยเอ๋ย กล้วยแพะ กล้วยเอ๋ยกล้วยแพะ กล้วยสวยจริง
 นนอ เมื่อไรรักกล้วยโต ต้นใช้เป็นผัก ใบใช้ห่อขนม เมื่อไรรักกล้วยจะโต พี่จะขอเด็ดดอก ฟ้าร้องแปลบปลาบ
 ฟ้าร้องแปลบปลาบ ทำบุญได้บาป ไปรักโดนผัวเขา หยิบพลูเขาว่า หยิบหมากเขาก็ดำ รักโดนผัวเขา ตีอก
 เสียตายที่หลัง เทียงวันหิวข้าวตอก ตอนเย็นหิวข้าวสวย อยากกินผลต้นกำแพงเจ็ดชั้นฉันจะขึ้นเก็บ เกรง
 นกพิราบ นกโพระดกมันคาบมันเจาะ ฉันทจะขึ้นเก็บ กินกันท้องว่าง (สั้น) เทียงวันหิวข้าวตอก ตอนเย็น
 อยากข้าวสวย เห็นลูกกำแพงเจ็ดชั้น ไอ้เลือดเอ๋ย จงขึ้นเก็บ บางคนขึ้นพะอง บางคนหยิบเก็บ ไอ้เลือดขึ้น
 เก็บกินกันท้องว่าง (สั้น) ฟ้าร้องทางทิศตะวันออก ฟ้าร้องทางทิศตะวันออก ด้ามธงตระหง่าน ชลูดสูงลิ่ว
 เสียบฟ้า เด็ดกิ่ง กักรอกขี้เหล็กसान ชายป่า สูงลิ่วเสียบฟ้า เฌยบสงัดเดียวตาย กันชะตรึมซา ช่างสวยแท้
 ที่รักของพี่ น้องผมโป่ง ริมฝีปากแดงแจ๋ หัวหน้าเอ๋ย หัวหน้าเอ๋ย หัวหน้าจัญไร นั่งกันหวานซ้าสนิท
 ไอ้หนุ่มหนุ่มเอ๋ย อยู่ข้าง ๆ เตอะ ถ้ายังไม่เหน้า ลูกจะโกยข้าวกิน เพื่อนเราเอ๋ย เพื่อนเราเอ๋ย เตรียมเนื้อ
 เตรียมตัวองดูปรบไ้

(สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์. รัตรุข (เรือมตรด) โครงการอนุรักษ์และส่งเสริมการขับร้องเพลง
 พื้นเมือง. ๒๕๔๔ : ๕ - ๑๕)

(คำแปล นายบุญเต็ม เทียนชัย ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน)

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

คณะวิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีระเบียบวิธี ดังนี้

๑. กำหนดพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยในเชิงคุณภาพแบบเจาะจง ได้แก่บ้านตรำดม หมู่ที่ ๑ ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

๒. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยแหล่งข้อมูล ๒ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑ แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ ตำราวิชาการ เอกสารประกอบการบรรยาย

Internet

๒.๒ แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

๓. ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ในเชิงคุณภาพ คณะวิจัยใช้ระยะเวลาระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ – กันยายน ๒๕๕๑ โดยแยกออก ดังนี้

๓.๑ การสัมภาษณ์บุคคล ซึ่งคณะวิจัยจะเป็นผู้เดินทางไปติดต่อด้วยตนเองโดยมีหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังนายอำเภอและผู้ใหญ่บ้านบ้านตรำดมแจ้งให้ประชาชนในพื้นที่ทราบพร้อมแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๒ การศึกษาเอกสารทางวิชาการ

๓.๓ การจัดเวทีเสวนา

การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collection) คณะวิจัย ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยคณะวิจัย ๗ คน เข้าไปสังเกตการณ์

สภาพแวดล้อม (Setting) ของชุมชนบ้านตรำดม และร่วมสังเกตการณ์การแสดง

เรื่อมตรวด ของคณะเรื่อมตรวดบ้านตรำดม

๒. การสัมภาษณ์ (Interview) คณะวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ๑ ท่าน ใช้เวลาประมาณ ๔๐ นาที มีการขออนุญาตจดบันทึก และบางคนบันทึกเทป

ตัวอย่างประเด็นสัมภาษณ์

๑. ผู้สัมภาษณ์บอกที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการ
๒. ประวัติความเป็นมาของเรือมตรด
๓. ในอดีตและปัจจุบันผู้ให้สัมภาษณ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับอะไรบ้างกับการเรือมตรด
 - ๓.๑ ถ้าเคยเข้าเรือมตรด ผู้เรือมต้องเตรียมตัวอะไรบ้าง
 - ๓.๑.๒ ก่อนที่ออกเรือมตรด คณะเรือมประกอบพิธีกรรมอะไรบ้าง
 - ๓.๒ ถ้าเป็นเจ้าของบ้าน ต้องจัดเตรียมอะไรบ้าง
๔. ความเชื่อของประชาชนบ้านตรำดม
๕. ประเพณีพื้นบ้านของบ้านตรำดม
๖. รูปแบบการละเล่นเรือมตรดของบ้านตรำดม
๗. เอกลักษณะของการเรือมตรดบ้านตรำดมคืออะไร
๘. การแต่งกายของคณะเรือม ชายแต่งกายแบบไหน หญิงแต่งกายแบบไหน
๙. อะไรอื่น ๆ ที่ต้องการเล่าให้ฟัง

๓. การจัดเวทีเสวนา โดยคณะวิจัยขอความร่วมมือไปยังนายอำเภอลำดวน และผู้ใหญ่บ้านบ้านตรำดม หมู่ที่ ๑ ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ นายสมชาย จันทร์ทวงศ์ ให้เรียนเชิญ ปราชญ์ชาวบ้าน ครู พระสงฆ์ นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ผู้นำชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตรำดม ผู้สูงอายุ จัดเวทีเสวนา ณ วัดบ้านตรำดม มีผู้เข้าร่วมเสวนา ดังนี้

- ๓.๑ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน
- ๓.๒ ครู จำนวน ๒ คน
- ๓.๓ พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูป
- ๓.๔ นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน จำนวน ๑๕ คน
- ๓.๕ ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
- ๓.๖ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตรำดม จำนวน ๒ คน
- ๓.๗ ผู้สูงอายุ จำนวน ๑๐ คน

ในการประชุมเสวนา คณะวิจัยได้กำหนดหัวข้อการเสวนา ดังนี้

๑. เอกลักษณะของเรือมตรดบ้านตรำดมคืออะไร

๒. สาเหตุที่ทำให้บ้านตรำดมยังคงรักษาประเพณีการเล่น
เรือมตรดไว้ได้
๓. เรือมตรดมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านตรำดมอย่างไร
๔. ในการเรือมตรดสิ่งที่ชุมชนคิดว่าเป็นปัญหาคืออะไร
๕. ชุมชนบ้านตรำดมมีแนวทางในการที่จะสืบทอดการเล่นเรือมตรด
อย่างไรบ้าง
๖. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านตรำดม
๗. บทบาทหน้าที่ของเรือมตรดที่มีต่อครอบครัวและชุมชน
๘. บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางศาสนา
๙. บทบาทที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๕ คน
๒. ครู จำนวน ๒ คน
๓. พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป
๔. นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน จำนวน ๑๕ คน
๕. ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๖. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตรำดม จำนวน ๒ คน
๗. ผู้สูงอายุ จำนวน ๑๐ คน

เครื่องมือวิจัย

๑. การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย
๒. การจัดเวทีเสวนากลุ่มเป้าหมาย
๓. การศึกษาเอกสาร
๔. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
๕. กล้องถ่ายรูป
๖. กล้องวิดีโอ
๗. เอ็มพีสาม

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยคณะวิจัย ประชุม พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมด โดยการเขียนบันทึก การถอดความในเทปบันทึกเสียง มาอ่าน ฟัง แล้ววิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

บทที่ ๔

ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในการดำเนินการวิจัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม กรณีศึกษา เรือมตรด ในประเพณีแคแจัด บ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ได้เสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่าย วัฒนธรรมและชุมชน โดยจังหวัดสุรินทร์ได้แต่งตั้งคณะวิจัยซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการวัฒนธรรม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน คณะกรรมการบริหาร สภาวัฒนธรรมจังหวัดและคณะวิจัยได้ดำเนินการวิจัยร่วมกัน โดยศึกษาหาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดเวทีเสวนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่แต่ละบุคคลได้มาเสนอ ให้ที่ประชุมคณะทำงานฟัง ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

๑. บริบทชุมชนบ้านตรำดม

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านตรำดม พบว่าบริบทชุมชนบ้านตรำดมมีลักษณะดังนี้

ประวัติบ้านตรำดม

เดิมบริเวณบ้านตรำดมในปัจจุบัน เป็นป่าไม้และมีหนองน้ำใหญ่อยู่ ๑ แห่ง เมื่อประมาณ แผ่นดินของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ พระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (เจ้าฟ้าเอกทัศน์ กรมขุนอนุรักษ์ มนตรี) แห่งกรุงศรีอยุธยา ช้างเผือกเขตกรุงหนีออกมาจากกรุงศรีอยุธยาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ เขตพิมาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ขุนนางสองพี่น้อง (เจ้าใจว่า คือสมเด็จพระพุทธิยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช กับสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท) กับไพร่พล ๓๐ คน ออกติดตามช้างเผือกมาทางแขวง เมืองพิมาย ได้มาสืบถามร่องรอยช้างจากชาวเมืองพิมาย ซึ่งเป็นผู้ชำนาญภูมิประเทศในแถบนั้น ก็ได้รับ คำแนะนำให้ไปสืบถามพวกส่วย มอญ แสก โพนช้างอยุธยาตงใหญ่เชิงเขาพนมดงรัก เมื่อได้รับ คำแนะนำจากชาวเมืองพิมายว่าช้างเผือกหนีไปทางไหนแล้ว ขุนนางสองพี่น้องพร้อมด้วยไพร่พลออก ติดตามต่อมาตามลำน้ำมูลมาพบเชียงสี หรือตากะอาม หัวหน้าบ้านกุดหวาย เชียงสีได้พาขุนนางสองพี่น้อง ไปพบหัวหน้าหมู่บ้านอื่น ๆ เพื่อจะได้ช่วยกันติดตามช้างเผือกต่อไป โดยไปหาเชียงปุมที่บ้านเมืองที่ เชียงปุมได้ร่วมสมทบกับขุนนางสองพี่น้องพากันไปหาเชียงไซที่บ้านกุดปะไท (บ้านจารย์พิต) ไปหาเชียงชัน ที่บ้านโคกลำดวน ซึ่งในการเดินทางดังกล่าวกลุ่มทหารดังกล่าวเดินทางผ่านมาทางบ้านตรำดม ซึ่งการเดินทางของกลุ่มทหารเดินทางด้วยขบวนม้า และเกวียน เนื่องจากระยะทางในการเดินทางที่ยาวไกล ขบวนของทหารเมื่อผ่านมาถึงบริเวณบ้านตรำดม จึงหยุดพักและเพื่อไม่ให้ล้อเกวียนร้อน ทหารจึงถอด เอาดมเกวียน (ดุมเกวียน) ออกนำไปแช่ไว้ในหนองน้ำจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่าหนองตรำดม

ต่อมาคุณตาจรัญ และคุณยายพา พร้อมทั้งชาวบ้านจำนวนหนึ่ง ประมาณ ๑๐ ครอบครัว ได้อพยพ จากบ้านฉันทเพล มาตั้งหลักแหล่งบริเวณนี้ และตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนองน้ำว่า “บ้านตรำดม” (ข้อมูลจากการเสวนา ณ วัดบ้านตรำดม ๖ พ.ย. ๒๕๕๑)

หนองน้ำตรำดม

ประวัติบ้านตรำดม

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๐ มีนายแก้ว ฤกษ์ดี นายกรัน แสงศรี และนายจรัญ วิบูลย์เพ็ง พาพรรคพวก มาจากบ้านฉันทเพล ตำบลปราสาททอง อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มาตั้งรกราก ณ บ้านทุ่งมนต์ มาทำมาหากินระยะหนึ่ง เกิดโรคพยุ (อหิวาต์) จึงอพยพไปอยู่บ้านตะนะระไชร์ (บ้านระไชร์ปัจจุบัน) เมื่อโรคสงบแล้วจึงอพยพกลับมาอยู่เหมือนเดิม

ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านมีหนองธรรมชาติ น้ำใส มีต้นกกขึ้น มีความลึกพอสมควร เนื้อที่ หนองมีประมาณ ๖ ไร่ บริเวณหนองเป็นป่าไม้หนาแน่น โดยเฉพาะต้นเต็ง มีสัตว์ป่าต่าง ๆ เช่น ละมั่ง กวาง อีเก้ง กระตัง ลิง เสือ ไก่ป่า เป็นต้น กล่าวไว้ว่าถ้าไก่ป่า และอีเก้ง เข้ามาในหมู่บ้าน จะเป็นลางบอกว่าคุณ ในหมู่บ้านจะเสียชีวิต จึงมีการแก้อาถรรพ์ โดยเช่นปฎา ประจำหมู่บ้านและได้นิมนต์พระสงฆ์ ที่มาจาก ประเทศกัมพูชา ลงคาถาแก้อาถรรพ์ด้วย โดยแกะคาถาลงแก่นไม้ฝังไว้ อยู่ตรงบริเวณสี่แยก ในหมู่บ้าน ทางทิศใต้ การลงคาถาแก้อาถรรพ์นี้ ช่วยลดการเจ็บไข้ของคนในหมู่บ้านได้ แต่มีข้อเสียคือ ผู้ที่เรียนวิชา คาถาอาคมอื่น ๆ หากผ่านมาบริเวณที่ลงคาถาแก้อาถรรพ์ จะทำให้วิชาที่เรียนมานั้นเสื่อมได้ ดังปรากฏ มีนักร้องเจรีียง ชื่อ นายพุ่ม-นางเปลียน มาเจรีียงในงานบ้านทุ่งมนต์ ลืมตนุ(บทร้อง) ไม่สามารถร้องรำ ได้เลย และการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้านก็ได้เพียงพออยู่ พอกินเท่านั้น ประชาชนเขตอำเภอสังขะ

และอำเภอลำดวน สมัยนั้น ขึ้นต่ออำเภอศีขรภูมิ จึงมีผู้คนสัญจรจากบ้านลำดวนไปอำเภอศีขรภูมิ เป็นประจำ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงแยกมาตั้งเป็นอำเภอสังขะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทางราชการเห็นว่า ชื่อบ้านทุ่งมนต์ ซ้ำกันกับชื่อหมู่บ้านทุ่งมนต์ เขตอำเภอปราสาท จึงให้เปลี่ยนชื่อใหม่ เป็นบ้านตรำดม ตามชื่อหนองน้ำ หนองน้ำตรำดม ตั้งชื่อตามที่ช่างเกวียนมาจากบ้านลำดวน มาตัดต้นเต็งริมหนองทางทิศ ตะวันออกของหมู่บ้าน เพื่อทำคูดมเกวียน เป็นประจำแล้วนำมาแช่ในหนองน้ำเสมอมา จึงทำให้ชาวบ้าน เรียกชื่อหนองน้ำนั้นว่า หนองตรำดม

- หมายเหตุ**
๑. ตรำดม เป็นภาษาพื้นเมือง (เขมร ตรำ แปลว่า แช่ , ดม แปลว่า คูดมเกวียน)
 ๒. ทุ่งมนต์ ปัจจุบัน เป็นชื่อของทุ่งนาอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านตรำดม
 ๓. การนับ พ.ศ. ใช้การคำนวณตามอายุของคนเฒ่าคนแก่โดยประมาณ ใช้ ๘๐ ปี เป็นเกณฑ์
 ๔. หนองน้ำธรรมชาติในสมัยก่อน มีความศักดิ์สิทธิ์มากถ้าคนบินผ่านจะร่วงลงทันที

สภาพภูมิศาสตร์

- ลักษณะภูมิประเทศของบ้านตรำดม เป็นที่ราบ ดินร่วนปนทราย ฤดูร้อนแห้งแล้ง อากาศ ร้อนจัด
ทิศเหนือ	ติดต่อ บ้านหนองกง ตำบลหนองเหล็ก อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
ทิศใต้	ติดต่อ บ้านยางจรม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ บ้านตระแบก ตำบลโชคเหนือ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ บ้านหนองยาง ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

ทางเข้าหมู่บ้านตรำดม

ลักษณะหมู่บ้าน

บ้านตรำดม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอลำดวน ๔ กม. ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ ๒๘ กม. ลักษณะของบ้านตรำดมเป็นหมู่บ้านเปิด มีถนนลาดยางจากหมู่บ้านเชื่อมติดต่อดังต่อไปนี้ บ้านตรำดม - อำเภอลำดวน - จังหวัดสุรินทร์ และหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง มีรถโดยสารประจำระหว่างบ้านตรำดมและจังหวัดสุรินทร์ ผ่านหน้าที่ว่าการอำเภอลำดวน วันละ ๒ เที่ยว (เที่ยวเช้าและเย็น) จึงทำให้บ้านตรำดมต้องรับเอาวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นมาปะปนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

โรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานบ้านตรำดม

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

๑. โรงเรียนประถม	จำนวน	๑	แห่ง
๒. วัด / สำนักสงฆ์/ ที่พักสงฆ์	จำนวน	๑	แห่ง
๓. สถานีอนามัย	จำนวน	๑	แห่ง
๔. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	๑	แห่ง
๕. โทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	๑	แห่ง
๖. สระน้ำสาธารณะประโยชน์	จำนวน	๒	แห่ง
๗. ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน	จำนวน	๑	แห่ง

ข้อมูลประชากร

- บ้านตรำดมมี ๑๖๗ หลังคาเรือน
- ประชากรทั้งหมด ๑,๐๐๔ คน

อาชีพของประชากร

๑. ทำนา
๒. รับจ้างทั่วไป
๓. เลี้ยงสัตว์
๔. ค้าขาย

กลุ่มอาชีพ

๑. กลุ่มออมทรัพย์
๒. กลุ่มแม่บ้าน
๓. กลุ่มเกษตรอินทรีย์
๔. กลุ่มทอผ้าไหม

อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชนบ้านตรำดม

เป็นชุมชนที่ยังคงอัตลักษณ์ของชุมชนชาวเขมร คือ การสื่อสารในชุมชน ยังคงใช้ภาษาพื้นเมือง ได้แก่ ภาษาเขมร

การเมืองและบทบาทผู้นำชุมชนบ้านตรำดม

บ้านตรำดมมีผู้นำหมู่บ้านที่ให้ความสนใจในงานวัฒนธรรม จึงทำให้บ้านตรำดมยังคงรักษา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพได้แก่นายสมชาย จันทวงศ์ เป็นผู้ใหญ่วัย ๖๐ ปี นายสมชาย จันทวงศ์ มีความรู้ด้านวัฒนธรรมและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่ การสืบทอด และนำชาวบ้านจัดงานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน อันได้แก่

๑. วันขึ้นปีใหม่
๒. วันมาฆบูชา
๓. วันสงกรานต์
๔. วันวิสาขบูชา
๕. เข้าพรรษา
๖. แชนโฎนตา
๗. ออกพรรษา
๘. ทอดกฐิน
๙. ฟ้าป่า
๑๐. การก่อเจดีย์ทราย
๑๑. เวิร์มตรวด

๑๒. ประเพณีขึ้นบ้านใหม่

๑๓. วันอาสาฬหบูชา

ชาวบ้านตรำดมก่อนเจดีย์ทราย

ความเชื่อของชุมชนบ้านตรำดม

ชุมชนบ้านตรำดมเป็นชุมชนชาวเขมรมีความเชื่อเรื่องเทพและผีมากมายหลายชนิด ดังนี้

๑. จวม ตามความเชื่อของคนเขมรนั้น จวม นี้เท่ากับศาลเจ้า หรือที่สิ่งสถิตของ เทวดาผู้คุ้มครองบุคคลนั้น ๆ ผู้เป็นเจ้าของ ครูกำเนิดนี้เป็นเทพเจ้าที่จะดลบันดาลให้สุขภาพของเจ้าของดี หรือไม่ดี
๒. การขายลูก (ยกลูกให้คนอื่น) ถ้าเด็กไม่สบายแล้วไปเสียดาย (โบล) หรือทรงเจ้าดู ทราบว่า เด็กอยากได้พ่อแม่ใหม่เขาก็มักนำไปทำพิธีขายให้เป็นลูกของคนอื่น หรือไปขายให้พระที่วัดบ้าง
๓. ผีปูด (เนี่ยะตา) เป็นเทพรักษาหมู่บ้าน มีศาลปูดประจำหมู่บ้าน
๔. อารักษ์ (เทพารักษ์) เป็นเทพรักษาไม้ใหญ่ หนอง บึง
๕. พระภูมิแสร (อ่านว่า สะ-แระ หมายถึง พระภูมิที่นา) เป็นเทพ ชาวบ้านมักเซ็นในฤดูทำนา
๖. คุรมะมัวด เป็นเทพที่มาสถิตกับคน สามารถทรงเจ้าเข้าผีที่เรียกว่าโจลมะมัวด
๗. ระเบอะ (คุณไสย) ใช้เวทย์มนต์เสกของไปทำร้าย คนที่ถูกของนั้นจะมีอาการ เจ็บป่วย เป็นบ้า หรืออื่น ๆ

ศาลาปั้ตบ้านตรำตม

การสื่อสารและเครือข่าย

บ้านตรำตม เป็นหมู่บ้านที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอก ผ่านช่องทาง ดังนี้

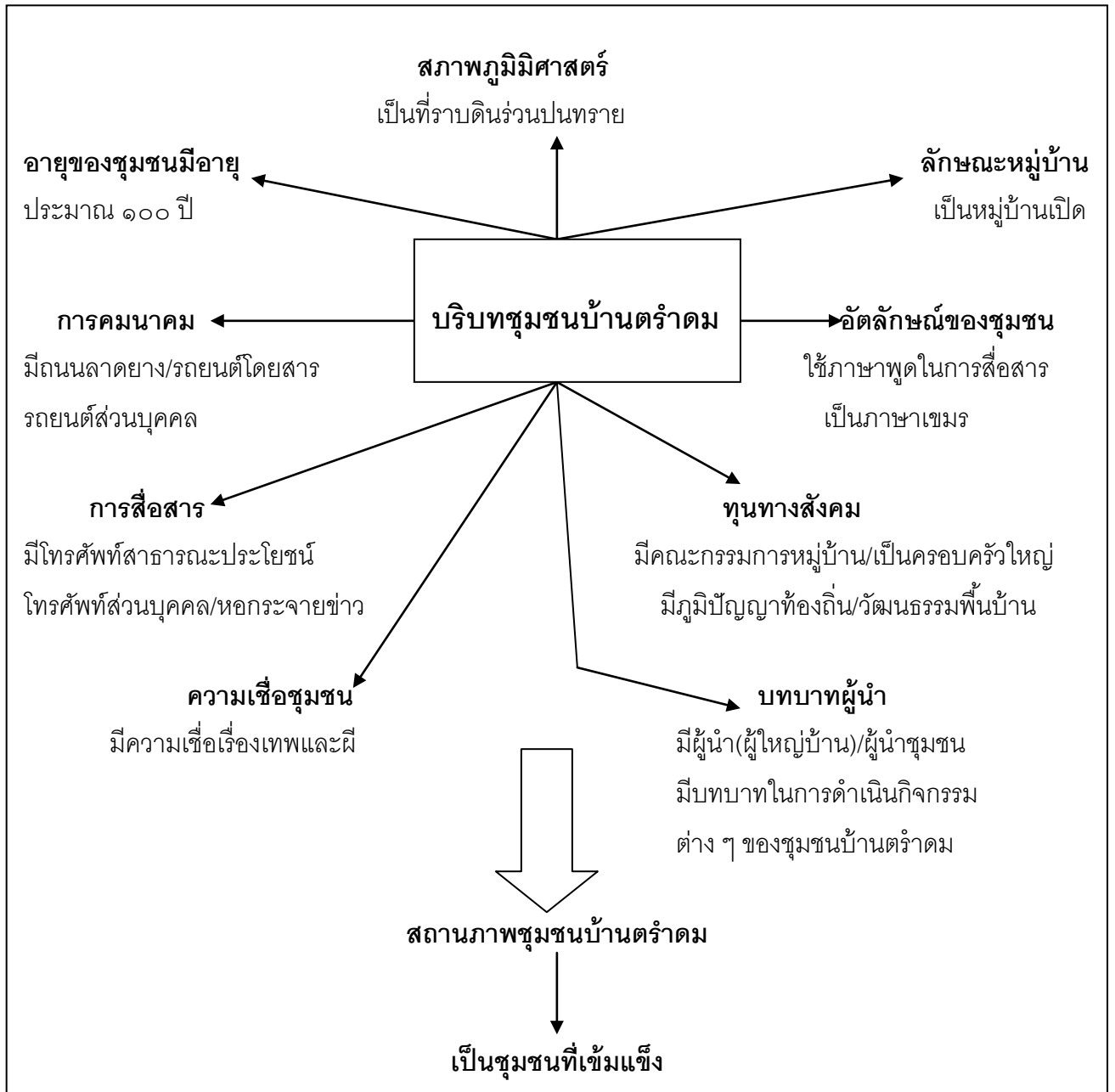
๑. หอกระจายข่าว
๒. โทรทัศน์
- ๓) โทรศัพท์
- ๔) วิทยุ
- ๕) หนังสือพิมพ์
- ๖) เพื่อนบ้าน
- ๗) ผู้นำชุมชน
- ๘) เครือญาติที่อยู่ในหมู่บ้านอื่น

หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านตรำตม

จากการลงพื้นที่คณะวิจัย สามารถวิเคราะห์ข้อมูลด้านบริบทชุมชนบ้านตรำดม ได้ดังแผนภาพ

ที่ ๖

แผนภาพที่ ๖ บริบทชุมชนบ้านตรำดม

๒. การจัดเวทีเสวนา

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน, ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน

การละเล่นเรือบตรดในอดีต เกิดจากชาวบ้านต้องการหาเงินเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชน แต่ไม่มีเงินที่จะลงทุนไปจ้างการแสดง หรือเงินลงทุนในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหาเงิน ดังนั้นชาวบ้านจึงร่วมตัวกันออกเรือบเพื่อหาเงินมาสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งในการออกเรือบชุมชนไม่ต้องมีค่าใช้จ่าย คณะผู้เรือบจะออกค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเอง และอีกประเด็นหนึ่ง เนื่องจากในอดีตประชาชนทำการเกษตรจะใช้แรงงานคนเป็นหลัก ซึ่งในช่วงเดือนแคว้นจะเป็นช่วงที่ประชาชนเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จ หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานแล้ว ประชาชนก็จะเริ่มเฉลิมฉลองกัน และอีกอย่างในช่วงเดือนแคว้นจะมีการประกาศวันตอม ซึ่งจารีต ประเพณีไทยเขมร เมื่อประกาศวันตอมแล้วจะหยุดงานเข้าป่าล่าสัตว์ งานทอผ้าไหม งานก่อสร้าง จึงทำให้มีเวลารว่าง หนุ่ม ๆ สาว ๆ คนเฒ่า คนแก่ จะออกไปวัดเพื่อช่วยทำความสะอาดวัด และหากิจกรรมมาเล่นเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย

นายसान จารัตน์ อายุ ๕๑ ปี เล่าว่าการเรือบตรดบ้านตรำดมที่ทำต่อเนื่องกันมา และมีการสืบทอดกันมาจนถึงวันนี้ ท่านคิดว่าเกิดจากการที่คุณตาคุณแม่ แสนมี คุณตาเซ็ง เรืองเนตร คุณตาทิน ฤกษ์ดี คุณตาสิ่งห์ โพธิ์สิริ ซึ่งคุณตาทั้งสี่ท่านนี้มีความชำนาญในเรื่องการรำแม่มด เจริญ ซึ่งในช่วงนั้นท่านเป็นเด็ก และท่านเห็นคุณตาทั้งสี่ท่านนี้เล่นรำแม่มด เจริญ โดยการร้องและการเล่นดนตรีของคุณตาทั้งสี่ท่านนี้มีความไพเราะมาก ต่อมาเมื่อถึงเดือนเมษายน (เดือนแคว้น) ทั้งสี่ท่านต้องการหาเงินเข้าวัด แต่ด้วยฐานะที่ยากจน และชุมชนไม่มีเงินที่จะไปพิมพ์ใบฎีกาอบอกบุญชาวบ้าน จึงพากันเชิญชวนชาวบ้านออกเรือบตรดเพื่อหาเงินเข้าวัด และคุณตาทั้งสี่ท่านนี้ก็จัดให้มีการเรือบตรดเป็นประจำทุกปี ยกเว้นปีไหนที่เกิดความแห้งแล้งฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านได้ผลผลิตน้อยปีนั้นก็เลยไม่ออกเรือบ และการเรือบตรดก็จะมีคนสืบทอดกันเป็นรุ่น ๆ มาจนถึงทุกวันนี้

ที่ประชุมเสวนาได้สรุปว่า ปัจจัยที่ทำให้บ้านตรำดมยังคงรักษาประเพณีการละเล่นเรือบตรดไว้ได้ เนื่องจากประชาชนบ้านตรำดมมีความสามัคคี รู้จักเสียสละ และกลุ่มผู้นำโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องงานวัฒนธรรม ว่าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน เป็นตัวเชื่อมระหว่างประชาชนในชุมชน และอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านตรำดมยังคงรักษาประเพณีการละเล่นเรือบตรดไว้ได้ เกิดจากชาวบ้านตรำดมยังคงยึดถือจารีต ประเพณีที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมา

ในเรื่องของจารีตประเพณี การเรือบตรดในสมัยก่อนจะเรือบเฉพาะในช่วงเดือนแคว้นเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการเรือบนอกเดือนแคว้น แต่เป็นการเรือบเพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม สำหรับการเรือบตรดจะเรือบหรือไม่เรือบก็ได้ไม่ผิดจารีตประเพณี แต่ปกติแล้วจะเรือบเป็นประจำทุกปี

ในที่ประชุมเสวนา ได้พูดเอกลักษณ์ของเรือบตรดบ้านตรำดมว่า เป็นทำนองเพลง ซึ่งจะแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น

การละเล่นเรือบตรดมีความสำคัญต่อชุมชน โดยเป็นสื่อกลางในการเชื่อมสัมพันธ์ของคนในชุมชน และเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง และเป็นตัวเชื่อมให้ประชาชนใกล้ชิดกับวัดมากยิ่งขึ้น

ปัญหาของการเรือบตรดในชุมชนบ้านตรำดม คือ ครูเพลง และคนสีซอ และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อย

ในการสืบทอดการละเล่นเรือบตรด ปราชญ์ชาวบ้านเสนอ ให้องค์การบริหารส่วนตำบล จัดสรรเงินงบประมาณสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับเรือบตรด และเพื่อพัฒนาการเรือบตรดให้สามารถอยู่ได้ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

บทบาทหน้าที่ของเรือบตรดที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในครอบครัวได้ทำบุญร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่สอนให้คนรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้ทำนุบำรุงศาสนา

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของชุม เช่น การซื้อหาผ้าไหมมาทำเป็นเครื่องแต่งกายของคนเรือบ การซื้ออาหารเครื่องดื่มรับรองคนเรือบ

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์การทอผ้า เนื่องจากเครื่องแต่งกายของคนเรือบส่วนมากจะแต่งกายด้วยผ้าไหม จึงทำให้มีการอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการทอผ้าไหม

เป็นกิจกรรมที่คนทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ความผูกพันกัน

กลุ่มพระสงฆ์

เป็นสิ่งที่ดี ทำให้ประชาชนและวัดใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความรักความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

ในการสนับสนุนงบประมาณเพื่ออนุรักษ์การละเล่นเรือบตรดของชุมชนบ้านตรำดม องค์การบริหารส่วนตำบลตรำดมได้จัดสรรเงินงบประมาณสนับสนุนเรื่องซื้อเครื่องดนตรี และเครื่องแต่งกายของคนเรือบ และถ้าหากชุมชนมีความประสงค์ให้องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณในเรื่องใด ขอให้ชุมชนนำความต้องการลงสู่แผนชุมชน เพื่อที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะได้สนับสนุนงบประมาณต่อไปเพราะบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่อนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นอยู่แล้ว

กลุ่มเด็กและเยาวชน

ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจว่าการละเล่นเรือบตรด มีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร แต่มีความภาคภูมิใจที่ผู้ใหญ่ได้พาการอนุรักษ์ให้มีการเรือบตรดเป็นประจำทุกปี เพราะในการเรือบตรดมีความสนุกสนาน ได้ชมการฟ้อนรำที่สวยงาม และได้ฟังบทเพลงที่เป็นภาษาเขมรดั้งเดิม

กลุ่มครู

นายจำลอง ประดับสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตรำตม เล่าว่า การเรือบตรด เป็นประเพณีที่ดีงามของชาวเขมร แต่ปัจจุบันนี้การละเล่นเรือบตรดในจังหวัดสุรินทร์ กำลังสูญหายไป เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง ในฐานะที่เป็นผู้บริหารของสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านตรำตม โรงเรียนเองมีความยินดีที่จะส่งเสริม สนับสนุน และร่วมอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นเรือบตรดของชุมชนบ้านตรำตมให้คงอยู่ตลอดไป โดยการอนุญาตให้นักเรียนในโรงเรียนเข้าร่วมเรือบตรดกับชุมชนทุกครั้งที่ชุมชนมีการเรือบ

ผู้นำชุมชน

นายสมชาย จันทวงศ์ ในฐานะนักแสดงและในฐานะผู้นำชุมชน เล่าว่าการละเล่นเรือบตรดทุกองค์ประกอบของคณะเรือบตรดถือว่ามีความสำคัญ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ แต่สิ่งที่ชุมชนบ้านตรำตม กำลังจะขาดคือ

๑. ครูเพลง เนื่องจากการร้องเพลงตรดเนื้อร้องเป็นภาษาเขมรพื้นเมือง ซึ่งเด็ก เยาวชนในปัจจุบันนี้จะไม่ค่อยใช้พูดกัน แต่ก็ยังพอที่จะหาคนสืบทอดต่อไปได้

๒. คนสี่ซอซึ่งนับวันจะมีน้อยลง เพราะการเล่นซอกันตรึมเป็นซอที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และการสอนสี่ซอถ้าหากคนที่ไม่รักดนตรีจริง ๆ จะสอนยาก

นายสมชาย เล่าว่า สำหรับเพลงเรือบตรดของบ้านตรำตมนี้ตามที่นายสมชายได้ไปฟังเพลงเรือบตรดจากหมู่บ้านอื่นพบว่าท่วงทำนองเพลงจะแตกต่างไปจากบ้านตรำตม และเมื่อฟังโดยรวมแล้ว เพลงตรดบ้านตรำตมมีความไพเราะกว่า และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของบ้านตรำตม คือเมื่อไปร้องกับคณะเรือบตรดหมู่บ้านอื่นสามารถแยกออกได้เลยว่าทำนองนี้เป็นของบ้านตรำตม

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ ๒

สำหรับในเรื่องบทบาทของผู้นำที่มีต่อการอนุรักษ์เรือมตรด นายสมชายเล่าว่า ตนเองเมื่อเข้ามาเป็นผู้นำชุมชน ได้หยิบเอาประเพณีการเล่นเรือมตรดมาเป็นศิลปะการแสดงประจำหมู่บ้านตรำดม เพราะตั้งแต่เด็กมานายสมชาย มีความประทับใจในการเล่นเรือมตรด ดังนี้

๑. การการเล่นเรือมตรดสร้างความสนุกสนานเวลาที่เห็นเหนื่อยเมื่อได้มาสีซอร่วมกับคณะเรือมตรดทำให้มีความสุข สนุกสนาน เป็นประเพณีที่ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก เพียงแต่เสียสละเวลาเท่านั้น

๒. การการเล่นเรือมตรดเป็นการทำบุญ เนื่องจากการเรือมตรดจะเรือมเพื่อหาเงินมาสร้างเสนาสนะทางพระพุทธศาสนา และเป็นการเรือมเพื่อการสาธารณประโยชน์ เป็นการช่วยเหลือชุมชนของตนเอง

๓. การการเล่นเรือมตรดเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่สอนให้คนรู้จักเสียสละทรัพย์สินของตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และเป็นกิจกรรมที่ช่วงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การการเล่นเรือมตรดยังเป็นการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจในชุมชนบ้านตรำดมอีกด้วย เนื่องจากเมื่อเวลาคณะเรือมออกไปเรือมยังบ้านประชาชน เจ้าบ้านจะจัดหาเครื่องดื่ม (น้ำอัดลม, สุรา) มาต้อนรับคณะเรือม บางบ้านก็จะจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการประกอบอาหารมอบให้กับคณะเรือม

ทำไมบ้านตรำดมถึงยังคงรักษาประเพณีเรือมตรดไว้ได้ นายสมชายบอกว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

๑. ตัวของผู้นำ คือนายสมชาย จันทวงศ์ เนื่องจากนายสมชาย มีความผูกพันกับประเพณีท้องถิ่น สาเหตุเกิดจาก คุณปู่ คุณตา คุณพ่อ ของนายสมชาย เป็นผู้นำในการเล่นแม่มด การเล่นตรด จึงทำให้นายสมชาย ได้ใกล้ชิดกับศิลปวัฒนธรรมด้านนี้มาตั้งแต่เด็ก โดยได้ไปนั่งฟัง ได้ไปสีซอ จึงทำให้เกิดความรัก ความหลงใหลในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เมื่อมีโอกาสได้เป็นผู้นำชุมชนจึงได้สานต่อประเพณีเรือมตรด
๒. ความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อประเพณีเรือมตรด โดยชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าหากคนใดได้ไปเรือมกับคณะเรือมตรดจะได้บุญกุศลมาก จะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองไม่ยากจน และผู้ที่บริจาคสิ่งของกับคณะเรือมก็จะได้รับบุญกุศล ทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข มีทรัพย์สินสมบัติมากมาย สุขภาพแข็งแรง ลูกหลานว่านอนสอนง่าย
๓. ความผูกพันระหว่างคณะเรือมกับผู้นำ และคณะเรือมกับประเพณีแค้เจ็ด

ชุมชนบ้านตรำดมจะอนุรักษ์การแสดงเรือบตรได้อย่างไร นายสมชายกล่าวว่าในฐานะที่เป็นผู้นำจะอนุรักษ์การแสดงเรือบตร ฝึกเด็ก เยาวชน ให้มีส่วนร่วมในการเรือบตร เพื่อปลูกฝังให้เกิดความรักความภาคภูมิใจตั้งแต่เด็ก ๆ

นายอำเภอลำดวน

นายพงศ์พันธ์ วิเชียรสมุทร นายอำเภอลำดวน กล่าวถึงการเรือบตรว่าเป็นประเพณีที่ท่านไม่เคยพบ ไม่เคยเห็นมาก่อน ไม่รู้ว่ามีประเพณีนี้อยู่ในโลก จนเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๕๐ ที่ผ่านมาจากชาวบ้านตรำดมได้แสดงให้เห็น ทำให้ได้ทราบว่ามีการเรือบตรนี้ และได้ทราบมาว่าประเพณีเรือบตรนี้เป็นประเพณีประจำท้องถิ่นของคนเชื้อสายเขมร แต่ปัจจุบันนี้กำลังจะสูญหายไป บางหมู่บ้านปัจจุบันนี้สูญหายไปแล้ว แต่บ้านตรำดมยังคงอนุรักษ์ไว้ได้นับว่าเป็นสิ่งที่ดี การเรือบตรนี้ไม่ใช่ว่าจะได้อุรักษ์สืบสานเฉพาะการเรือบตรเท่านั้น ยังได้อุรักษ์ สืบสานการทอผ้าไหม การสีซอ ซึ่งนายอำเภอกล่าวว่าก่อนที่จะเข้ามาในศาลานี้ ได้พูดคุยกับเด็ก ๆ จำนวน ๓ คน เด็ก ๆ บอกว่าเขาสีซอเป็น แต่เขากำลังเหนื่อยไม่อยากจะสีซอต่อไปอีกแล้ว นายอำเภอเลยบอกนายอำเภอขอให้เด็ก ๆ เล่นนั้นสีซอต่อไปเพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองเอาไว้ เป็นการตอบแทนบุญคุณของบรรพบุรุษ และเป็นการสร้างกุศลให้กับคนรุ่นใหม่ต่อไปในวันข้างหน้า

นายอำเภอลำดวนร่วมแสดงความคิดเห็น

คณะวิจัย

ในการจัดเวทีเสวนา คณะวิจัย ได้นำเสนอให้ชุมชนดำเนินการ ดังนี้

๑. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ประเพณีการเล่นเรือบตร โดยสนับสนุนให้มีการจัดกลุ่มเยาวชนรักเรือบตร
๒. สถานศึกษา (โรงเรียนบ้านตรำดม) ควรดำเนินการดังนี้

๒.๑ ในช่วงพักเที่ยงควรเปิดเพลงที่ครูเพลงเริ่มมตรดร้องให้นักเรียนฟังทุกวัน เพื่อนักเรียนจะได้จำเนื้อร้องของเพลงได้

๒.๒ ควรจัดตั้งชมรมเริ่มมตรด

๒.๓ ควรจัดให้เริ่มมตรดเป็นศิลปะการแสดงประจำโรงเรียน

๒.๓ ควรจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นสอนการเริ่มมตรด

๓. ชุมชนควรสร้างครูเพลง และสร้างคนสี่ซอ เพราะองค์ประกอบนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของ การเริ่มมตรดซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะช่วยให้เริ่มมตรดยังคงอยู่คู่ชุมชนบ้านตราดมตลอดไป

๓. องค์ประกอบการละเล่นเริ่มมตรด

ผลจากการสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีเสวนา

จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ การจัดเวทีเสวนา คณะวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าองค์ประกอบของเริ่มมตรดบ้านตราดม เป็นดังนี้

องค์ประกอบของการเริ่มมตรดในอดีต ประกอบด้วย

๑. คณะเริ่มมตรด ไม่จำกัดจำนวน ไม่จำกัดเพศและวัย

๒. เครื่องดนตรีหลัก ประกอบด้วย ซอพื้นเมือง (ซอฮู้) ๑ คัน กลอง (โทนพื้นบ้าน)

จำนวน ๑ - ๒ ใบ

๓. เครื่องดนตรีประกอบ ประกอบด้วย กัณฑ์แซว และฉาบกรอ ๑ คู่

๔. มียัตตรด (แม่เพลงตรุษ) ๑ - ๒ คน สำหรับผลัดเปลี่ยนกัน เป็นชายหรือหญิงก็ได้

๕. ตังเคา (เฒ่าแก่) ๑ คน

๖. เจ้าบุญชี (เหรียญญิก) ๑ คน

๗. ผู้ติดตามสำหรับช่วยถือสิ่งของที่ซอได้ ๒ - ๓ คน

๘. พานหรือขัน ๑ ใบ สำหรับใส่กรวยดอกไม้ ๕ ดอก เทียน ๑ คู่ หมากพลู ๕ คำ

๙. คันเบ็ด (ขันตุง) พร้อมถุงผ้าเล็ก ๆ ไว้ที่ปลายเบ็ดเพื่อรับบริจาคเงินหรือสิ่งของ ที่มีขนาดเล็ก

ขันตุง

พานใส่ดอกไม้

เจ้าของบ้าน สิ่งที่เจ้าบ้านต้องเตรียม คือ

๑. สี่อ (สำหรับปูให้เฒ่าแก่และเจ้าบุญชีนัง)
๒. ชั้นพร้อมน้ำดื่ม ๑ ใบ
๓. ชั้นน้ำแช่แข็ง ๑ ใบ พร้อมใบไม้สำหรับประพรม
๔. ด้ายขวัญผูกข้อมือ ไม่จำกัดจำนวนเส้น แช่ไว้ในชั้นน้ำที่ผสมขมิ้น
๕. สิ่งของทำบุญที่จะมอบให้คณะรำตอม
๖. เงินจำนวนเล็กน้อย สำหรับใส่ถุงคนเบ็ด (ชั้นตุ๋ง)

เครื่องแต่งกาย

หญิง

นุ่งผ้าถุง
สวมเสื้อไหมหรือฝ้าย แขนสั้น หรือแขนยาวก็ได้
หมสไป

ชาย

นุ่งโสร่ง
สวมเสื้อไหมหรือฝ้าย แขนสั้น หรือแขนยาวก็ได้
ผ้าขาวม้าคาดเอว

การละเล่นเรือบตรดและการแต่งกายของคณะเรือบตรด ของชาวบ้านตรำตม

ในปัจจุบัน

๑. เมื่อใกล้ถึงเดือนแคะเจ็ด ผู้นำชุมชนจะเรียกประชุมคณะผู้นำชุมชนและชาวบ้าน เพื่อกำหนดวันตอม
๒. เมื่อใกล้ถึงวันตอม ผู้ใหญ่บ้านจะนำผู้นำชุมชน โดยมีคนหามซ้ง สองคน มีผู้นำชุมชนเดินร่วมด้วย มีรถเครื่องเสียงซึ่งผู้นำจะอยู่บนรถเครื่องเสียง กลุ่มผู้นำจะตีซ้ง และผู้ใหญ่บ้านจะร้องประกาศผ่านไมค์ ร้องว่าตอม ตอม พร้อมกับร้องบอกให้ชาวบ้านหยุดงาน ถ้าหากใครทำงานขอให้มั้นเป็นไป

ขบวนแห่ประกาศวันตอม

๓. เมื่อทางหมู่บ้านกำหนดวันตอม แล้วผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งให้ผู้นำชุมชน ประชาสัมพันธ์หาสมาชิกมาร่วมรำ เมื่อได้จำนวนพอสมควรแล้ว จึงประชุมวางแผนกำหนดวันออกเรือมตรดในช่วงวันตอม

๔. โดยแม่เพลงพาฝึกซ้อม ๑ – ๒ เที๋ยในวันที่จะออกเรือม ในการฝึกซ้อมฝึกซ้อมที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน

การฝึกซ้อมการเรือมก่อนออกเรือม

๕. ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) จะไปติดต่อเจ้าบ้านที่จะเป็นเจ้าภาพในหมู่บ้านตรำตม หมู่ที่ ๑ โดยแจ้งถึงวัตถุประสงค์ในการเรือม และแจ้งวัน เวลา ที่จะไปเรือม

๖. ถ้าหากออกไปเรือมตรดที่หมู่บ้านอื่น ผู้นำชุมชนจะออกหนังสือบอกบุญไปยังผู้นำชุมชนที่จะไปเรือม เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้ประกาศบอกชาวบ้านในหมู่บ้านของตน

การต้อนรับคณะเรือมตรดของเจ้าบ้าน

๗. การเรีอม ก่อนที่จะออกไปเรีอมจะมีการไหว้ครูทุกครั้ง เหมือนกับการเรีอมในสมัยอดีตจะตั้ง ขบวนนางรำเป็นแถว ดนตรีและแม่เพลงอยู่กลาง ด้านหน้าของขบวนนางรำ มีผู้ถือกันแซร นำหน้า เมื่อ ไปถึงบ้านหลังใด เฒ่าแก่ เจ้าบ้านจะเข้าไปหาเจ้าของบ้าน ยกพานดอกไม้ทูนไหว้เจ้าบ้าน ขออนุญาตและบอกเหตุผล จุดประสงค์ในการเล่นด้วย เจ้าบ้านจะรับไหว้และบอกอนุญาต ให้เข้ามาเล่นได้

๘. เมื่อเจ้าบ้านอนุญาตให้เข้ามาเล่นได้ ดนตรีเริ่มบรรเลง แม่/พ่อเพลงจะร้องนำ ให้สมาชิกร้องตาม (บทขออนุญาต) แล้วบรรเลง – ร้อง – เรีอม เดินเข้ามาบริเวณลานบ้าน จัดขบวน ตามที่ตกลงกัน การร้อง การเรีอม ดนตรีจะดำเนินไปเรื่อย ๆ ตามลำดับเนื้อหา

ขบวนพ็อนรำประกอบขบวนเรีอมตรด

๙. เจ้าบ้านจะยกน้ำมาให้คณะเรีอมตรดดื่ม แล้วนั่งชมการเรีอมอยู่ระยะหนึ่ง จึงบริจาคเงิน สิ่งของที่จะนำไปทำสาธารณประโยชน์ แก่ตังเคาเพื่อลงบัญชี แล้วตังเคาให้พรแก่เจ้าบ้าน เจ้าบ้านจะผูกด้ายขวัญข้อมือ ประพรมน้ำแป้งแก่ตังเคาและเจ้าบ้านแล้วลงไปผูกขวัญและประพรมแก่ คณะเรีอมต่อ แล้วกลับมานั่งที่เดิม เตรียมสิ่งของประเภทที่ ๒ มอบแก่คณะเรีอม ตามที่เขาร้องเพลง ขอเท่าที่จะให้ได้ เจ้าบ้านจะประพรมน้ำแป้งให้กับคณะเรีอม และผูกด้ายขวัญข้อมือ

เจ้าบ้านเขียนรายการบริจาคของเจ้าบ้าน

๑๐. เมื่อเจ้าบ้านมอบสิ่งของต่างๆ แล้ว แม่เพลงจะขึ้นบทร้องชั้นตุจ คนเรือมถือชั้นตุจ จะเรือมออกไปหาเจ้าบ้านและคนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กันเมื่อเจ้าบ้านใส่เงินในถุงปลายชั้นตุจ แม่เพลงขึ้นร้องบทร้องให้พรต่อด้วยบทลา และจบลงด้วยการเอื้อน เอ ... แล้วบอกลา แล้วคณะเรือมไปเรือมที่บ้านหลังใหม่ต่อไป

เจ้าบ้านบริจาคเงินใส่ชั้นตุจ

๑๑. ในการออกเรือมตรด กลุ่มผู้นำจะจัดรถตักแต่งรถ พร้อมอัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานบนรถ เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำพระพุทธรูปด้วย

เจ้าบ้านสรงน้ำพระพุทธรูป

๑๒. ในการออกเรือมปัจจุบันจะมีรถเครื่องเสียงเพื่อให้พ่อเพลงใช้ไม่คิในการร้องเพลง

๑๓. คณะเรือมในปัจจุบันจะเป็นกลุ่มแม่บ้านโดยมีการจัดตั้งกลุ่มเรือมตรด มีเครื่องแต่งกายเป็นแบบเดียวกัน

การแต่งกายคณะเรือบตรดในปัจจุบัน

หญิง

ใส่ผ้าถุง

ใส่เสื้อแขนยาว

ผ้าสไบ

สวมหมวก

การแต่งกายของคณะเรือบตรดในปัจจุบัน

ชาย

ใส่ใสร่ง

ใส่เสื้อหม้อฮ่อม

ผ้าขาวม้าคาดเอว

สวมหมวก

การละเล่นเรือบตรดของชุมชนบ้านตรำดมในปัจจุบัน รูปแบบการละเล่นยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเรือบตรดบ้านตรำดมในอดีตไว้ แต่เนื่องจากปัจจุบันสภาพสังคม วิถีชีวิต ของประชาชนเปลี่ยนไป เพื่อรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่กับท้องถิ่น กลุ่มผู้นำ ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนในชุมชนบ้านตรำดมได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการในการออกเรือบตรด จากเดิมเดินเรือบทุกหลังคาเรือน ปัจจุบันจะเรือบเป็นคุ้ม โดยชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่บ้านคนใดคนหนึ่ง โดยผู้ที่มารวมตัวกันจะบริจาคเงินและสิ่งของตามกำลังศรัทธา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคณะเรือบตรด

๔. คุณลักษณะของการเรือมตรด

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีเสวนา คณะวิจัยสามารถวิเคราะห์คุณลักษณะของเรือมตรด ได้ดังนี้

๑. มีมิติทางพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ พิธีไหว้ครู พิธีถวายผ้าป่าจากเงินบริจาคที่คณะเรือมตรดไปเรือม
 ๒. บทบาทหน้าที่ ในการออกเรือมตรด คณะเรือมจะมอบหมายหน้าที่ให้กับคณะ ดังนี้
 - หัวหน้าคณะเรือม คือผู้นำชุมชน มีหน้าที่ประสานงานกับเจ้าบ้านที่จะเข้าไปเรือม และผู้นำชุมชนอื่นที่คณะเรือมจะไปเรือม ประสานงานกับคณะสงฆ์
 - นักดนตรี มีหน้าที่ฝึกซ้อมดนตรี และบรรเลงดนตรีในวันที่ออกเรือม
 - มียตรด (พ่อเพลง/แม่เพลง) มีหน้าที่ร้องเจริญให้กับคณะเรือม
 - คนเรือม มีหน้าที่เรือม และฝึกซ้อมกระบวนท่าเรือมกับนักดนตรี
 - ตั้งเคา มีหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะนำคณะออกเรือมและขออนุญาตเจ้าบ้านเข้าเรือม
 - เจ้าบุญชี มีหน้าที่จัดบัญชีสิ่งของที่เจ้าบ้านบริจาค
 - ผู้ติดตาม มีหน้าที่ช่วยเหลือถือสิ่งของที่ขอได้
 - เจ้าบ้าน มีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ จัดหาสิ่งของไว้บริจาค
 - คนถือคนเบ็ด (ขันตุง) คอยรับบริจาคเงินเป็นค่าอาหารให้กับคณะเรือมตรด
 ๓. เวลา/วาระโอกาส ถ้าเป็นการเรือมเพื่อขอรับบริจาคเงิน จะเรือมในช่วงเดือนแคว้ง (ช่วงเดือน ๕) แต่ถ้าเป็นการเรือมเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองหรือเผยแพร่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมแล้วแต่เจ้าภาพจะเชิญมา
 ๔. พื้นที่/สถานที่ พื้นที่ในการออกเรือม ณ ชุมชนบ้านตรำดม และหมู่บ้านใกล้เคียง
 - สถานที่ในการเรือม ในช่วงเดือนแคว้ง จะเรือมที่สนามหน้าบ้าน ของบ้านประชาชน
 - ในหมู่บ้านตรำดมและหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ถ้าเป็นการเรือมเพื่อเผยแพร่ แล้วแต่เจ้าภาพจัดให้
 ๕. คุณค่า เป็นการสร้างความรู้จัก สามัคคีในชุมชน และการเสียสละ ของประชาชนในชุมชน
 ๖. ผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน คณะเรือม ประชาชน บุคคลทุกเพศทุกวัย สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้หมด
 ๗. เรือมตรดเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อการแสดง
 ๘. ดนตรี ประกอบด้วย
 - เครื่องดนตรีหลัก ประกอบด้วย ซอพื้นเมือง (ซอด้วง) ๑ คัน กลอง (โทนพื้นบ้าน)
- จำนวน ๑ – ๒ ใบ
- เครื่องดนตรีประกอบ ประกอบด้วย กัณแซร์ และฉาบกรอ ๑ คู่

๕. กฎข้อห้าม

การเริ่มมตรดจะต้องเป็นการเริ่มเพื่อสาธารณะประโยชน์ จะมีการขอรับบริจาคเงิน และ
เริ่มในช่วงเดือนแคว้ดเท่านั้น

เริ่มเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง จะไม่มีการขอรับบริจาคเงิน

เริ่มเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จะไม่มีการขอรับบริจาคเงิน

๑๐. คุณธรรม/จริยธรรม เป็นการสอนให้ประชาชนรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัว สอนให้ประชาชน
รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๑๑. ความเชื่อ ถ้าหากใครได้ร่วมเริ่มมตรด และร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของ จะได้บุญ
กุศลมาก มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ร่ำรวยเงินทอง สุขภาพแข็งแรง

๑๒. การฝึกฝน สำหรับการเริ่มมตรด บุคคลที่จะต้องฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ คือ

๑. คนสี่ซอ
๒. คนตีกลอง
๓. พ่อเพลง
๔. คนตีฉาบกรอ
๕. คนเคาะจังหวะ

สำหรับนางรำ จะฝึกซ้อมก่อนออกเริ่มมประมาณ ๒ – ๓ ครั้ง

๑๓. สถานภาพของเริ่มมตรดบ้านตรำดม ยังมีความเข้มแข็ง สามารถสืบต่อไปได้

คณะเริ่มมไปเริ่มมหมู่บ้านอื่น

๕. หน้าที่ของเรีอมตรด

จากการศึกษาคณะวิจัยพบว่าเรีอมตรดเป็นสื่อการแสดงที่มีหน้าที่ ดังนี้
ให้ข่าวสาร

๑. เป็นการบอกข่าวสารว่าถึงช่วงเดือนแคแฉัดแล้ว
๒. บอกข่าวสารการทำบุญ

ให้การศึกษา เรีอมตรดให้การศึกษาเกี่ยวกับ

๑. พิธีกรรม
๒. การเรีอม
๓. การร้องเพลงตรด
๔. การสืซอ
๕. การตีกลอง
๖. ประวัติความเป็นมาของเรีอมตรด
๗. องค์ประกอบของเรีอมตรด
๘. บทบาทหน้าที่ของเรีอมตรด
๙. ขั้นตอนการเรีอมตรด
๑๐. เพลงตรด

อบรมจริยธรรม เป็นสื่อสอนให้คนรู้จักเสียสละเวลา เสียสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์
ของส่วนรวม

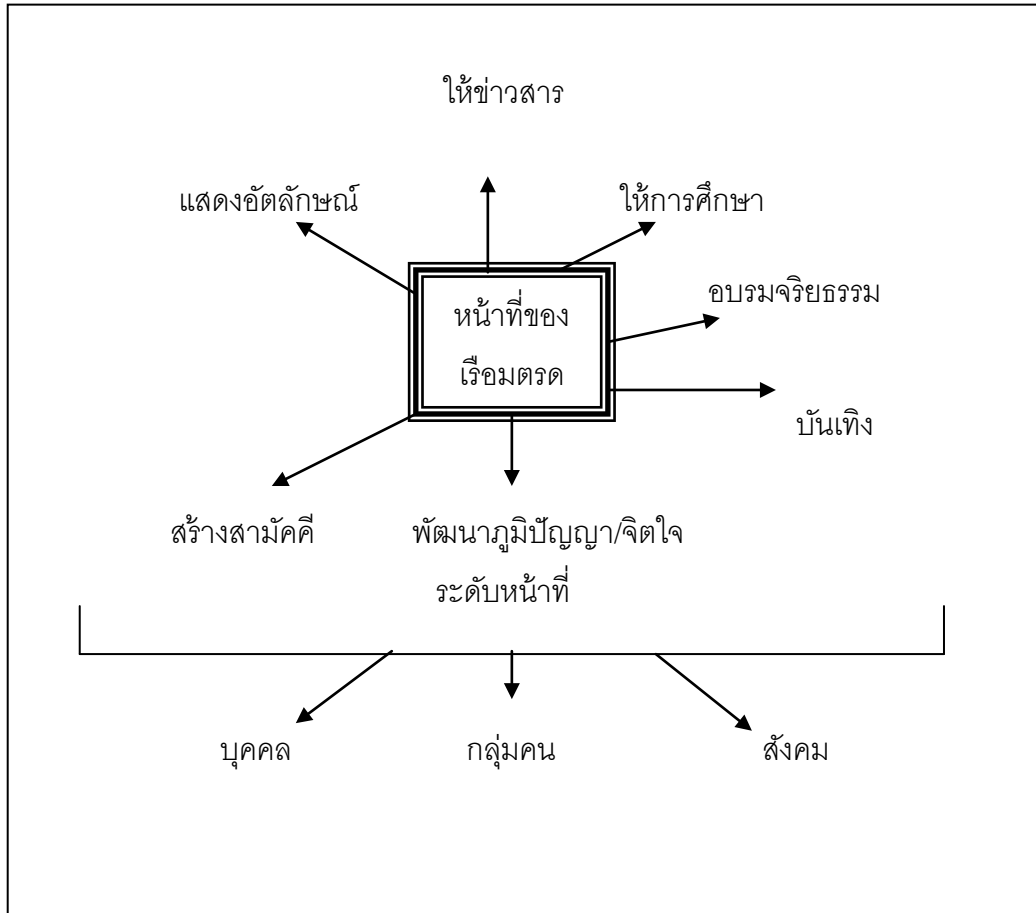
บันเทิง เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้เล่นและผู้ชม

พัฒนาภูมิปัญญา พัฒนาภูมิปัญญาด้านการแสดง และภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม ผ้าสไบ

สร้างความสามัคคี เป็นสื่อที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชน สร้างความสามัคคี
ให้เกิดขึ้นกับชุมชน และสังคม

แสดงอัตลักษณ์ การเรีอมตรดแสดงอัตลักษณ์ตัวตนที่แท้จริงของชุมชน ดังนี้

๑. ด้านภาษา
๒. ด้านการเรีอม
๓. ด้านการแต่งตัว
๔. ทำนองเพลง

แผนภาพที่ ๗ หน้าที่ยังของเรือมตรด

ข้อสรุป

ในการศึกษาตามโครงการ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม กรณีศึกษา เรือมตรด ในงานประเพณีแคแจัด บ้านตรำดม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา วิเคราะห์ ได้ดังนี้

ด้านการเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

ได้เสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน โดยแต่งตั้งคณะผู้วิจัยซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการวัฒนธรรม ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัด ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดและ ในการลงพื้นที่วิจัย ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ครู ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการ นักเรียน และประชาชนในพื้นที่ร่วมเป็นคณะผู้วิจัย

**ด้านบทบาทหน้าที่ของการละเล่น เรือมตรดในบริบทของชุมชนบ้านตรำดม
ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์**

๑. การละเล่นเรือมตรดเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของบ้านตรำดม ซึ่งทำนองเพลงเรือมตรดของบ้านตรำดมจะมีทำนองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนบ้านตรำดม
๒. การละเล่นเรือมตรดเป็นการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้กับประชาชน รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยการเสียสละเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการเรือมตรด การบริจาคทรัพย์เพื่อประโยชน์ของสาธารณะกุศล
๓. การละเล่นเรือมตรดสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน และยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วย
๔. การละเล่นเรือมตรดเป็นการสร้างความบันเทิงให้กับผู้แสดงและผู้ชม
๕. การละเล่นเรือมตรดเป็นการปลดปล่อยคลายความเครียด ทั้งผู้แสดงและผู้ชม
๖. การละเล่นเรือมตรดเป็นการพัฒนาภูมิปัญญา เช่นท่าเรือม เครื่องแต่งกายของผู้เรือม

ความเชื่อของชาวบ้านตรำดมที่มีต่อการละเล่นเรือมตรด (รำตรุษ) การละเล่นเรือมตรดจะเล่นหรือไม่เล่นก็ได้ไม่ผิดจารีต แต่ชุมชนบ้านตรำดมจะเล่นเรือมตรดทุกปี ยกเว้นปีไหนที่ผลผลิตด้านการเกษตรประสบปัญหาภัยแล้ง หรือเศรษฐกิจตกต่ำ ปีนั้นจะไม่มีการเล่นเรือมตรด

ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้บ้านตรำดมอนุรักษ์เรือมตรดไว้ได้

๑. ชุมชนบ้านตรำดมเป็นชุมชนชาวเขมรที่ยึดถือจารีต ประเพณีของท้องถิ่น
๒. ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน)มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นว่าเป็นสื่อกลางในการสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน จึงมีนโยบายในการบริหารหมู่บ้าน โดยอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหาย
๓. เรือมตรด เป็นสื่อเชื่อมระหว่างประชาชนและวัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ทำให้บ้านตรำดมใช้การเรือมตรด เป็นสื่อกลางระหว่างบ้านและวัด
๔. บ้านตรำดมมีครูเพลง และคนสี่ซอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการละเล่นเรือมตรด
๕. ชุมชนบ้านตรำดมเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีการละเล่นเรือมตรดทุกปี
๖. ประชาชนในชุมชนบ้านตรำดมมีความรัก สามัคคี

บทบาทการละเล่นเรือบตรดในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

๑. เป็นตัวเชื่อมให้คนในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกันและเป็นการปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
๒. เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคี เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มคณะเรือบตรด
๓. การละเล่นเรือบตรด ให้ความบันเทิง ลดปัญหาความขัดแย้ง เพราะไม่ปรากฏว่าผู้เล่นเรือบตรดทะเลาะกัน ทั้งที่มีการกินการดื่มเหล้า
๔. การละเล่นเรือบตรดเป็นการฝึกนิสัยให้มีระเบียบวินัย รู้ที่เหมาะสมที่ควร สังเกตได้จากขั้นตอนวิธีการเล่น คือ การขออนุญาต การบอกเหตุผล การอวยพร การลา เป็นต้น
๕. เป็นตัวเชื่อมระหว่างประชาชนและวัด เกิดการทำนุบำรุงศาสนสถาน ศาสนบุคคล
๖. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น เสียสละทรัพย์ เสียสละเวลา
๗. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักความรักสามัคคีในกลุ่มชน เช่น การรวมตัวกันเป็นคณะเรือบตรด
๘. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน เช่น การที่เจ้าบ้านอนุญาตให้คณะเรือบตรดเข้าไปเรือบตรดในบ้านของตนเอง

บทบาทของเรือบตรดที่มีต่อโครงสร้างทางศาสนา

๑. เป็นตัวเชื่อมระหว่างประชาชนและวัด เกิดการทำนุบำรุงศาสนสถาน ศาสนบุคคล
๒. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น เสียสละทรัพย์ เสียสละเวลา
๓. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักความรักสามัคคีในกลุ่มชน เช่น การรวมตัวกันเป็นคณะเรือบตรด
๔. การเรือบตรด ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน เช่น การที่เจ้าบ้านอนุญาตให้คณะเรือบตรดเข้าไปเรือบตรดในบ้านของตนเอง

บทบาทของเรือบตรดที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การละเล่นเรือบตรดส่งผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านตรำดมมีการขยายตัวขึ้นในระยะหนึ่ง ด้วยการทำกิจกรรมเรือบตรด เพราะผู้ร่วมกิจกรรมจะต้องมีการซื้ออุปกรณ์ในการทำกิจกรรม เช่น เครื่องดื่ม อาหาร อุปกรณ์ตกแต่งนางรำ เสื้อ ผ้าถุง ไส้กรอง สไบ แป้งนํ้าอบ นํ้าหอม

ปัญหาที่เกิดกับการละเล่นเรีอมตรด

ชุมชนบ้านตรำดม เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนบ้านตรำดมเปลี่ยนไป ส่งผลกระทบต่อการเรีอมตรด ดังนี้

๑. เยาวชนไม่ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมคณะเรีอม จากกรเข้าร่วมสังเกตการณ์การเรีอมพบมีเยาวชนเข้าร่วมเรีอมกับคณะ เพียง ๒ คน เป็นชาย ๑ คน และหญิง ๑ คน

๒. ขาดครูเพลง

๓. เนื้อร้องของเพลงเป็นภาษาเขมรโบราณต้องเอื้อนให้ไพเราะตามแบบฉบับท้องถิ่นทำให้เยาวชนร้องตามได้ยากและจำยาก

ข้อเสนอแนะ

๑. โรงเรียนบ้านตรำดมควรอนุรักษ์ประเพณีการเล่นเรีอมตรดในงานประเพณีแคแจัด โดยการนำการเรีอมตรดเป็นศิลปะการแสดงประจำโรงเรียน โดยจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

๒. ผู้นำชุมชน หน่วยงานในพื้นที่บ้านตรำดม และประชาชนควรปลูกฝังประเพณีการเรีอมตรดให้ลูกหลานในครอบครัวรู้จักคุณค่าและเกิดความรัก ความหวงแหนในประเพณีเรีอมตรดเพื่อจะทำให้ประเพณีเรีอมตรดไม่ขาดหายไปจากชุมชนบ้านตรำดม

๓. ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์เรีอมตรด

คณะผู้นำประกาศวันตอม

ชาวบ้านตรำตมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้

ถนนในหมู่บ้านตรำตม

ร้านค้าในหมู่บ้านตรำตม

ศาลาประชาคมบ้านตรำตม

สถานีอนามัยบ้านตรำตม

โทรศัพท์ประจำหมู่บ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลดำตม

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์บ้านตำบลดำตม

วัดบ้านตำบลดำตม

คณะวิจัยประชุม

การจัดเวทีเสวนา ครั้งที่ ๑

ทีมผู้นำบ้านตรำดม

คณะวิจัยสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

ทีมวิจัยสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้า

คณะวิจัยสัมภาษณ์ชาวบ้านตรำดม

คณะวิจัยสัมภาษณ์พระสงฆ์วัดบ้านตรำดม

เสนาสนะวัดบ้านตรำดม

ตั้งเคาเดินนำขบวนเรือมตรด

รถพระพุทธรูป

ตั้งเคาแจ้งวัตถุประสงค์ในการเรือม
ให้เจ้าบ้านทราบ

เจ้าบ้านรับพานดอกไม้จากตั้งเคา
และอนุญาตให้เรือมตรดได้

รูปแบบการแสดงของคณะเรือม ณ สนามบ้านเจ้าบ้าน

พ่อเพลงเจรียงเพลงให้เจ้าบ้านฟัง

คณะเรือมลาเจ้าบ้าน

เจ้าบ้านบริจาคเงินใส่พานดอกไม้

ตั้งค่านับเงินที่เจ้าบ้านบริจาค

เจ้าบ้านชี้จดรายการบริจาคของเจ้าบ้าน

เจ้าบ้านบริจาคเงินใส่ขันตุง(ค่าอาหารคณะเรือกม) และเครื่องตีไม้ให้กับคณะเรือกม

เจ้าบ้านสงฆ์นำพระพุทธรูป

เจ้าบ้านชมการเรีอมและร่วมสนุกสนานกับคณะเรีอม

เจ้าบ้านทาแป้งหอมให้กับคณะเรีอมตรด

ประชาชนบ้านตรำดมร่วมกิจกรรมเวทีเสวนา ครั้งที่ ๒ ณ วัดบ้านตรำดม

การเวทิสเวนนา ครั้งที่ ๒ ณ วัดบ้านตรำดม

คณะเรือกมและชาวบ้านนำเงินที่ได้จากการเรือกมทำผ้าป่าถวายวัดบ้านตรำดมในวันตราส

ชาวบ้านตรำดมทำพิธีขุดดินไปก่อเจดีย์ทรายในวันตราส ณ วัดบ้านตรำดม

แบบสัมภาษณ์

โครงการ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม
กรณีศึกษา : เรือมตรด ในประเพณีแคแจัด บ้านตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

ชื่อ/ นามสกุล ผู้ให้ข้อมูลอายุ.....ปี

หัวข้อสัมภาษณ์

๑) ประวัติบ้านตรำดม.....

.....

๒) ความเชื่อของชาวบ้านตรำดม.....

.....

.....

.....

๓) ประวัติความเป็นมาของการละเล่นเรือมตรด.....

.....

.....

๔) เคยเข้าร่วมเรือมตรด หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรือมตรดอย่างไร

.....

.....

- ถ้าเคยเข้าร่วมการเรือมตรด ในการไปเรือมตรดมีการเตรียมตัวอย่างไร

.....

.....

- ถ้าเป็นเจ้าของบ้านจะต้องเตรียมอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๕) เครื่องแต่งการของคุณะเรือมตรด

ชาย.....

หญิง.....

๖) รูปแบบการละเล่นเรือบตรดในอดีต

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๗) รูปแบบการละเล่นเรือบตรดในปัจจุบัน

.....
.....
.....
.....
.....

๘) องค์ประกอบของการเรือบ

เครื่องดนตรี ประกอบด้วย.....

.....
.....

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรือบ ได้แก่ใครบ้าง.....

.....
.....

การเตรียมตัวของผู้เรือบ ต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

๙) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรือบตรดมีอะไรบ้าง

.....
.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

ภาคผนวก

ประวัติคณะวิจัย

๑) หัวหน้าโครงการวิจัย นายวัชรนนท์ มั่นใจ อายุ ๕๔ ปี วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ อายุ ๕๔ ปี คุณวุฒิปริญญาตรี อาชีพรับราชการ หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๙-๒๘๐๙๗๐๕ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

๒) ผู้ร่วมโครงการวิจัย จำนวน ๘ คน

๒.๑) นายสุดใจ สะอาดยิ่ง อายุ ๕๕ ปี คุณวุฒิ ปริญญาโท ประสบการณ์ ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จำนวน ๓ เรื่อง

๑.๑) การส่งเสริมการท่องเที่ยวพุทธอุทยานวัดเขาศาลา อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ ปีที่วิจัย ๒๕๔๖

๑.๒) รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ปัญหาในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ปีที่วิจัย ๒๕๔๗

๑.๓) การศึกษาศักยภาพและการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทภูมิโปน โดยมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ปีที่วิจัย ๒๕๔๘

อาชีพ รับราชการ หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘-๕๘๕๗-๕๒๒๒ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๒.๒) นางวิไล อนุไวยยา อายุ ๕๑ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี อาชีพ รับราชการ หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๔๗๑-๓๓๑๖ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

๒.๓) นางกาญจนาพร ระหว่างบ้าน อายุ ๔๙ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี อาชีพ รับราชการ หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๔๗๑-๓๓๑๖ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

๒.๔) นายถวิล เกร็อนาค อายุ ๔๙ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี อาชีพ รับราชการ หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๔๔๗๑-๓๓๑๖ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

๒.๕) นางสุพัชรา ไตรโยธิ์ อายุ ๔๔ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี ประสบการณ์ ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ๑ เรื่อง

๑) เรื่อง “พิน แคน” ปี พ.ศ. ๒๕๔๙

อาชีพ รับราชการ หน่วยงานที่สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘-๑๙๗๗-๒๖๒๙ สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๒.๖) นางอัญชนา มีชัย อายุ ๔๐ ปี คุณวุฒิ ปริญญาโท ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จำนวน ๓ เรื่อง

๑) เรื่อง “การสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไหมเครือข้าย ตำบลสำโรงทาบ ตำบลหมื่นศรี ตำบลศรีสุข อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘

๒) เรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี การทอผ้าไหมพื้นเมือง “ไทยกุย” ปี พ.ศ. ๒๕๔๙

๓) เรื่อง “ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙

อาชีพ รับราชการ **หน่วยงานที่สังกัด** สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสุรินทร์ **หมายเลขโทรศัพท์** ๐๘-๖๕๘๓-๖๑๔๘ **สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด** สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสุรินทร์

๒.๗) นางณัฐธรมล ปุ่นโพธิ์ อายุ ๔๐ ปี คุณวุฒิ ปริญญาโท ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จำนวน ๑ เรื่อง

๑) เรื่อง ความเชื่อผีปอบตาของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. ๒๕๔๒

อาชีพ รับราชการ **หน่วยงานที่สังกัด** สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ **หมายเลขโทรศัพท์** ๐-๔๔๗๑-๓๓๑๖ **สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด** สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

๒.๘) นายบุญเต็ม เทียนชัย อายุ ๖๓ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี

อาชีพ ข้าราชการบำนาญ **หน่วยงานที่สังกัด** สภาวัฒนธรรมอำเภอลำดวน **หมายเลขโทรศัพท์**

๐-๔๔๕๔-๑๐๑๔ **สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด** ๑๕๕ หมู่ที่ ๒ บ้านยางจรม ตำบลตรำดม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

๒.๙) นางเรวดี หมายกล้า อายุ ๓๖ ปี คุณวุฒิ ปริญญาตรี **อาชีพ** รับราชการ **หน่วยงานที่สังกัด** สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ **หมายเลขโทรศัพท์** ๐-๔๔๗๑-๓๓๑๖ **สถานที่ติดต่อสะดวกที่สุด** สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์